

о. Роман Бахталовський, ЧНІ

АПОСТОЛ З'ЄДИНЕННЯ НАШИХ ЧАСІВ

Спогади

ЗМІСТ

МОЛИТВА до Отця Небесного за посередництвом Єпископа Миколая Чарнецького, ЧНІ.....	3
ПЕРЕДМОВА	4
Частина перша.....	5
ВІД ДИТЯЧИХ РОКІВ ДО ВИЇЗДУ НА ВОЛИНЬ 1884 - 1926 рр.	5
Розділ I МОЛОДІСТЬ	5
Розділ II У РИМІ.....	6
Розділ III МОЛОДИЙ СВЯЩЕНИК.....	8
Розділ IV ЗА ТИХИМИ МУРАМИ СЕМІНАРІЇ.....	11
Розділ V ПОРЯД З ВЕЛИКИМ ЄПИСКОПОМ	13
Розділ VI НОВИЙ БОЖИЙ ПОКЛИК.....	15
Розділ VII СВЯТИЙ АЛЬФОНС ПРИХОДИТЬ ДО НАС	16
Розділ VIII УНІВ.....	19
Розділ IX ДВА СВІТИ - ДВА СВЯТІ	22
Розділ X ЗБОЇСКА (1919-1920 рр.).....	25
Розділ XI У ШКОЛІ СВЯТОГО АЛЬФОНСА (1919-1920 рр.).....	28
Розділ XII ПЕРШИЙ ВИЛІТ	31
Розділ XIII "ДОЗВОЛЬТЕ ДІТЯМ..."	33
Розділ XIV ЗА СОКАЛЬСЬКИМ КОРДОНОМ	37
Розділ XV ПЕРША РОЗВІДКА.....	40
Розділ XVI ПРОРИВ СОКАЛЬСЬКОГО "ФРОНТУ"	44
Частина друга	46
НА ВОЛИНІ 1926 - 1939 рр.	46
Розділ I КОСТОПІЛЬ	46
Розділ II ІМІГРАЦІЯ	49
Розділ III НА ЗАХИСТ КАТОЛИЦЬКИХ ПОЗИЦІЙ.....	51
Розділ IV УНІЯ В МОЛОДІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВІ	53
Розділ V КОВЕЛЬ.....	54

Розділ VI ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛОНІЙ	56
Розділ VII ПРИЄДНАННЯ НОВИХ ПАРАФІЙ.....	59
Розділ VIII ДУХОВЕНСТВО	63
Розділ IX УНІЯ ТОРУЄ ШЛЯХ	66
Розділ X ПРОДОВЖЕННЯ УНІЙНОЇ ПРАЦІ	68
Розділ XI ЄПИСКОПСТВО	71
Розділ XII РОЗГОЛОСИ ПО СВІТІ	76
Розділ XIII НА СВОЇЙ ЦІЛИНІ	82
Розділ XIV ПЕРШЕ МУЧЕНИЦТВО	84
Розділ XV НОВИЙ СВЯТИЙ ЮР І ЙОГО АРХИЄРЕЙ	86
Розділ XVI ДВАНADЦЯТЬ КАМЕНІВ.....	90
Розділ XVII НЕВТОМНИЙ АПОСТОЛ.....	94
Розділ XVIII БОРОТЬБА ЗА БОЖІ ХРАМИ.....	96
Розділ XIX ПЕРЕД БУРЕЮ.....	99
Біографія о. Романа Бахталовського, ЧНІ	104

Даючи дозвіл на друкування книжки *"Апостол з'єдинення наших часів"*, не ставимо собі за мету критично оцінювати описані автором події довоєнної давності. Справу цю залишаємо компетенції істориків та фахівців. Нашим намаганням є якомога повніше й докладніше передати опис життя Слуги Божого Владика Миколая Чарнецького, ЧНІ, баченого щодня, дуже зблизька, його ж духовним співбратом по Чину отцем Романом Бахталовським, ЧНІ. Звертаємо увагу шановного читача на необхідність сприймати написану книгу і давати їй якусь оцінку не з позицій сьогодення чи наявної на даний час релігійної, державної, соціальної або міжнародної ситуації. Для правильного розуміння її змісту, необхідно постаратись збагнути болі, пережиття, радощі та смутки, які саме в міжвоєнний період важким тягарем лягли на рамена наших Владик, духовенства і простого українського народу. Віруючий люд України особливо відчув увесь трагізм того часу, коли не раз йому не залишалося нічого, окрім терпеливого несення Хреста Господнього в надії на кращі часи.

Наш святий Владика Миколай Чарнецький усім своїм серцем співчував рідному народові, ділив із ним радощі та смутки, а, одночасно, своєю невтомною працею та своїм жертвним служінням намагався наблизити той час, коли Україна врешті звільниться від чужинецького панування, а Українська Церква стане духовною провідницею до Божого Царства для мільйонів його співвітчизників.

Віддаючи до рук шановного читача ці спогади нашого співбрата о. Р. Бахталовського, єднаємось із Вами у молитві до блаженного мученика і справжнього "апостола з'єднання наших часів" Миколая Чарнецького про кращу долю для нашого народу та з'єднання всіх Українських Церков під Покровом Пресвятої Богородиці й проводом Наслідника апостола Петра.

Дано у Львові

у Празник св. Великомученика Юрія

6 травня 2001 року Божого

О. Михайло Волошин, ЧНІ, Протоігумен Львівської Провінції ЧНІ

**МОЛИТВА до Отця Небесного за посередництвом Єпископа Миколая
Чарнецького, ЧНІ**

Боже, наш Отче, дякую Тобі за те, що Ти дав Україні Єпископа Миколая Чарнецького, великого і ревного почитателя Пресвятої Євхаристії, Ісусового Серця, Непорочної Діви, Матері Твого Сина та нашої Матері. Дякую, що вчинив його добрим пастирем опущених і спраглих Божого Слова людей. Господи, зволь розбудити в моєму серці палку любов до Тебе і синівське почитання Марії, Надії усіх вірних, а для прослави Твого Імені, уділи мені за посередництвом Єпископа Миколая Чарнецького ласку (*назвати ласку*), про яку смиренно прошу.

Отче наш..., Богородице Діво..., Слава: І нині:

ПЕРЕДМОВА

"Апостол з'єдинення" – так назвав французький бенедиктинець о. Г'тен свій епохальний твір про життя священномученика Йосафата. Такий заголовок ми дали цьому творові, що є першою спробою життєпису Єпископа Миколая Чарнецького, добачаючи в обох постатях чималу подібність. Обидва праведники присвятили своє життя для діла з'єдинення. Не мали шляхетного походження: перший був родом з міщан, другий – з убогих селян. Святий Йосафат відновив східний Чин св. Василя, Миколай додав західному Чинowi св. Альфонса живучої сили та став його найкращим сином. Правда, перший здобув тільки найнеобхідніші знання, доповнені Божим світлом, другий – досягнув найвищого рівня богословської освіти. Але обидва жили однією ідеєю Св. Унії, заради неї страждали: Архиепископ полоцький пролив мученицьку кров, Єпископ луцький помер внаслідок знущань, перенесених у тюрмах.

Я не раз перечитував твір о. Гіпена і водночас мав нагоду впродовж сорока років зблизька спостерігати за життям нашого праведного Владика. Тож немає жодного сумніву, що Єпископ Чарнецький матиме в Святій Церкві славу великого Священномученика.

Автор

Частина перша

ВІД ДИТЯЧИХ РОКІВ ДО ВИЇЗДУ НА ВОЛИНЬ 1884 - 1926 рр.

Розділ I МОЛОДІСТЬ

Десь близько 1860 року на околиці с. Семаківці, що розкинулося на березі Дністра, люди знайшли немовля й занесли його до місцевого священика о. Іосифа Каратніцького. Була це дівчинка. Священик змилювався над немовлятком і прийняв його на виховання. Дівчинку хрестили, назвавши Параскою. Вона виросла в домі й стала наймичкою у свого опікуна, перебуваючи там аж до часу свого одруження.

На господарстві сина о. Іосифа Омеляна наймитував юнак Олексій. Він і одружився з Параскою. Бог поблагословив їх щедрим потомством. Найстарший син, майбутній Єпископ Ми-колай, народився у 1884 році. Сім'я складалася з дев'яти душ: Миколай, після нього Катерина, Антоній і Марія, що померли в Америці; Юрій, який проживав у Канаді; Василь – колгоспник у Семаківцях, нещодавно помер; Анна – спершу була монахинєю, а потім одружилася, проживає в Брошневі; Олена живе в Городенці; Іван – колгоспник у Семаківцях .

Миколай, що прийшов на світ в убогій сім'ї, звичайно, не міг сподіватися на краще майбуття. Але Боже Провидіння подбало про ту вибрану душу і подало надзвичайну поміч. Родина священиків, яка виплекала його матір, взяла на себе науку сина.

Параска й після одруження залишилася служницею в домі Каратніцьких. Миколай та інші діти мали вільний доступ до дому священика; там їх годували, як рідних.

Це було для Миколая великою школою. Селянська дитина з обмеженим кругозором потрапляє до священичого дому. Малий Микола не тільки багато побачив і почув, чого не було вдома, але й учився, як поводитися серед освіченого товариства. Особливий вплив на сільського хлопчину мала пані Каратніцька . Спершу його послали до школи в Товмачі. Миколай, уже як Владика, з нагоди відвідин того містечка розповідав: "Коли я ходив отут до школи, залюбки приглядався до військових на вуличках міста. І тоді в хлоп'ячих мріях я бачив себе військовим старшиною".

У Товмачі стояв ескадрон австрійських уланів. У родині дізналися про наполеонські задуми малого Миколая, які йшли в розріз з благородними намірами його праведних опікунів. Одного разу батько приїхав до Товмача і покарав Миколая за недбайливість у науці. Лишень перебування у гімназії та, врешті, загроза повної катастрофи врівноважили хлопця. Але про це розкажемо пізніше.

У 1896 році після закінчення початкового навчання в Товмачі дванадцятирічний Микола перейшов до Станиславова і вступив у гімназію. Виховувався в бурсі св. Миколая. Настоятелем цієї бурси був о. Михайло Семенів, водночас катехит гімназії для учнів греко-католиків.

Нераз Миколай з великим захопленням згадував свого мудрого вихователя. Праведний священик тактовно поправляв прогріхи своїх питомців; любив церковні богослуження і вмів тією любов'ю запалити молодих вихованців. Обряд був виразником освіченої віри для юних сердець.

Отець Михайло відзначався відкритістю у своїх політичних переконаннях, але це не перешкоджало йому бути добрим католицьким священиком. Сліди тих політичних переконань можна помітити у Миколая ще до війни 1914 року.

Крім того, перебування в бурсі збудило у Миколая набожність до свого св. Покровителя, що супроводжувала його усе життя. Вже Єпископом він іде паломником до Барі, до мощів св. Миколая, і привозить звідти кілька посудин з чудотворним миром. Серед товаришів Миколая в бурсі треба згадати Василя Барана. З ним Миколай зустрічався опісля – вони стали професорами семінарії.

Під час навчання у гімназії з Миколаєм стався випадок, що серйозно відбився на всьому його житті. Це трапилося в другому класі. Микола, мабуть, зробив у присутності товаришів якийсь жест, що міг мати погане значення. Хтось доніс про це дирекції гімназії. Педагоги розуміли свою відповідальність за моральний стан установи, тому до випадку поставилися серйозно, і хлопця мали вигнати зі школи за аморальну поведінку. Чи розумів Микола, що то негідний учинок, чи тільки несвідомо наслідував когось з товаришів? Не знаємо. В кожному разі, на цьому його кар'єра могла б закінчитись.

Як сталося, що він залишився в гімназії, – невідомо. Може він особисто попросив вибачення в директора гімназії або ж хтось заступився за нього і пом'якшив гнів керівництва? Ми гадаємо, що була в тому якась надзвичайна поміч з неба, випрошена ласка, бо той момент у житті Миколая став поворотним.

Чернецький вирішив докорінно змінити своє життя, хоча, по суті, справжнього навернення не було потрібно.

Він відбув загальну сповідь в о. Григорія Хомишина, місцевого сотрудирика, майбутнього Єпископа, й поклався на його вмілий провід. Певно тоді у серці він віддався на службу Богові.

Хоча незабаром о. Хомишин покинув Станиславів і обійняв у Львові посаду ректора семінарії, добрий засів не пропав у серці юнака.

У 1904 році Микола закінчив гімназію і, йдучи за покликом свого серця, зголосився кандидатом до духовного стану. У Станиславові семінарії не було. Кандидати на священиків відбували богословські студії у Львові. Окрім того, з трьох галицьких дієцезій декілька здібних юнаків посиляли до Риму. Австрійський уряд утримував 16 вихованців у Вічному Місті. Отець Григорій Хомишин став Єпископом у Станиславові 1904 року, й одним з перших актів його Єпископського правління був наказ про скерування молодого Миколая на навчання до Риму.

Розділ II У РИМІ

Отож восени 1904 року наш побожний юнак прибув до Вічного Міста, де оселився в українській колегії. Таких колегій-семінарій у Римі кілька десятків. Нашу *Collegium Rutenum* засновано на кошти австрійського уряду. Колегія підпорядковувалася "Конгрегації поширення віри" (тоді ще не було "Конгрегації для Східних Церков").

Українська колегія знаходилася на вулиці Мадонни деї Монті, 3. При колегії була церква св. мучеників Сергія і Вакха. У церкві особливо почиталася ікона Божої

Матері Жировицької – ушлюблений образ в історії Унії та відродженого Василянського Чину.

Внутрішній устрій колегії нічим не відрізнявся від інших національних колегій у Римі. Керували колегією Отці Василяни.

Ректором колегії у той час був о. Павло Демчук, вельми побожний священик, а опісля о. Адріан Давид. Духівниками семі-нарії були оо. Л. Іванців і Йосиф Канюдяк (із Закарпаття). Вони також полишили по собі пам'ять праведників і мали чималий вплив на Миколая.

У церкві служили за рідним обрядом. Його вивчали вихованці колегії. Семінаристи носили рясни римського крою, котрі запиналися на лівому плечі. Українці мали голубі рясни з оранжевими поясами.

Хто б не побував у Римі, не помітить, як пробудиться в ньому надприродний потяг, розгориться дух віри. Тим паче наш юнак, що їхав туди, цілковито відданий Богові, переживав відчуття особливого дару Божого Провидіння. Бачити стільки пам'яток християнської історії, стільки слідів діянь Святих, місць, зрошених кров'ю мучеників! Вихованці колегій – неустанні паломники. Вони відвідують музеї, бібліотеки, старовинні церкви. Кожного вечора прогулюються містом і щоразу відвідують іншу церкву. Під час літніх канікул семінаря переїжджала до Тіволі, що лежало біля підніжжя Апенін на схід від Риму в мальовничій околиці. Радістю для семінаристів став приїзд Митрополита Андрея Шептицького. Не тільки зустріч і розмова з великим святцем була врочистою подією в житті молодих левітів, він надихав їх до духовного злету. Достойний гість за власний кошт організовував прекрасні екскурсії. Сам Митрополит брав участь у прогулянці, входив у дружній гурт молоді. Знавець мистецтва, він, відвідуючи старовинні пам'ятки, розповідав багато цікавого.

Велике враження справило на Миколая паломництво до Святої Землі у 1906 році. І хоча він не брав у ньому участі, але три його римські товариші-семінаристи – Епіфаній Теодорович, Йосиф Коциловський і Петро Задворняк – імовірно, багато розповідали про свою подорож. П'ять років навчання, з яких складається весь курс богослов'я, під керівництвом чудесних учителів, стали, водночас, школою серця. Було над чим поміркувати молодому Миколі в його келії, у тій святині молитви.

Як усі римські семінаристи, Микола навчився італійської, любив цю мову. Оволодів і французьку.

Римські студії давали змогу нав'язати дружні стосунки з людьми із усього світу. Там, власне, можна було бачити "католицькість", тобто всесвітність Св. Церкви.

Тут Миколай познайомився з багатьма відомими пізніше людьми. Зокрема, професором о. Мармаджі, який згодом уже як папський нунцій у Варшаві призначить свого колишнього студента візитатором східного обряду на Північно-Західних теренах Польщі. З інших професорів слід згадати француза Лепісьє (Lepicier), сервіта, викладача спеціальної догматики, майбутнього кардинала. З товаришів Миколи передусім слід назвати деяких студентів-земляків, а саме Коциловського, що прибув двома роками пізніше (1906), у подальшому Кир Йосафата, Єпископа Перемишльського. Інші також стали відомими постатями в історії: хтось зайняв визначне становище у своєму Чині, хтось організував чернече життя, хтось прославився літургійними творами. Були й такі, що закопали свій талант в ріллі чи проміняли...

Ось такі зовнішні умовини, серед яких проживав Миколай у Римі. А що діялось

усередині? У Вічному Місті Миколай – юнак 20-25 років, що неустанно гартує свій характер відповідно до духовного покликання.

Такі духові змагання зі злими "легіонами" зазнали хіба що отці-пустельники, нащадки колишніх учасників римських і грецьких оргій.

Стільки боротьби, стільки терплячості, приборкання найжахливіших потягів! Нічого дивного, що Миколай ставав нервовим. Його рухи були дуже різкі. Так, закриваючи одного разу двері, він зірвав клямку.

Коли залишався на самоті, змагаючись зі спокусами, затискав зуби, розтирав скроні обома руками, шепотів якісь слова... часом Боже ім'я. Щоб допомогти собі, окрім молитви, він умиротворяв тіло. Кажуть, носив волосяницю.

Уже в Римі вийшов з боротьби переможець – святий.

Окрім звичайного богословського курсу Микола здобув два докторати з філософії й богослов'я.

У гартуванні серця він досяг ще більшого. Рим стає для нього новою батьківщиною, матір'ю, до якої звертаються всі думки. Там його серце стреміло до глибокого внутрішнього життя, до відданості у служінні Церкві.

Не минула безслідно у процесі формування душі Миколи й та обставина, що під час його перебування в Римі апостольський престіл займав Папа Пій Х. Святі, самі не знаючи про це, вносять у наше сіре життя якусь поезію, меланхолійну мрію про недосяжну красу, про вічність.

З таким почуттям в глибині душі повертається Микола на рідну землю.

Розділ III МОЛОДИЙ СВЯЩЕНИК

У 1909 році Микола повертається з Риму і 3 жовтня цього ж року з рук Преосвященного Григорія Хомишина приймає священничі свячення. Товаришами в його ординарії були о. Че-ховський і о. Драгомирецький. Одразу ж після свячень він отримав від свого Єпископа призначення на професора богослов'я в семінарії.

У 1907 році молодий Єпископ заснував семінарію, добираючи найкращі сили для виховання молодих левітів. Професорами стали о. Тит Галушинський, о. І. Коциловський, о. В. Баран, о. Ф. Щепкович, о. Єр. Ломницький.

Першим духівником семінарії був о. Галушинський, але вже у вересні 1908 року його замінив о. Єремія Ломницький, який згодом став ректором семінарії, а на його місце призначено о. Василя Барана. 15 грудня 1910 року духовний провід очолив о. Миколай Чарнецький, який залишався духівником та професором філософії й фундаментальної догматики аж до літа 1919 року. Цікавими були перші кроки. На жаль сьогодні не маємо такого свідка, котрий міг би надати якийсь корисний матеріал. Можемо, отже, змалювати о. Миколу таким, яким бачили його після багатьох років професорської рутини: він не був викладачем з прозірливим поглядом ученого, який, ретельно нанизуючи силогізми, судження, вибудовує богословський трактат. Люди, що багато натерпілись, не раз втрачають спроможність до систематизації конструкцій: чи то у виступах, чи у написанні книжки їм притаманний певний імпресіонізм. Наш професор живе під візією Христової правди в міру того, як вона інтуїтивно у нього виринає. Він може легко й непомітно розповісти навіть про найістотніше.

Були це часи великої праці Єпископа-реформатора, змагань великого масштабу. Перші місії Отців Василян і перші місії самого Єпископа Григорія Хомишина – найкращого проповідника, пройнятого великими церковними ідеями.

Отець Миколай, шанований Єпископом за свою скромність і святість, стояв осторонь. Він не надавався до голосних справ. Був тихим радником. Однак його думки – вельми далекозорі. Але щоб у цьому пересвідчитись, потрібен був час...

Отець Миколай найкраще почувався у ролі духівника і на цій посаді творив найбільше добра. Про це скажемо згодом.

У 1911 році семінарія випустила перших священиків-целібатів, що, на думку Єпископа і його оточення, було великим успіхом. Яку роль у тому відіграв о. Миколай як духівник неважко збагнути.

У 1912 році о. Миколай відбуває паломництво до Люрду – столиці Цариці Небес. Постать Непорочної Діви на Массабіельській скелі навіює на побожну душу якусь неземну поезію.

Які враження мусили огорнути о. Миколая, пройнятого такою побожністю до Діви Марії, коли він опинився серед тисячі її почитателів. Можна собі лише уявити, як він побожно обходив каплиці п'ятнадцяти таємниць вервиці в нижній церкві, з яким святим тремтінням наближався до чудотворного джерела, до місця об'явлень у печері, з яким величним почуттям заходив до базиліки.

Така проща, напевно, стала важливим чинником у розвитку побожності до Непорочної Діви, що розквітла в повній силі через чотири роки у школі Св. Духа Людовіка Грінйона де Монтфорта, про що йтиметься далі.

У 1914 році вибухнула війна. Семінарію зачинили. Царські загарбники арештували і вивезли ректора о. Ломницького в глибину Росії, де він і помер.

Війна принесла багато жертв, показала Росію в усій повноті, з її закостенілими православ'ям і конаючим царатом.

Миколая гоніння обійшли стороною, був тоді ще непоказною особою. Той час став для нього часом еволюції, як для багатьох людей його віку. Йому розкрилися очі на те, що було казкою юних літ. У роки лихоліття (1914-1915; 1916-1917) Миколай жив у Станиславові на двох квартирах: одній в семінарії, а другій – навпроти – в Єпископській палаті. Мабуть, коли семінарія під час війни спорожніла, Миколай переїхав тимчасово до Єпископа. З відновленням семінарії він уже не покидав палати.

Коли семінарію закрили, ревний душпастир шукає іншого поля для праці. Він проповідує і сповідає у катедрі. Отже, замість духовної еліти його слухачами стають широкі маси вірних.

Миколай не був красномовцем, не мав ораторського таланту, краще сказати, не вважав корисним попрацювати над технікою слова. Він мав вигляд східного священика. Говорив просто, без усякої пишноти.

Кожне слово, що виходило з його уст, було глибоко продумане, пережите серцем. Голос рівномірний, з відтінком доброти й меланхолії. Ніхто ніколи не міг сказати, що "це великий проповідник", його слово не мало тих голосних масових навернень, як слово місіонера, але в слухачах будилась якась туга за Богом, прагнення до навернення. Вони бачили, що сам святець знайшов Бога, тужить за Ним і з любов'ю доброго пастиря хоче вказати їм дорогу до Нього. Таким був о. Миколай на амвоні.

Як він повадився зі своїми каянниками? Хто вперше приходив до нього, повертався зачарований простотою, старанністю, святістю відправлення св. Тайн.

Миколай відрізнявся від сповідників, що через годину "перемолочували" цілу

скирту каянників і тікали зі сповідальниці наче з місця під обстрілом: відрізнявся і від таких, для яких сповідальниця була місцем балачок...

Отець Миколай сповідав доволі довго. Здавалося часом, що будив у серці каянника якесь сум'яття, аби дістатися до самого дна грішної душі.

З приватних розмов на моральні теми можна зробити висновок, що отець Миколай іноді ставив своїм каянникам вимоги понад норму. Якось сказав, що мусить бути спокійний, що відпускає каянника в доброму стані. Хтось зробив йому зауваження, що важливо відпускати каянника зі заспокоєною совістю. Миколай, зазвичай, у тих випадках, які стосувалися його особи, нічого не відповідав. Але, по суті, для нього спокій совісті після сповіді – це лише добрий наслідок, а першочергове завдання – довести каянника до глибокого навернення, по змозі, тривалого.

Миколай не був сповідником скрупульозним, що мучить свого каянника, аби заспокоїти власну совість. То було любляче серце, що хотіло наповнити душу, яка розкрилась перед ним, щастям єдності з Богом.

Святі більш вимогливі за інших. Так св. Іван Віанней не давав розрішення тим, хто віддавався розвагам. Коли каянники говорили йому, що інші священники розрішують таких, відповідав: "Ідіть до них, а я не дам розрішення". Але той Святий міг сказати про кладовище у своєму селі: "То реліквія, бо там спочивають моці Святих! Я усіх готував і виряджав у вічну путь".

Все те, що зараз написане, стосується ще молодого священника, а вміння добре сповідати – майстерність, яка набувається роками практики...

Важливим етапом формування душі молодого Миколая був його вихід у грішний світ, поза мури семінарії. Не йдеться тут про життя серед мирської суєти, але про спілкування з грішними душами у священничій праці. Важливим насамперед є те, що для духівника майбутніх душпастирів вагомий недолік – не знати іншої сповідальниці, окрім сповідальниці Богом вибраних душ. Таке часто-густо трапляється з духівниками семінарій, коли ті місця займають рутинні апостольські робітники.

Невже Миколай, живучи на самоті у семінарії, покинутий на самого себе, не шукає духовної допомоги? Серед свого близького оточення майже не зустрічав людей, які б могли відповідати його духовним потребам. Звичайно, у семінарії не бракувало хороших священників, але одні були зайняті адміністративною діяльністю, інші – викладацькою роботою, тож майже не цікавились внутрішнім життям молодого Миколая.

Правда, були у семінарії деякі ченці-Василіяни, як-от: о. Аомницький, о. Давида, які звертали увагу на хлопця, але оселялися у цьому духовному закладі лише на короткий час, бо українських монастирів тоді ще в Станиславові не було.

Ми можемо майже з певністю сказати, що наш молодий священник шукав духовного проводу в місцевих Отців Єзуїтів. Не бажаючи вирізнитись, він мимоволі відрізнявся від інших учителів. Це одразу ж впадало в очі. Помітний був вплив духовності єзуїтів, коли Миколай подавав та пояснював семінаристам "схему розважання".

Не маємо жодної можливості що-небудь довідатися про осіб, які проживали тоді в монастирі Єзуїтів, ані про взаємини з ними. Однак знаємо певно: ніхто інший, тільки вони виплекали в ньому іскорку Божого покликання до чернечого стану.

Розділ IV ЗА ТИХИМИ МУРАМИ СЕМІНАРІЇ

Перша царська інвазія закінчилася для Станиславова у середині 1915 року. Після повернення Єпископа з еміграції з'явилися сприятливі умови для відкриття семінарії. Більшість колишніх вихованців залишилися по цьому боці фронту, можна було приймати й нових. З професорів повернулися майже всі. Подолано труднощі харчового постачання. Проте лише з початку 1916 р. семінарські ворота розкрилися для новоприбулої молоді.

Святі мури семінарії! О, які дорогі спогади залишають вони в усіх, хто мав ласку від Бога заховатися в їхніх тінях! Там пробував о. Миколай, мабуть, найкращу частину свого життя, свою священичу юність. Уявімо собі просторий триповерховий будинок, довгі мовчазні коридори, прикрашені невеличкими картинами та іконами, ряди кімнат "числа", в кожній по два-три чоловіки, велика сонячна каплиця, чималий престол, а на ньому – Сонце нашого життя... за престольна ікона Христового Серця.

Ліворуч у куточку чудова статуя Непорочно Зачатої. Під вікном катедра, місце, звідкіля о. Миколай упродовж семи років виливав своє серце, наповнене Христовою любов'ю, засівав зерно у світлі молодечі серця.

У каплиці панує тиша, тільки потужний голос, в якому переплелась простота і якась урочистість, падає росою на спрагли душі. На загал всі новоприбулі спрагли Божого слова й віри, бо прийшли з пустелі. В школі їх учили про Господа, але не дали їм майже нічого на дорогу життя, тільки зрідка якесь зерно кукілю, лібералізму й матеріалізму, отож часто-густо треба було виганяти такі душі з могили гріхів. І все це отець духівник робив з великим успіхом. Про що говорив Миколай? Про життя Ісуса Христа. Його улюбленим учителем був Луї де Понте, розважання якого він доносив своїм учням. У проповідях Миколая – жодної системи, жодного кшталту в його слові. Можна було б сказати, – "живий Франциск з Асижа", якби вже завтра той чоловік не став заглиблюватися зі своїми учнями в лабіринти схоластичних понять філософії й богослов'я.

Вранці у тій ясній каплиці, наповненій запахом Св. Духа, збираються мовчки юні душі на розмову з Богом – розважання. Усі віддаються тому заняттю з повагою. Потім – Св. Літургія, під час якої молоді голоси співають без надмірної пишноти побожні пісні, а душа радісно лине в небесні простори, любить Христа.

Дитятко, народжене в серцях, Якому співають коляди, – і Божа Мати, і ціле Небо якесь дуже близьке, радісне, – все життя віри стає зрозуміле... Хто не співає, читає Євангеліє чи побожну книжечку, а хтось молиться,кладаючи свою розмолену душу в солодкі тони пісні.

У тій Христовій школі було майже повне відмежування від світу. Ніхто не виходив у місто ні сам, ні в товаристві. Розмовниця була відкрита тільки у певні дні, й тоді рідко хто відвідував її. Там народжувались нові люди, й у тій атмосфері віри жили новим життям.

Коли б якась сила зуміла назавжди відрізати від злого світу ті добрі душі, вони залишилися б навіки вірні Богові. То була б вибрана обитель! Кому після Божої ласки приписувати такий потяг до Божого життя, як не о. духовників. Справді, він задавав тон надприродному життю в семінарії. Частково жила тут ще традиція Аомницьких, Галущинських та інших Василян. У наступні роки, особливо після відходу о.

Миколая, набір персоналу до семінарії помітно знизився.

Найкращим днем у семінарії був Перший четвер місяця, присвячений почитанню Пресвятої Євхаристії. Це був день усамітнення, і його проводили в цілковитій мовчанці й адорації Найсвятіших Тайн, що виставлялися зранку до вечора для загального почитання. Адорацію проводили почергово. Окрім звичайних щоденних практик, ранішніх і вечірніх, вихованці сходились чотири рази на голос дзвону, аби відспівати сім покаяльних псалмів.

У післяобідню пору відправляли ще одне розважання про Пресвяту Євхаристію. Отець Миколай подавав його за якоюсь італійською книжкою. Він найбільше любив італійську побожність, чуттєву і завжди злегка навіяну якоюсь меланхолією.

Все це відбувалося в якомусь урочистому, напруженому настрої. Бо ж для молодих людей це був новий, чарівний світ. З великим запалом, принаймні старанністю, вони вкладалися у ті Божі форми.

Миколай був і викладачем. Як у духовній науці, так і у філософії, догматиці він усе спрощує. Щоб бути добрим священиком, не потрібно й половини того знати, що знає він. Миколай, власне, не учитель, а вихователь священичих душ. З його лекцій віє глибокою вірою, поданою без усякого книжкового мудрування. Великим доказом віри є він сам. Образ справжнього священика, святого, вченого і покірного. Це була дозріла й високорозвинена священича душа, а тому між його багатим світом і світом простодушних юнаків була велика прірва. Щоб створити над нею місток до їхніх душ, о. Миколай уперто шукав різноманітні способи.

Ще декілька слів про його "травень". У Миколая зі словами *"Пречиста Діва"* з'являлась у душі чудесна ікона Богородиці, а з серця пливла молитва: *"Пресвятая Богородице, спаси нас!"*

Але травень 1916 року показав, що та набожність набула неабиякого розмаху. Увесь місяць о. Миколай голосив вечірні науки про *"пожертвування Ісусові через Марію"*, опираючись на книжку св. Людовіка Грінйона де Монтфорта *"Трактат про досконале набоженство до Пресвятої Діви Марії."* Святий Пій Х назвав цей твір золотою книжечкою. Сприймавши серцем, Миколай викладав ту науку, спрощував її, як і усе інше. Охочому слухачеві він читав цю книжечку в польському перекладі о. Прокопа, капуцина. І знаходив, мабуть, не тільки уважних слухачів, але й творців. Бо ж, звісно, ця набожність "рабства з любові" не може стати власністю всіх душ, лише тих, "яким це дано".

Під звуки Молебня до Божої Матері прочитувано навколішки "золоту книжечку", яка для декого стала початком духовного життя.

Той перший курс воєнних часів, відкритий у січні 1916 року, закінчився передчасно. Напередодні Зелених свят (10.06), коли вихованці вийшли до ріки купатись, здалеку почулися гарматні постріли... Лінія фронту проходила вже над Дністром.

Усі повернулись до семінарії, щоб якнайшвидше зібратися в дорогу до рідного дому. Через два дні будинок семінарії опустів. У ньому залишився тільки о. Чарнецький і, може, дехто із керівників семінарії. Там перебував о. Чарнецький упродовж другої інвазії. Взимку 1916–1917 рр. велися бої на околиці Станиславова. Згодом уся Галичина повернулася в руки центральних держав. Це дало змогу відкрити семінарію у 1917–1918 рр. Роки 1918–1919 – останній період перебування Миколая у мирському світі.

Розділ V ПОРЯД З ВЕЛИКИМ ЄПИСКОПОМ

Розповідаючи про життя нашого праведника в станиславівський період, не можемо не згадати Єпископа Григорія Хомишина. Наш святець як духівник семінарії впродовж десяти років був тісно пов'язаний з великим Владикою. Тож не можемо продовжувати наше оповідання, не заторкнувши й інше життя.

Єпископ Григорій своїм темпераментом, широтою планів, залізною волею нагадує свого теску св. Григорія VII.

Останній (Ільдебранд), побачивши реформу монашого життя, проведену успішно у Кмоні, вирішив, як Папа, провести таку ж реформу серед світського духовенства й усієї спільноти. Так і великий Єпископ-реформатор, спираючись на оновлений Василянський Чин, взявся до подібного діла у своїй дієцезії. В одного і другого – великі наміри, залізна воля й непоступливість, той самий спокійний погляд на сьогодення та тужливий за кращим майбуттям, пастирські листи обох сповнені смутку і, водночас, рішучих постанов.

Молодий Єпископ був найкращим оратором-проповідником. Він поширював культ Пресвятого Христового Серця. Навіть під час звичайної розмови не раз шепотів коротенькі молитовки на Його Божественну честь. Культ Євхаристії, який старається прищепити своїм священикам, схилиючи їх до адорації, заснування католицьких домів, читалень, преси, навіть спроба утворення католицького товариства св. Вервиці – такий багатий доробок Єпископа Григорія.

Все це не могло не позначитися на душі молодого священика Миколая і не сприяти наслідуванню впродовж багатьох років.

Наведемо тут дві тези Єпископа-реформатора, які він поклав в основу свого життя та діяння:

- 1) віднова світського духовенства можлива лише за умови введення целібату;
- 2) застерегти народ перед загрозою схизм неможливо без поширення нових набожностей та створення й удосконалення нового обряду, який би відокремив нашу Церкву від Сходу. Католицизм мав би тоді у нас нову форму, яка була б для народу взірцем католицизму.

В обох цих ідеях він знайшов свого союзника у Василянському Чині. Загальна безшлюбність духовенства! Чи може бути в католицькому житті ідея, вища за цю; як вивести суспільство на вищий рівень духовності? Цій ідеї присвятив Єпископ Григорій половину духовних трудів.

Його досягнення були справді надзвичайними. Те, що було мрією, стало дійсністю. У 1911 році у нас з'явилися перші целібати, не випадково, не з наміром осягнути вищу духовну кар'єру, але задля Божого Царства. Він дав нашій Церкві чимало священиків, дійсно відданих Господній справі. Він був першим, за ним пішли інші ієрархи: спершу Перемишльський, потім Львівський.

З 1919 року Єпископ не висвятив жодного одруженого. Чи така практика, рівна законові, не перевищувала влади Єпископа, особливо, коли він ішов сам? І передовсім, чи не було це киданням перед свиньми (пор. Мт. 7,6). Насправді багато із станиславівських безшлюбників безсоромно затоптали святу перлину, а під час переслідування виступили проти Церкви та роздерли її.

Треба було рахуватися з дійсністю, з моральними закономірностями. Молодь,

що приходила зі світських шкіл, не могла відразу посвятити себе Церкві в найвищому вияві духовного життя. Звичайно, були й винятки. Єпископ збагнув це запізно і лише за кілька місяців перед руїною восени 1944 року заснував вперше малу семінарію з навчанням удома!

А як о. Миколай? Він же був духівником семінарії впродовж стількох років, і у своїй діяльності раз у раз стикався з намірами Єпископа. Він міг, принаймні, спробувати втрутитися у плани Владики.

Миколай, без сумніву, усією душею був за священиками, відданими цілковито Богові.

Передовсім, готував вихованців до такого життя на прикладі своєї святості, хоч і не говорив про безшлюбність у своїх науках. Надто шанував людську волю й діяння ласки Святого Духа.

Приміром, ніколи не намагався повернути якогось грішника, залишаючи Божій ласці час навернення.

Такими були його переконання. Він задавав лише напрям духовного життя майбутнього священика. Тому, хто вестиме релігійне життя, Св. Дух дасть натхнення посвятитися у стан безшлюбності. І справді, не один отримав таке покликання.

Отець Миколай не говорить про цей стан; Єпископ, натомість, голосить цю ідею з нестримним запалом у серці. Його слухачами були не тільки випускники, але й усі семінаристи; він повторював на реколекціях свої переконання: одружений священик не може виконати свого завдання.

Окрім того, треба окреслити роль о. Миколая як сповідника. Завважимо, що вихованців у семінарії завжди налічувалося близько сімдесяти осіб. Тож духівникові годі було мати провід усіх. До нього приходила лише якась частина за бажанням, а решта сповідалась у різних священиків. Коли йшлося про допущення до свячень, тут Миколай був суворий. Він ніколи не дозволяв прийняти священичий сан негідній або морально непевній особі, тим паче, коли йшлося про зберігання цілібату.

Після всього сказаного можна зробити висновок: усім добрим, що відбувалося у семінарії, здебільшого завдячуємо Миколаю; щодо помилок – їх слід покласти на відповідальність невмілих порадників Єпископа.

Наступним суттєвим ділом Владики було наближення нашого обряду до західного. Такі стремління мають у нашій Церкві свою історію. Приймати живі зразки та звичаї з латинського обряду почали у нас майже від зародження Унії. І навпаки, у минулому столітті з'явився рух очищення обряду від "западництва". Він був витвором російської пропаганди й став предтечею православ'я.

Боротьба з очищенням обряду і православ'ям та кінцева перемога католицизму в нашому столітті – здебільшого заслуга відновленого Василіянського Чину.

Захист українського католицького обряду став для Єпископа Григорія метою життя, Василіяни були його союзниками! У тому стремлінні Григорій заходив іноді задалеко і занижував усю візантійську культуру й вартість обрядових традицій взагалі, всупереч з прийнятими в Церкві поняттями. Вніс зміни у Літургію, які перевищували його компетенцію.

Як ставився о. Миколай до тих стремлінь? Без усякого сумніву, все це не було йому до вподоби, бо він був вихований у любові до обряду.

Під владою Єпископа Миколай, з глибокого послуху, мовчав. Вийшовши з-під неї, у Чині Редemptористів знову мовчав, бо від керівництва Чину в Римі вийшов наказ "виконувати літургійні приписи в кожній дієцезії і не втручатися в обрядову

полеміку".

Коли ж Миколай став Єпископом на Волині, він з великою пошаною та любов'ю прийняв чистий візантійський обряд і зберігав усі його приписи.

Під час царської інвазії він побачив відступництва від католицької віри священників-русофілів. Миколай зрозумів, що має трудитись для українського народу. І в 1916 році духовник семінарії о. Миколай читає "українсько-руську письменність", зберігаючи весь час відносно обряду доволі прокатолицькі переконання.

І ще декілька слів про великого Єпископа. Задовго до смерті він довідався про вирішення у Римі справи свого життя – обрядових суперечок. Мабуть, ще перед тим написав смиренного листа до Митрополита, просячи пробачення за свої вчинки. Це було просто необхідно, аби два великі серця, пройняті єдиною любов'ю до Ісуса Христа та Його Церкви, з'єднались. За ту велику любов Бог уділив святому Єпископові ласку: він помер у в'язниці, не побачивши руїни своєї Церкви.

Розділ VI НОВИЙ БОЖИЙ ПОКЛИК

У тиші семінарії за улюбленою працею – формуванням майбутніх священників – у душі Миколая почав озиватися Божий голос: "Встань, покинь свій дім, і Я вкажу нову землю, яку дам тобі у володіння"! Можемо з певністю сказати, що це діялося в рамках віри та внутрішнього натхнення, а не якогось об'явлення. Історія того покликання нам невідома. Може Миколай утікав від труднощів і небезпек, з якими стикався на посаді духовника. Можливо. Але ми більше віримо, що це було палке прагнення вищої досконалості.

З думкою покинути світ він носився доволі довго. Мабуть Єпископ чинив йому опір: жаль відпускати такого високо-духовного священника. Одному вихованцю, що йшов з семінарії до Редemptористів, Єпископ звівся: "Отак, найкращі мене покидають"!

Миколай почав шукати відповідний Чин. До вибору мав три. Василіян він знав найкраще, ще з часу римських студій. Тепер відвідував їхні монастирі, леліючи в душі свої святі бажання. Студити приваблювали його такою дорогою для нього формою східного аскетизму. Редemptористи тоді тільки з'явилися серед нашого народу. Чин вислав на наші землі своїх піонерів-бельгійців. Миколай знав добре сучасне життя у Св. Церкві, тому Чин Редemptористів уважав за найбільш надійний.

Миколай прийняв рішення на користь того Чину. Якщо хочемо бути правдиві, саме Боже Провидіння привело його до тих воріт. У тому Чині о. Миколай пробуде рівно 40 років. Уже Єпископом, він проживатиме в монастирі аж до ув'язнення. Чин не став для нього якимсь перехідним етапом до Єпископства. Миколай аж до смерті був наскрізь пройнятий духом Редemptористів.

Чин Найсвятішого Ізбавителя заснований у 1732 році св. Альфонсом Лігуорі, який став пізніше Єпископом Неаполя. Чин почався дуже скромно. Об'явлення якоїсь черниці в "каплиці об'явлень" у Скалі, потім перші пастирі серед гір на відлюдді. Призначений до проповідування місій серед простолюття, Чин, можливо, не розгорнувся б до таких розмірів, якби засновник не був такою людиною, власне кажучи, якби Боже Провидіння не вклало у того чоловіка своїх високих планів для

сучасності.

Альфонс став епохальною постаттю в Церкві. Велетенською працею духа він приготував усе те, що бачимо сьогодні в новітній Церкві. Він оборонив непомильність найвищого керівника Церкви і сприяв її об'єднанню та організованості. Альфонс поширював культ Богородиці та її Непорочного Зачаття. Він створив ідеальну систему місій для народу, у цьому Чин не зрівняється з жодним іншим.

Прокласти дорогу новим Чинам до нашого народу, до нашої віри, до Церкви, на Схід взагалі – це важливе, хоч і важке завдання.

Чин Найсвятішого Ізбавителя дасть Миколаєві більшу частину святості, а достойний син принесе йому невмирущу славу.

Кажемо: більшу частину його святості, бо Миколай прийде до Чину якнайкраще підготовлений. Хто не знав його, а побачив би вперше, припустив би, що о. Чарнецький – це чернець. Він віддавна дотримувався чернечих звичаїв: очі скромно опущені, чіткий розпорядок дня; стриманий у мові: жодного зайвого слова; досконало смиренний: ніхто ніколи не чув, як він промовляв: "Я".

Ангельська невинність, він умів опановувати гнів; лагідний і добрий до всіх; обличчя бліде, завжди спокійне. Якось під час лекції хтось із студентів після численних пояснень професора вкотре поставив запитання. Миколай ще раз пояснив спокійно та дружелюбно. Обличчя залишалося, як завжди, бліде і незворушне.

Віддавна й аж до кінця життя обливався холодною водою. Це стало засобом гартування тіла.

Пробний камінь святості – підпорядкування себе волі Божій. Ця чеснота виявилась в о. Миколая у важкій недугі, яку він переніс у той час. У 1918 році в Галичині лютували епідемії, що тривали аж до кінця 1920 року. Десь, мабуть, у тому році о. Миколай захворів на тиф. Недуга мала важкий перебіг і загрожувала смертю. Семінаристи розказували опісля, як о. духівник з найбільшим спокоєм і упованням на Божу волю дожидав свого кінця. Одного дня при ньому сиділа його рідна сестра Анна, тоді Сестра Служебниця. Він попросив помолитись за нього. Вона встала навколішки біля постелі хворого й відмовила тричі *"Богородице Діво"*. Невдовзі криза минула, і Миколай одужав.

Розділ VII СВЯТИЙ АЛЬФОНС ПРИХОДИТЬ ДО НАС

Тут ми розкажемо історію приходу Чину св. Альфонса до нашого народу. Усе почалось у Канаді в еміграції. Там наприкінці XIX ст. жив молодий місіонер з Бельгії о. Ахіль Деляре, фламандець, призначений проводити місії зі своїми земляками, поселенцями у Канаді.

У той час монастирі Отців Редemptористів розповсюдились по всій країні, передовсім для французів.

Серед різноманітної маси поселенців о. Ахіль зустрів народ, що припав йому до серця. У тих людей не було священиків, тож вони наражалися на втрату віри. Знали лише кілька слів англійською. Отець Деляре довідався, що той народ говорить слов'янською мовою і походить з Галичини. Ревний місіонар звернувся до своїх керівників у Бельгії з проханням вивчити цю мову, щоб трудитися для того народу.

Настоятелі погодились. Деляре повертається до Бельгії.

Відомо, що на Заході ніколи достеменно не знали етнографії Східної Європи. Молодого о. Деляре посилають настоятелем у Галичину, але у польський монастир Отців Редемптористів у Мостиськах. Саме у той час зароджувалася польська Провінція цього Чину. І він поїхав туди.

З'ясувавши ціль прибуття о. Деляре до Галичини, польські отці дали йому учителя-словака, тож о. Ахіль учиться ретельно словацької мови. Тільки після трьох місяців польські отці зрозуміли свою помилку: у Галичині немає словаків. Отцю-бельгійцеві треба вчитись по-польськи. І почався новий курс, о. Деляре надолужував втрачений час.

Якось на запрошення місцевого греко-католицького пароха о. Ахіль з польськими отцями побував на Йорданському Водохрещі. Бачив людей, до яких стриміло його серце, бачив їхні обряди, але ще тоді не знав, що так близько до своєї мети...

І після кількох років науки повертається до Канади зі знанням польської мови. Так, прийшовши до "своїх людей" і промовивши до них, він з боєм зрозумів свою фатальну помилку: після наполегливої праці говорить до них чужою мовою.

Що ж? Відступати нікуди! Залишається поміж ними, оселяється на фермах і з їхніх уст навчається української мови. Нарешті довідується, що між ним і тим народом існує ще одна прірва – відмінний обряд. Ту ріку нелегко перебрести. Тепер йому доведеться вивчити ще одну мову, церковно-слов'янську, і новий обряд. Перейти на інший обряд священник може з дозволу Риму. Й о. Деляре їде до Вічного Міста. Численні прохання в Конгрегаціях, довгі наради – і нарешті він отримує дозвіл на три роки.

З радісною вісткою повертається о. Ахіль у Канаду, а пекло наче збісилося! Неподалік від канадського берега корабель, яким їде о. Деляре, розбивається об кригу. Деляре вдається врятуватися: на якомусь уламку він допливає до берега. На березі, на кручі, стоять матроси. Кидають канат, яким він опоясується, і сміливця вже тягнуть догори... Мотузка обривається, але моряки ще раз пробують витягти отця на берег. Ось пастир і моряк! Ні, це справжній Редемпторист.

З Канади о. Ахіль переїжджає до Сполучених Штатів Америки, щоб закінчити своє навчання слов'янської мови й східного обряду. У 1907 році о. Ахіль Деляре відслужив першу Літургію в нашому обряді і почав працю з українцями в Саскачевані (Канада). Невдовзі із Бельгії приїдять люди, проте вже не відбувають одисей свого сміливого земляка, аби дістатися до Нової Землі – нашої Церкви, а за привезені кошти будують у Йорктоні монастир з церквою – перший осередок українських Редемптористів.

Минуло тридцять років. Отець Деляре, старенький патріарх української Провінції Отців Редемптористів у Канаді, прибув до Галичини, і тут з належною пошаною та любов'ю зустріли його молоді співбрати. Він розказав про своє життя, а потім додав: Я повернуся в Канаду до моїх людей, щоб не в Бельгії, а там спочили мої кості. Не знаю, чому я той "руський" нарід так полюбив. І почав плакати. Він дотримав слова, його тлінні останки спочивають на канадській землі.

Ми все ближче підходимо до нашої теми: як потрапили Редемптористи в Західну Україну. І не тільки, як потрапили, але як прийняли у свої ряди синів того народу, як стали нашим східним Чином.

У 1910 році Митрополит Андрей Шептицький перебував у Канаді. При нагоді

познайомився з Редемптористами-бельгійцями східного обряду й запросив їх на нашу землю, обіцяючи опіку та допомогу. В результаті домовленості прибуло у Галичину кілька отців з Бельгії. Початок Чину в Україні припадає на 1913 рік. Багато подробиць того прибуття неможливо встановити за теперішніх обставин. Знаємо, що о. Йосиф Схрейверс навчався мови й обряду у василіянському монастирі в Лаврові, що першим настоятелем групи бельгійців був о. Вандерстратен, який з 1914 року тимчасово зайняв монастир в Уневі.

Проте перші сторінки історії нового Чину на наших землях рясніють невдачами, іншими словами, хрестами.

Передовсім це стосувалося самого провідника місії о. Вандерстратена. Він, непересічний місіонар, що володів удома двосічним мечем (проповідував французькою і фламандською мовами), на тридцятому році життя стикається з непоборними труднощами.

Розказують, що він цілими днями ходив по своїй келії й весь час майже безнадійно повторював поодинокі слова: "Бо-го-ро-ди-це Ді-во... Зна-ю, зна-єш.." Минали дні, тижні, а поступу не було помітно. Отож, вирішив виїхати у село й оселитися в українського священика, бо це створить обставини, за яких, хоч-не-хоч, будеш змушений спілкуватися українською мовою.

Та й ця спроба не увінчалася успіхом, і отець-місіонар, врешті, здався та повернувся до Бельгії.

Керівництво переходить до о. Йосифа Схрейверса. Він живе з бельгійськими отцями в Уневі. Минають роки за роками, але Редемптористів спіткають самі невдачі. Двоє кандидатів до Чину теж повертаються до Бельгії, не складаючи навіть перших обітів. Один схоластик-василіянин переходить до Чину, але також його покидає; двоє отців-бельгійців зрікаються покликання.

За царської інвазії уряд наполягає на поверненні бельгійців на батьківщину. їм вдається залишитися тільки тому, що Бельгія була союзницею Росії. У 1918 році пробують заснувати філію в Одесі та Тернополі. Але невдовзі згортають свою діяльність.

Бельгійці живуть усамітнено в Уневі: о. Схрейверс проходжає довгою алеєю унівського парку і неустанно *молиться* на вервиці. Роки 1914–1918 пройшли безплідно. Щоправда, унівська громада бельгійців мала одного українця. Був ним о. Йосиф, вихований у Чехії. У 1917 році його відвідує брат Іван, вихованець семінарії у Львові, і вступає до Чину. На відміну від свого брата, що вийшов з Чину, він, вірний покликанню, доживає свого віку в Канаді. Але це поодинокий набуток, а до того ж зовсім випадковий!

Навесні 1918 року о. Схрейверс відвідує в Станиславові Єпископа Григорія та його семінарію. Поява отця Схрейверса не справила на загал великого враження.

Влітку 1918 року стан Отців Редемптористів у нашому обряді можна було вважати плачевним. Хто дасть їм, бельгійцям, ключ до українського народу? А ще важливіше, хто підготує їм українських юнаків або священиків? Чи знайдуться такі, котрі ризикнуть присвятити своє життя чомусь непевному? Щоб втілити неможливе, Бог дав українському народові двох Святих. Один предтеча – Миколай, який своїм духом підготував юні серця для Спасителя. Другий – Схрейверс, що шириною Божого Духа пригорнув той новий світ. Обидва повалили мур, котрий розділяв ці два світи.

Розділ VIII УНІВ

Маленьке село Унів Перемишлянського повіту колись уже прославилося в історії нашої Церкви. Там розміщувався монастир Отців Василіян, що був у давнину важливим культурним осередком. Він навіть мав свою друкарню, де друкувалися літургійні книжки.

Коли у 1772 році під час поділу Польщі Галичина перейшла до Австрії, Чин постраждав, як багато інших Чинів у тій державі, від переслідування. Австрійський монарх Йосиф II, водночас німецький цісар, провів "реформу", внаслідок якої зніс багато монастирів, у тому числі й унівський, конфіскувавши майно. Згодом невелику частину загарбаного церковного майна цісар повернув церкві. Унівський монастир, що належав тепер Львівській митрополії, перетворився на літню резиденцію Владики.

Митрополит Андрей, дотримуючись обітниць, яку дав кілька років тому в Канаді, віддав цей монастир на тимчасове користування бельгійським Редемптористам.

Монастир збудований у вигляді чотирикутника. У середині було подвір'я, на якому стояла церква Успіння Божої Матері, що служила за парафіяльну. Обслугу церкви і парафії⁴ також віддано Редемптористам.

Із будівель, що оточували церкву, тільки права частина від брами була придатна для житла. В одному куті жив лісник, п. Ганкевич, що завідував майном митрополії, все решта віддано Редемптористам. Позаяк вже півтора сторіччя греко-католицькі Владики проводили тут свій літній відпочинок, у монастирі назбиралось чимало гарних пам'яток: ікон, портретів різних Владик. У каплиці стояв вівтар. Будівля мала два поверхи: угорі кімнати і одна зала, призначена для Митрополита; внизу – кухня та їдальня. Решта будинку потребувала ґрунтового ремонту. З подвір'я ворота виходили до невеличкого парку, який непомітно переростав у ліс. Під лісом була могила останнього холмського Єпископа Калинського. Уздовж алеї парку Митрополит Андрей влаштував Хресну дорогу, вирізьбивши ножом на деревах чотирнадцять хрестів.

Тією алеєю проходжувався часто-густо о. Схрейверс, уже чотири роки відмовляючи вервицю, відбуваючи свою справжню хресну дорогу. Останній рік перебування в Уневі – від осені 1918 року до осені 1919 року – став Господнім роком для Чину, початком його розвитку.

Осінь 1918 року. Маленька громада в унівській пустелі складається з таких людей: о. Йосиф Схрейверс, уроджений у м. Зутендаль, колишній професор філософії та префект (духівник-настоятель) студентату, автор знаменитої *"Політичної економії"* і славних творів із аскетички (*"Принципи духовного життя"*); о. Гектор Кінцінгер, бельгійський німець, який уже працював професором богослов'я в Німеччині. Він був першим бельгійським місіонарем у Галичині. Згодом переїхав до Канади, де став керівником нашої Віце-провінції; о. Яків Янсенс, фламандець, уродженець м. Боюге. Був у Бельгії професором Святого Письма, а тут – довголітнім місіонарем; о. Йосиф Бала, соцій новіціату, про якого вже згадувалося вище; виходець із Чехії. І його рідний брат, саме отой одинокий новик Іван...

Тут ще згадаємо єдиного брата бельгійця, найстаршого з усіх, Богдана Дальонуа. Постать надзвичайно цікава. Раніше, окрім свого побуту в бельгійських монастирях,

він пробув п'ятнадцять років у Римі, маючи ім'я брат Іполит. Своєрідний зовнішній вигляд: великий загнутий ніс, рум'янці на худому обличчі, вінець сивого волосся. Легкий у спілкуванні і до гумору, говорить українською мовою із своєю притаманною граматиною та додаванням французьких й італійських слів⁵. Невичерпний в оповідях, які ілюстрував жестами, мімікою; радість для братів-українців протягом усього часу свого побуту.

"Старий брат", як кожний бельгійський брат, – справний робітник, що вміє поєднати побожність із працею: відбувши всі духовні вправи, швидко, добре і без перевтоми впродовж років наводить порядок у домі, обслуговує церкву й каплицю, займається квітником, "варить хліб", готує стіл до трапези.

Так виглядала перша обитель в Уневі. У перші дні вересня 1918 року постукав до воріт монастиря молодий чоловік років тридцяти і поставив дивне запитання: "Чи тут приймають у монастир?" Господарі дому, все ще здивовані появою несподіваного гостя та його запитанням, поспішили дати ствердну відповідь. Ще більшою була їхня радість, коли довідалися, що прибулий – нещодавно висвячений священик, а покликання його – серйозне й надійне. Хто ж він, цей дивний незнайомець?

Отець Степан – так будемо його називати – після закінчення гімназії в 1907 році носився з думкою вступити до монастиря Отців Василіян. Уже навіть вибрався в дорогу, але, спізнившись на поїзд, на якийсь час забув про свій намір. Восени того ж року молодий Єпископ Григорій перебував на місіях у тому селі й проживав в домі батьків хлопця. Маючи нагоду пізнати юнака, який усе ще вагався щодо свого покликання, Єпископ запропонував йому поїхати навчатися до Риму. Степан прийняв запросини – й поїхав. Там зустрівся з Чарнецьким, Коциловським. Навчався юнак успішно, і невдовзі сповнився "римським духом".

Через рік Степан повертається додому і продовжує навчання в Станиславові. Ще через рік приїздить із Риму Чарнецький. У 1911 році Степан закінчує богослов'я. На останньому році навчання його духівником і особистим провідником став о. Чарнецький. Це був перший випуск семінарії, що дав нашій Церкві перших отців-целібатів. Ні Єпископ, ні інші керівники семінарії не мали наприкінці курсу жодних сумнівів стосовно Степана та його священичих свячень. Тому, коли почули, що він не може відважитися прийняти таку високу гідність священика, лише розвели руками. Не помогли аргументи всіх духовних властей. Степан, склавши якнайкраще всі іспити, повернувся додому невисвячений.

Один рік він прожив у батьків. Поводився, як зразковий вихованець: щоденне розважання й св. Причастя, цілий день поділений на молитву і навчання. Ніде не буває, не зрікається напівчернечої поведінки, що нагадує життя о. Чарнецького в семінарії. У наступному році поступає в університет, не з переконання, а щоб не гайнувати часу. Закінчив курс україністики; треба, хоч яке воно осоружне, готуватися до іспитів. Так минає сьомий рік після закінчення богослов'я.

Аж у 1918 році Степан випадково потрапив під провід і вплив о. Климента Шептицького, згодом архимандрита Студитів, і той зумів упродовж декількох місяців розвіяти хмари чи то надмірної ретельності, чи перебільшених уявлень про вимоги Божого покликання. Степан оголошує батькам, що вирішив негайно висвятитися на священика і відразу ж вступити до якогось монастиря. Батьки зраділи такій вістці. Які причини зволікання з рукоположенням, ми з певністю не можемо твердити. Проте на дорогах Божого Провидіння нічого не діється марно.

Вже наступної осені сталася надзвичайна подія: відбулася перша місія Отців

Редemptористів. Проповідував о. Степан як перший український місіонер-Редemptорист.

Отець Миколай надалі живе в семінарії у Станиславові. Влітку 1918 року проводить ординарійний іспит о. Степана і дає йому реколекції. Неможливо, щоб давній духовний провідник не говорив з молодим священиком про Чин Найсвятішого Ізбавителя, куди може й сам вирішив вступити. Ми вже згадували про надзвичайну делікатність о. Миколая: він ніколи не накидався з духовними порадами. Але якраз стриманість, що походить із скромності і пошани до діянь Божої ласки та людської свободи, діє сильніше, ніж палкі намовляння. Про монаше покликання, яке тоді було для обох найближчим питанням, неодноразово велася розмова. Після вступу о. Степана через два місяці о. Миколай посилає нового кандидата о. Григорія Ш., що якраз у тому році закінчив семінарію і висвятився. Він був уродженцем Буковини, мати його німкеня. Невдовзі стає добрим місіонарем. Ще через два місяці, наприкінці січня 1919 року, о. Миколай посилає ще одного свого учня.

Тієї пам'ятної осені Митрополит Андрей вирішив надати Редemptористам місце на Збоїсках, неподалік Львова, з кількома гектарами землі і залишками парку.

У другій половині жовтня 1918 року о. Кінцінгер виїжджає до Збоїск з частиною майна.

Приходять листопадові дні: революція в Австрії, повстання нових держав, польсько-українська війна. Отець Кінцінгер, який несподівано опинився в обложеному Львові, залишився відрізаним від Унева. Магістром новиків, а також тих, хто прийшли після від'їзду Кінцінгера, стає о. Йосиф Схрейверс. Через сім місяців облогу Львова знято, і о. Кінцінгер повертається до Унева. До Чину вступає ще один випускник Львівської семінарії – Володимир. Початок того покликання сягає ще 1913 року. Тоді на згадку 300-річчя смерті першого Митрополита Унії Іпатія Потія в різних містах Галичини влаштовувалися святкові академії, на яких професор К. Студинський мав вступну лекцію. В одному місці таємна організація гімназистів учинила рішучий бойкот тому вечору як вияв ворожості до Католицької Церкви. І справді, гімназія, що налічувала близько 6000 учнів, підтримала бойкот. У партері було тільки двоє хлопців-підлітків 15-16 років, які не побоялись погроз і прийшли на зустріч. Одним з них був Володимир, котрий таким чином знайшов дорогу до Чину. Володимир прибуває до Унева, а там Божа благодать і вплив о. Схрейверса роблять його одним із кращих Редemptористів.

Мабуть, читачі, знайомлячись з цими строками, дивуються, про чие, власне, життя йдеться. Але перші покликання, як і історія Чину, настільки міцно пов'язані з життям Миколая, що все ще не раз надібуватимемо на такі відгалуження від життя нашого праведника.

У серпні 1919 року приїздить сам Миколай, ідучи слідом своїх учнів, зголошується до новіціату. Коли в серпні цього ж року в Уневі святкували Успення Божої Матері, Чин уже міцно осів на наших землях. У ньому було три священики і три семінаристи, між священиками – один професор теології і праведник. Усі вони витривають в Чині, сприятимуть його розквіту. Усю цю громаду, майже без винятку, виховав і підготував Миколай. І це без перебільшень. Бували роки, коли до новіціату вступало навіть 10-20 освічених юнаків і осіб, призначених до священства – і не залишавсь жоден, хоча мали в Чині найкращих наставників. Передусім тому, що нікому не вдавалося подолати психологічну та моральну прірву між тодішнім станом нашого суспільства й новим духовним рухом, який ніс молодий західний Чин!

Треба було довгих років і великої духовної праці, щоб з єднати в одне ті два елементи й запалити вогонь Божої любові!

Розділ IX ДВА СВІТИ - ДВА СВЯТІ

Поширення будь-якого західного Чину на Сході завжди стикалося з непоборними труднощами. Історія знає такі спроби, і вони, зазвичай, закінчувалися невдачею. Адже зустрічаються люди з різних світів, з іншим вихованням, різними уподобаннями, традиціями й цінностями. Зустріч бельгійців з українцями не була винятком. Довший час не одна річ дивувала і викликала спротив. Треба було з обох сторін великих сердець, яких єднала б велика Божа любов. До Унева приходить о. Миколай, ми б сказали, – прекрасне уособлення святого Сходу, і зголошується до о. Иосифа – плоду західної духовності. Зустрілися двоє Святих, два серця, пройняті одним бажанням, але різні за характерами.

Духовне сходження в обох – подібне. Обидва – професори філософії духовних наук та наставники майбутніх священиків. Але яка незмірна різниця у духовності цих богословських шкіл. У семінари, де навчає о. Чарнецький, панував примітивізм у духовності, а справа подружжя чи безшлюбності священиків є однією з найболючіших тем духовних наук.

В обох священиків різне виховання, різні середовища, з яких виходять. Наше суспільство займається виключно справою оборони народних прав. Релігійність держиться традиційно, глибокого католицького усвідомлення серед народу немає, а в освічені верстви, завдяки великому впливові новоспечених галицьких письменників... запускає свої кігті матеріалізм і соціалізм. Суспільство, з якого виходить о. Схрейверс, національних питань не знає. Два народи, фламандці і валійці, живуть дружно в одній "нації", для якої знайшли собі назву в сивій давнині, бо справжні бельгійці часів Цезаря зникли без сліду. Цю назву прийнято на означення нової держави. Сам Схрейверс, хоча фламандець, пише свої твори по-французьки, щоб донести їх широкому загалу.

У Бельгії в юні роки о. Схрейверса ведеться боротьба за католицьку школу. Великий кардинал Дешон, Редемпторист, виступає проти державних безконфесійних шкіл, засновує по всій країні католицькі навчальні заклади. Він відмовляє уділяти Святих Тайн кожному, хто наважиться переступити поріг публічної школи. Сам нунцій накладає своє вето на такий відчайдушний крок. Але кардинал настоює на своєму, і католицька школа здобуває переконливу перемогу. Юнак Схрейверс є одним з перших плодів тієї перемоги. Фламандський народ, з якого походить Схрейверс, наскрізь католицький. Його сини були колись католицькими імператорами в Царгороді. Фламандці піднімали повстання проти протестантської Голландії, бючись за свободу Апостольської Столиці.

В останній час, тобто в останні десятиріччя, той народ посилає своїх синів і доньок як членів найрізноманітніших Чинів до всіх країв світу й складає значні грошові пожертви на місії. Чинить це зовсім безкорисливо. Інакше кажучи, Схрейверс з такого народу, в якому кожен міцно переконаний, що "хто кусає Папу, неминуче зійде зі світу" (фламандська приказка). Миколай побачив різницю між обома народами

й узагальнив це такими словами: "У бельгійців віра впливає якось спонтанно, з серця, у нас же віра – це правда, яку слід на всякий спосіб показувати".

Миколай має наукові титули; Йосиф їх не має, але уся його духовна структура побудована, як велична будівля, на принципах філософії, від самого долу; він у духовності практичний і безпосередній. У тій своїй будові знайде цінний матеріал для всієї різноманітності душ та їх задумів.

Йосиф виховував себе впродовж двадцяти років по книжці Косад *"Уповання на Боже Провидіння"*. Віддання Божому Провидінню й очікування його вказівок вважає за вільно вибрану дорогу.

Миколай також покладався на Боже Провидіння. Його важко спонукати до дій, ще більше зі страху перед собою. У Йосифа все упорядковано, він пише цінні книжки. Миколай нічого не пише, може одну-другу сторінку. Йосиф іде за логічними висновками. Миколай керується якимось надприродним інстинктом. Він більше боязливий. Йосиф готовий до дій. Миколай частіше очікує Божої години. Отак зустрілися дві особи, наче живе відображення східної і західної святості.

Одне й те ж Сонце Христового Серця благодатними променями виплекало дві різні квітки...

Отець Миколай вступає до новіціату. Може декому, непосвяченому у діло монашого покликання, видаватиметься, що священик, який покинув справи світу і живе усамітнено, небагато вже додасть, присвятившись Богові в монашому стані. Але, насправді, встократ важче доводиться тому, хто був у світі духовним учителем, зв'язатись потріпаним обітом, аніж тому, хто зразу віддається Богові назавжди. Важко доводиться такому Никодимові наново народитись, якщо він уже був дорослою людиною й "учителем в Ізраїлі".

І Миколай народжується в Чині. Його співновики – мало що не всі його духовні сини, але він "наймолодший" посеред них, бо останній за покликанням. Він прохає дозволу в того, хто "найстарший", коли бажає вийти з хору, тобто з "часослову" чи іншого спільного заняття новіціату.

Та ще більше він має коритись і вчитись під оглядом духовним. Священики, його керівники, всі бельгійці. Говорять по-українськи, але доволі часто з помилками, вимова якась дивна. Обряд в їхньому виконанні якийсь штучний, його неможливо відразу засвоїти серцем. У мові та обряді вони діти, в справах духовності, в особливостях монашого життя та західного Чину учнями є новики. Поняття про покликання, формування сумління – зовсім нові для Миколая. Більшість новиків не знають французької мови. З творів Засновника Чину, які так необхідно пізнати новикові, немає майже нічого перекладеного. День у день перекладається розважання з творів св. Альфонса або інших французьких книжок. Проте майже нічого немає для читання. Перед очима відносно велика бібліотека, що ж? Все на французькій мові. Але обставини поволі направляються. Під час новіціату всі новики оволодівають французькою мовою. Тож о. Схрейверс може говорити рідною мовою, ділитися своїм духовним багатством. І для новиків ключ до французької літератури – просто епоха в житті. Після німецького сухого хліба – це добірні овочі. Романська побожність доволі близька до ментальності нашого народу...

Навчання на новіціаті проводиться на латинській мові, за латинським підручником. Набожність до Божого Дитятка, така притаманна Альфонсові, його Чинові, а особливо новіціатові, – прекрасні пісні, композиції самого Альфонса виспівують спершу по-латинськи, а потім в перекладі одного з новиків!

Після двох років о. Схрейверс сказав про ті перші часи: "Тоді всі мусіли терпіти багато спокус і внутрішніх випробувань, але це необхідно на початку Божого діла". І Миколай вклав лепту терпіння.

Внутрішнє життя Миколая було натомість укрите. Треба було зацікавитися, спостерігати за ним, щоб пізнати його душевні переживання.

Перед побожною душею Миколая неухайно стояв образ безконечної Божої святості, і перед Нею смиренно корилась душа. Треба було бачити, з якою старанністю він робив на собі знак Хреста, з якою пошаною вимовляв слова молитви: *"Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас!"* У тому була вся його душа.

Щоб вшанувати св. Боже ім'я, він остерігався найменшого гріха перед Божим Маєстатом і каявся за кожен провину. Не було в нього ані сліду тієї безцеремонності відносно Господа Бога, якою чваняться окремі побожні особи.

Ось декілька дрібних прикладів, які дехто міг би інакше розцінювати, але ми означимо це, як делікатність совісті і наявність святого Божого страху. Ніколи не бачили, щоб Миколай читав приватний часослов сидячи, як це було заведено. Якось настоятель запитав його, чи він дійсно має два докторати. Зобов'язаний відповісти настоятелеві, він зробив це так тихо, щоб з присутніх якнайменше зрозуміло, отже не було небезпеки гордості перед обличчям Божим. Ще у семінарії бачили, як Миколай, увійшовши до кімнати, що була поруч з каплицею, і наливши собі склянку води, вийшов пити в коридор з пошани до святого місця, бо тим часом служили Літургію. Це не був фанатизм, а пошана до Господа Бога. Фанатик готовий зробити будь-що, аби не впасти в хворобливе почуття вчиненого гріха. Чи правдиві, чи вигадані його гріхи перед Богом – йому байдуже. Миколай не був фанатиком. Коли йдеться про участь у стражданні, мусів проходити важкі спокуси й муку духовного переображення. Про деякі його терпіння будемо ще говорити.

Миколай входить у монашу спільноту Редемптористів. Це вже не найдостойніший духівник. Преподобний брат Чарнецький – так звуть його тепер в новіціяті – є одним з десяти членів дому. Суспільні положення кожного члена в тому Чині майже рівні, наприклад, братчика та священика або студента та професора, за умови збереження належної пошани.

"Поєднання високого з низьким, – як пише о. Десюрмон, знавець і учитель правила духа, – високого розуміння Христового ідеалу із простотою та буденністю є ознакою справжнього Редемпториста".

Миколай достеменно відповідав цій вимозі: применшення себе, єдність зі спільнотою. Тож Божою благодаттю він виявився пристосований до нової досконалості Редемпториста.

В Уневі ревний кандидат не пробуде довго. Ще до Успенія 1919 року його посилають до Збоїск, щоб там він почав п'ятнадцятиденні реколекції приготування до облечин. На початку вересня він прийме рясу Чину Редемптористів і розпочне новіціят.

Розділ X ЗБОЇСКА (1919-1920 рр.)

1 вересня 1919 року біля полудня чотири редемптористи, зійшовши на останній зупинці на північній околиці Львова, рушили, обвантажені клунками, далі на північ. Перед ними вималювався на горбі малий поміщицький двір, що був метою їхньої дороги. Це пам'ятний день, коли Редemptористи займають свою першу станицю, яку розбудовуватимуть як перший монастир і важливий центр в історії Чину.

Митрополит Андрей Шептицький власними фондами закупив цей двір з кількома гектарами ґрунту, щоб його віддати під перший монастир Редemptористів.

Хочемо віддати шану великому Митрополитові. Він учинив це добровільно і безкорисливо.

Андрей увійшов у наш народ і своїм глибоким розумом за короткий час розв'язав найважливіші питання нашого церковного та народного життя. Але ніхто посеред його нових земляків не мав такої далекозорості, як він, тому Митрополит відчув себе дещо замкнутим у нашому недозрілому, тісному середовищі. Вступивши до Чину Василіян, він шукав однодумців і, знайшовши їх, приводив до нас. Отець Схрейверс був його гідним другом. Свою оцінку Митрополит дав уже тоді, коли забажав віддати в його руки духовне виховання своєї академії, наділяючи його званням професора аскетички. Було це в 1933 році, коли о. Схрейверс, окрім свого Чину, з волі Апостольської Столиці,

управляв майже усім жіночим чернецтвом, себто був наставником Сестер Василіянок, Служебниць і Йосифіток.

Чин багато чим завдячує Митрополитові. А те, що відкрив Андрей у відвертій розмові своєму другові про народ, з яким тепер працювали бельгійці, хай залишиться таємницею навіки...

Невеликий двір на Збоїсках стояв на найвищому місці. З фронтальної сторони посередині – двері в підвал, а понад ними з двох боків вели сходи на рундучок, звідкіля відкривався прекрасний вид на велике місто і найближчі узгір'я. Перед входом знизу дороги простягався парк, сплетений вінок високих лип, правда, були залишки якихось екзотичних дерев і кущів.

З рундучка входилось до округлої кімнати, що ще за колишніх господарів служила домашньою каплицею. Від неї направо й наліво – по 3-4 кімнати. Окрім того, на другому поверсі розміщено дві кімнати, а в підвалі кухня, їдальня та комори.

Двір має свою історію. Збудував його Ян Нікорович у 1777 році, як про це свідчила старовинна півтораметрова таблиця в коридорі. В тому будинку зібралась у 1846 році польська шляхта, що утікала з польської Галичини. Австрійський уряд, аби перешкодити виникненню революції, яку готувала шляхта, підняв селянство проти панів, обіцяючи скасувати панщину. Утікачі, яким вдалося врятуватися, налякані та збентежені крахом романтичних мрій, склали саме у тому дворі відому пісню. Слова написав Корнель Уейський, а музику сам Нікорович.

Митрополит придбав це обійстя кілька років по тому. Спершу віддав його під жіночий монастир. Один священник Львівської дієцезії приїхав до Цеблова (в Бельчині) і, завоювавши довір'я засновника Сестер Йосифіток о. Кирила Селецького, був прийнятий за помічника у матеріальних справах. Згодом, проти волі засновника, майже всіх сестер перевів з монастиря в Цеблові до згаданого двору, який тимчасово надав йому Митрополит, не поінформований про стан речей. Після смерті о.

Селецького Єпископ Йосафат у відповідь на скаргу, яку знайдено в паперах о. Селецького, вже покійного, велів сестрам негайно повернутися до власного монастиря.

Восени 1918 року вони ліквідовують сиротинець, який там заснували, і поволі передають дім Редemptористам. Коли о. Кінцінгер прибув сюди з Унева, з Йосифіток тут були ще дві сестри. Та вибухнула нова війна й приневолила їх пробути разом більше півроку.

Цей випадок, а радше рука Божого Провидіння дозволила сестрам пізнати новий Чин і зв'язатись св. приятню, корисною для обох духовних громад.

У Цеблові Редemptористи дали згодом свою першу місію, і відтепер мали Сестер Йосифіток як дружніх помічників молитвою. Сестри ж отримали ще більшу користь. На їхнє прохання, з яким вони звернулися до Чину Редemptористів через свого Єпископа, о. Схрейверс став їхнім духівником-візитатором. Вони вважають того Святого за свого другого засновника. Треба зазначити, що від початку заснування Йосифітки молилися до св. Альфонса про допомогу, ще тоді, коли у нас не було навіть згадок про його Чин.

Отож, ми розказали дещо з минувшини Збоїск. Час повернутися до нашої оповіді.

У тому дворі, знищеному останньою війною, влаштовуються Редemptористи як у своєму першому монастирі, і там о. Миколай приймає перший одяг Чину.

Настоятель монастиря – о. Схрейверс. Сюди перебрались усі монахи Редemptористи з Унева. Магістром новиків знову стає о. Кінцінгер. Він хоча й за життя займав різні пости, за переконанням і душею був місіонарем. Здавалося б, вельми поважний, неприступний, але, в дійсності, лагідний і добрий. Велика простодушність і відвертість: він міг сказати кожному все, що про нього думав.

З його уст уперше почув о. Миколай просту істину Редemptористів, де з'єднується віра, простий сенс і практичність, щоб скерувати душу до побожного життя.

Чарнецький помалу входить у життя новіціату: одноманітне, монотонне, проведене в мовчанці. Раз у тиждень – день усамітнення, щодня спільний часослов, читаний, а не співаний, три розважання, Хресна дорога, лекція магістра, покута й оскарження провин. Монаший порядок після новіціату мало чим відрізняється.

Новики присвячують велику частину дня фізичній праці. Разом з магістром, що виявився практичним чоловіком, облаштовують для житла дім, знищений війною. Новикам праці не бракує: навести порядок у каплиці і в домі, допомогти братчикам у домашніх роботах. Братчиків усього два: окрім брата Богдана до монастиря вступив ще один хлопець з околиці Унева. Чарнецький часто-густо заготовлює дрова з іншим новиком. Під час роботи новикам для вправи наказали розмовляти французькою.

Тишу й одноманітність новіціату переривали деякі випадки внутрішнього життя, які підняли на душі малу горстку новиків. Восени з Чехії приїхали два отці: о. Домінік Тирчка, енергійний чех, і о. Некуда, сентиментальний морав'янин. Обидва запалені Кирило-Мефодіївськими ідеями, тобто великою любов'ю до нашої Літургії.

У домі зробилося жваво. Взялися за вивчення обряду і мови. Вивчити українську було для них дуже легко й, водночас, зовсім неможливо. Дуже легко: вивчити тільки відмінні форми не в порівнянні з Сізіфовою працею бельгійців над кожним виразом. Але, з іншого боку, чех до смерті не позбудеться свого акценту. Кінець кінців, через два місяці один з чехів поїде на місію.

Ціла серія місій – важлива віха в історії Чину – мала чималий вплив і на життя нашого новика. Магістер з соцієм (о. Стефан) виїздить на місію. В роки облоги о. Кінцінгер вимушений говорити тільки українською з двома сестрами, тож поволі опанував мову. Помилки все ще трапляються, але слухачі-селяни щораз менше тому дивуються, бо зміст і форма такі, яких ще ніколи у нас не чувано! Кінцінгер говорить, як повен апостольської ревності місіонар – хто і що зуміє його тепер затримати вдома? Настоятельство, новіціят? Отець Схрейверс і решта отців переїхали до Станиславова, де Єпископ відступив Чинові одну церкву, так звану «На Гірці», і тимчасові кімнати в семінарії. Каплиця має щораз більше відвідувачів навіть у будні. В неділю вона не може помістити усіх вірних: урочиста Служба Божа, ввечері – Вечірня.

Відтоді, з небувалим у нас успіхом, як почалися місії, дім-монастир спорожнів. Ні одного отця: сам новіціят, а з учителів – брат Богдан і один студент, який, згідно з правилами, є настоятелем. А в дійсності, монастир цілими тижнями обходиться без настоятеля. Щоправда, є один священик, себто о. Миколай, але новикові не дозволено займатися будь-якою священичою працею. Що ж, умови надзвичайні. Отець Чарнецький, скромний новик, сповідає весь монастир і вірних у каплиці¹, проповідує для тієї горстки народу, що "переселяються" сюди зі своєї парафіяльної церкви.

І знов о. Миколай стає душею громади, серед якої живе. Так часто траплятиметься в його монашому житті. За титулом він займатиме друге-третє місце в монашій установі, часом не зовсім справлятиметься з дорученим ділом, але, принаймні сьогодні, треба визнати, що він був душею усієї справи.

Завдання новіціяту – пізнати дух Чину; Миколай залюбки читає правило і його пояснення, написані о. Десюрмоном. Твори св. Засновника, які він читав в оригіналі, бо італійську мову знав найкраще з усіх іноземних. Афективна молитва була йому ближчою, ніж сухі міркування Ігнатіянської школи і Люмбара з Брукселя. У Миколая це гармонізується з почуваннями-тонами нашого богослуження. "Гармонізується". Відомо, що Миколай не мав музичного слуху. Проте у нього був особливий талант змінювати тональність, яка б відображала зміст його душі. Але в богослужінні співати з хором було неможливо. Опісля регенти під час архієрейських богослужінь знали, що коли вони пристроять свій хор до останнього тону, Владика знову змінить тональність, думаючи, що виправить свою помилку...

Спершу для Миколая в науці св. Альфонса була несприйнятною система. Здійснення внутрішньої переоцінки коштувало йому багатьох зусиль; про це поговоримо окремо...

Близькість Львова, великого міста, давала різні користи, але вночі монастир могли відвідати непрошені гості. Взимку того року, коли нікого з місіонерів не було, серед ночі викрадено єдину корову. Брат Богдан, почувши рев худоби, зірвався і пустився в наздогін за злодіями, але дарма. Корова не вернулась, та брат Богдан, на загальну радість братії, мав що розказувати про свою прогулянку. Оповідання, повне гумору і різних подробиць, наприклад, як до його дірчастих черевиків потрапили дрібні камінці, і він признався, що забув зробити добре намірення по дорозі – прийняти це умиртвлення.

Миколай, читаючи лекцію новикам, наголошував, коментуючи подію, як світ нехтує Божим законом.

Внаслідок цього з'явилися нові умиртвлення: замість кави – чай, а згодом і картопля замість хліба. Але найбільш дошкульним умиртвленням був новий обов'язок сторожувати ночами довкола монашої обителі. Через невелику кількість монахів черга

підходила швидко і не минала нікого: ані місіонерів, що поверталися втомлені додому, ані самого настоятеля. Цей тягар ченці несли ще з десяток літ.

Як бачимо, новіціят Миколая був доволі важкий. До того прилучились ще ідеологічні переображення, про що – окрема розповідь.

Розділ XI У ШКОЛІ СВЯТОГО АЛЬФОНСА (1919-1920 рр.)

Кожний засновник великого Чину має власний світогляд, власні погляди на різні ділянки християнської науки, досконалість церковного життя. З тим світоглядом пов'язана й побудова Чину. Якщо духовні сини мають іти слідами свого засновника, вони мусять прийняти найважливіші його тези, хоча ці тези не належать до спільного надбання Церкви.

Альфонс – велика особистість. Деякі його вчення стали католицькими догмами. Сьогодні, наприклад, непотрібно, щоб члени Чину присягали боронити вчення про Непорочне Зачаття Божої Матері, бо перед тією правдою схиляють голову всі Чини, навіть такі, що раніше її заперечували.

Залишилося ще одне важливе вчення св. Альфонса – його моральна система, яка ще немає такого схвалення Церкви, щоб викреслювала всі інші системи. Подаємо короткі завваги, котрі будуть для деяких читачів поясненням питання, а деяким нагадуватимуть суть справи.

Душа, що у своїх діяннях шукає Божої волі, часто-густо попадає в сумнів. Сумніви в якихось наукових питаннях можуть спочивати в душі і десятки років, але моральна неясність наполегливо вимагає розв'язки, бо це пошук Божої волі, намагання сповнити її в житті.

Що робити в сумніві, чи наказує Бог, чи ні?

Існує три розв'язки:

Пробабіліоризм: учення, що дає свободу діянню тільки тоді, коли за тою свободою більше ймовірності, ніж за законом.

Пробабілізм: полишає свободу діянню навіть тоді, коли за законом є дещо більше ймовірності між свободою, тільки щоб за свободою була повна ймовірність. Це вчення обстоюють Єзуїти.

Еквіпробабілізм: посередня наука між двома попередніми; її дотримується св. Альфонс.

Ось у чому полягає та наука:

залишає людині свободу, якщо за свободою є ймовірність, хоч існує ймовірність за зобов'язувальною силою закону. (Ймовірно, але не певно, що такий закон був встановлений);

наказує сповнити закон, якщо він напевно існує, а після звільнення від нього (наприклад, його скасування чи коли його виконано), думка тільки ймовірна.

Окрім того, якщо є сумнів між обов'язком і свободою, коли з противних собі думок помітна більш імовірна, Альфонс виключає сумнів. Тоді ще сумніватись, – значить "тягнути за вуха", тобто бажати сумніватися, щоб висмикнути голову з Христового яра.

Це вчення має під собою здорову логіку. Воно отримало схвалення Церкви.

Кардинал Тома Гусе, Архиепископ в Реймс, ще священником вніс через свого ординарія кардинала де Рогана до Пенітенціарії в Римі такі запитання (1830 р.):

чи професор богослов'я може погодитися зі всіма думками, які св. Альфонс Лігуорі подає у своєму *"Моральному Богослові?"* Відповідь ствердна;

чи сповідник має непокоїтися непевністю в практикуванні св. Таїнства покути, якщо він іде за всіма твердженнями св. Альфонса Лігуорі, тільки з причини, що св. Апостольська Столиця не схвалила їх. Відповідь заперечна.

Єзуїти, які обстоюють пробабілізм, після того декрету збагнули своє хитке становище, тому видумують різні закиди. Ось перший їхній закид: еквіпробабілісти кажуть, що Альфонс винайшов єдино правдиву систему. Але це невірно; начеб до Альфонса не знали в Церкві правдивої системи.

Нічого невірного у тому немає. Нова думка чи правда поволі розвивалася в Церкві, аж один отець або Учитель Церкви пристосував її до решти. Всі завжди знали про дозволеність користуватися ймовірною думкою, але треба було одного великого розуму, аби глибоко вникнути в ті поняття і дати їм вирішення та печать Учителя Церкви.

Другий закид Єзуїтів: Альфонс був зразу пробабілістом, а опісля пробабілістом таким, що у схваленні Церкви на писання Альфонса невідомо, хто може претендувати на те схвалення, а, вкінці-кінців, його теорія – пробабілізм.

Святий Альфонс, молодий священник, щиро приймав моральні системи, які існували в Св. Церкві, і не розважав над ними за столом ученого, а п'ятидесятирічною практикою в сповідальниці та проводі душ різноманітного крою. Лише на схилі віку (1762 р.), як кажуть самі пробабілісти, він викристалізував свою систему. Було це ще за тридцять років перед смертю. Не можна прирівнювати Альфонса – молодого священника з Альфонсом – Учителем Церкви.

Про те, що Альфонс не був пробабілістом, свідчить трирічна полеміка з пробабілістом Патущі. І ще: за неприязнь до тієї системи уряд не хотів допустити його *"Морального Богословія"*.

Що не був пробабілістом, бачимо з численних документів: "Я мав би сумніви, якби дозволив комусь з наших слухати сповіді, хто хотів би триматися думки, менш правдоподібної" (*лист до свого замісника отця Віляні 25. V. 1767р.*).

..."Я бороню один принцип, а саме: слухність еквіпробабілізму. Кажеш, що тому тримаюся того твердження, бо дуже прив'язався до Єзуїтів... Я Єзуїтів шаную, але не мав щастя виховуватись у їхніх школах. Маючи упередження до їхнього вчення, я довший час був завзятим захисником пробабіліоризму. Але з часом, розваживши доведення супротивної думки, я змінив свій погляд..."

На іспиті перед Єпископатом 1762 р. у присутності Папи Альфонс обстоював свою систему. У часи найбільших гонінь, коли через його погляди Чину загрожувало знищення, він не погодився бодай щось змінити у своєму *"Моральному Богослові"*.

Не треба дивуватися, що Миколай, вихований на пробабілізмі, не відразу зумів прийняти нову систему. Моральне богослов'я як наука не було досі його спеціальністю, тому він не заглиблювався в інші існуючі системи та їх доведення. Він застосовував пробабілізм у сумнівних випадках, тому через довгу-довгу практику в сумлінні Миколая "сумнівний закон міг "розширити" свої межі.

Чарнецький ніколи не виказував свого "єзуїтизму", хіба, може, перед Схрейверсом, який один був спроможний допомогти йому того позбутися.

Окрім пізнання моральної системи, Миколай залюбки студіював життя

засновника і минуле Чину, особливо початки. Згадував на реколекціях про різних товаришів Альфонса, з яких чимало введено на дорогу беатифікації. А тому вважав, що й сучасні початківці повинні жити свято.

В монастирі процвітало убозтво, а з ним – простота і трудолюбивість. Чин розвивався швидко. Так, наприклад, навесні почато побудову великої каплиці. На які кошти? Неподалік від двору знаходилися два господарських будинки, один з яких наполовину розвалений гарматою. Довкола усього маєтку стояв колись мур, розібраний невідомо коли; від нього залишилася лише невелика частина. Новики, а то й отці, розібрали ті руїни, а цеглу зберегли для побудови церкви-каплиці. Ще в тому році вона почала діяти.

Хоч устав вболіває за спокійний хід новіціату, за віддалення від світу й усякої апостольської роботи, Боже Провидіння послало Миколаєві зовсім інше гартування.

Якось до монастиря зголосився чоловік середніх літ. Був це єврей Йосиф Кумер, який заявив, що бажає прийняти св. Хрещення. Він, мовляв, знає кравецтво і може бути корисним для монастиря. Його прийняли в монастир...

Йосифа віддали під опіку о. Миколая, який мав його приготувати до св. Хрещення. Навчання почалося від елементарних правд. Миколай не говорив нічого про успіхи свого учня. Часто вони удвох проходили алеями парку з книжечкою в руках. З часом навчання піднеслося на доволі високий щабель, зокрема дійшло до творів св. Альфонса. Чи сприймав Йосиф навчання, – важко судити. Здавалося, що думки-стежки святого новика і цього єврея йшли собі паралельно, так жодного разу і не перетнувшись.

У день Верховних Апостолів в каплиці відбулося врочисте Хрещення. Уділяв його сам о. Миколай, і неофіт Петро Павло Йосиф Кумер почав своє християнське життя.

Після хрещення виявилося, що Йосиф Кумер зовсім лихий кравець і до якоїсь роботи, наприклад на полі, не виявляє бажання. Так довго не могло тривати. Одного ранку не стало Йосифа, навіть не бачили, як він встиг передати кільком родичам, що відвідали його, своє майно. Усі ці події лягли в основу веселих оповідань про недоспілого християнина Йосифа Кумера. Навіть після 6-ти років, коли вже виник ювенат, відспівано куплет-монолог, де Йосиф Кумер розказує про своє хрещення з інтересу та чому це йому не оплатилось... Веселився з усіма о. Миколай, слухаючи тої комедії, хоча посередньо, і потерпав за свою легковірність. Минуло ще кілька років, і наш праведник о. Миколай був реабілітований. Зі Львова прийшла якась жінка запитатись, чи Йосиф Кумер дійсно хрещений. Вона сповістила, що він ревно ходить до церкви св. Миколая і є добрим християнином.

Коли о. Чарнецький тихо відправляв свій новіціат, у світі, а особливо на наших землях, не було ще миру. Війна на заході вщухла, а доля Сходу ще вирішувалася на полях битви. Наше суспільство і тихі, Богові віддані новики стежили за подвигами наших стрільців в чотирикутнику смерті. Потойбіч Збруча велися бої між поляками і червоними. Дорогою, що лежала в долині за городами, тягнулася вервиця возів. Це їхали втікачі з тих земель, які охопила червона лавина, котра котилася зі Сходу з великою швидкістю. Хто зуміє її приборкати?

День Господнього Переображення – пам'ятний в історії монастиря. Один молодий новик складає того дня перші обіти. У цей день фронт наблизився до Львова. Із найвищих вікон обителі можна було бачити вибухи гарматних пострілів.

Незважаючи на все, у каплиці відбувається урочистість. Кінцінгер, настоятель і

магістер, в сердечному слові радить юнакові скласти сьогодні в жертву своє життя в намірі порятунку для всього народу.

Той день біля Львова став для фронту зворотньою точкою. Внаслідок цього наш край ще 19 років жив у відносному спокої. Чи вислухав Бог саме цю молитву праведника? Хто може про це знати у нашому світі?!

Розділ XII ПЕРШИЙ ВИЛІТ

Отець Миколай закінчив новіціят і період свого формування – виховання місіонаря- редемпториста. Він не матиме змоги, як молоді студенти під час шестирічних додаткових студій, поглиблювати знання про духовність Чину. Йому не доведеться навіть під проводом префекта, тобто досвідченого місіонаря, відбутися на другий новіціят, підготовку до місії і всякого апостольства в Чині.

На другому новіціяті молодий редемпторист після 6-річних студій проходить ще цілу теорію побудови місії, детально розроблений план і техніку з сотнями дрібних практичних вказівок. Опісля готує й вивчає цикл місійних проповідей, що роблять з нього редемпториста-місіонаря.

Для о. Миколая це було вже запізно, з огляду на вік, і завчасно, бо Чин у Галичині ще не мав ні часу, ні людей для відкриття другого формального новіціяту . Навчання взагалі

¹² Тільки 1924 року о. Кінцінгер проводив на Збоїських триденні курси. Вперше влаштовано другий новіціят (мабуть) у 1934–1935 рр. під проводом о. Девохта.

відбувалось епізодично і майже на "полі бою". Отець Миколай міг покладатися тільки на себе, а при своїй природній нехоті до систематичності він досяг набагато менше, ніж деякі інші в подібному стані (наприклад, довголітні лектори новіціяту).

Після закінчення новіціяту настоятелі священика пильно приглядаються до молодого учителя, очікуючи на плоди його покликання, особливо на перші кроки нового апостола на Божій ниві.

Коли йшлося про о. Миколая, здавалося, найкраще було б залишати його у монастирі викладачем богослов'я. Чин мав уже трьох семінаристів. Для о. Чарнецького було б зовсім відповідним викладання богослов'я і доповнення духовного виховання студентів.

Ще до обітів о. Миколая з Бельгії приїхав четвертий студент (уже священик) о. Людвик Ванганзенвінкель. З ним прибув о. Мерсдом, призначений на префекта й учителя. Але останній через кілька днів занепав духом, втратив надію побороти труднощі й отримав дозвіл повернутися на батьківщину. Ось і готове місце для о. Миколая.

Проте настоятелі думали по-іншому. Новий отець ще замало осягнув дух свого Чину, щоб довірити йому таке важливе завдання.

І призначили виїхати до Станиславова.

Як було сказано, о. Схрейверс з кількома отцями переїхав до Станиславова й там створив другий дім Чину. Не був це повноцінний монастир, а тільки зав'язок, як часто трапляється на початках фундацій. До того дому прибув і о. Миколай.

Єпископ Григорій, прихильний до Чину, прийшов з допомогою. Виділив для

поселення отців кілька кімнат у своїй семінарії. Каплиця семінарії служила за домашню каплицю.

Позаяк братчиків не було, їжу готували сестри Служебниці, подавали в семінарській їдальні в інший час.

Звичайно, монастир не може існувати без церкви. Єпископ призначив церкву св. Йосифа на Гірці. То була парафіяльна церква, і тому треба було прийняти обслуговування парафії, хоча це суперечить правилам та уставові Чину. Це тривало аж до 1926 року, коли побудували власний монастир з каплицею-церквою. Першими членами нового дому були: о. Трчка, чех, о. Григорій Шишкевич, відомий місіонар.

Чарнецький повертається до міста, в якому провів половину свого життя. Повертається й до того будинку, в якому прожив десять останніх років, хоча в іншому стані. Рік тому він був тут важливою особою – духівником цілого інституту, духовним провідником майбутніх священиків. Тепер він тільки член громади місіонарів. Він покинув гарне, працею заслужене місце. Треба мати глибоку віру, щоб не піддатися спокусливим думкам про помилку. Такі сумні переживання таяться у тих душах, які покинули задля Бога праведний світ. Бо хто покинув грішником, відчувається на початках нового життя, наче в раю.

Але все ж він приходить як новий чоловік, перевихований на новіціяті. Він – редемпторист, з глибоким корінням молитви, що дає надзвичайну духовну силу! І ще одна користь, яку доказує віра, а підтверджує її життя – зв'язок з Чиним, в якому завжди живуть святі, і тим самим беруть участь в їхніх молитвах і заслугах. Цю правду осягають члени Чину у своїх апостольських працях.

Яка праця чекала на молодого редемпториста? На прохання Єпископа, роздратованого поверненням свого колишнього помічника, настоятелі мусіли дозволити обійняти місце викладача богослов'я та духівника.

Водночас він служить у церкві сповідником і проповідником. Входить у ту нову для себе працю апостола-редемпториста під непомітним впливом Божого чоловіка о. Схрейверса. Які ознаки, особливі риси тієї "праці в церкві?" Це не надзвичайна праця місії, де вершиться навернення тисяч. "Праця в церкві!" – це тиха праця, подібна до служіння душпастиря в парохії, та все ж вона має свої відмінності.

На дорогу праведності веде добрий парох тільки деякі душі. Вони відчувають себе самотніми серед своєї громади. Кожен поміж вірними розуміє, що таке життя годиться тільки для вибраних. Натомість у церкві синів св. Альфонса духовність і стремління до святості дається майже для всіх. Це стремління скромно називається "побожим життям". Чарнецький швидко сприйняв цей спосіб. У своїй церкві редемпторист стає апостолом грішників тільки перший день, тобто для того, хто перший раз відвідує ту церкву як каяльник, а потім – це провідник Божих дітей, щасливих у своєму новому стані. Вони дійдуть до християнської праведності, навіть не знаючи про це. Церква завжди наповнена сонцем, праця завжди дуже наполеглива.

У перші дні 1921 року о. Миколай зайнятий улюбленою справою. До семінарії як до тимчасової станиці приїждять двоє студентів зі Збоїск, щоб отримати від Преосвященного Григорія священичі свячення. Це перша ординарія Редемптористів. Ніхто інший, як о. Чарнецький може їх якнайкраще приготувати до такого важливого акту. Отець Миколай дає їм реколекції, черпаючи знання з великої, побожної та скромної своєї душі, допомагає вивчити й оцінити св. обряди Літургії. Усе триває від 2 до 9 січня. Свячення відбуваються з перервою в один день: 5, 7. Дияконат – у катедральній Церкві, а священицтво – в семінарській каплиці. 10 січня – перша приміція

нового священника-редемпториста в церкві на Гірці.

Отець Миколай не міг не радіти в тихості серця: це був його учень з семінарії. Окрім тих реколекцій, нам відомо про реколекції для семінарії перед празником Непорочного Зачаття.

Влітку 1921 року о. Схрейверсу пощастило знайти і придбати в Станиславов! дім та перебратися туди з цілою громадою. Дім розташований на Панській вулиці, звідти було вигідно обслуговувати церкву св. Йосифа . Там зорганізовано повноцінний монастир. Особовий склад змінився. Чехи поїхали на батьківщину. Вже в 1920 році прибув сюди о. Дебур, голландець, а влітку 1921 р. – о. Ванганзенвінкель. За нового устрою о. Миколай стає міністром. За уставом – це замісник ігумена й матеріально відповідальна особа.

Розповідають, що о. Миколай на новій посаді виявився дуже милосердним до вбогих, що, згідно з законом, убогих слід шанувати, як зіницю ока (*Устав 1066*). Отож, о. Миколая усунули з посади начебто через його надмірне милосердя.

Це розповідь особи, яка тоді щойно вступила до Чину. Тому цю інформацію сприймаємо обережно, бо спостереження новоприбулого можуть бути помилковими. Тим паче, що йдеться про милосердя і про рішення о. Схрейверса, місцевого ігумена. Що трапилося, важко сьогодні сказати.

Десь на початку 1922 року два настоятелі помінялися домами. Отець Кінцінгер перейшов до Станиславова, натомість о. Схрейверс переселяється до Збоїск і стає, одночасно, магістром новиків. Бере з собою о. Миколая і призначає своїм соцієм (помічником) при новіціях. Обов'язків у соція небагато: раз у тиждень лекція про Божу Матір і раз про правила виховання; зрештою, прогулянка з новиками та деякі матеріальні справи. Невдовзі о. Схрейверс виїхав на кілька місяців до Бельгії, а новіціят передав о. Дебуру, від якого о. Миколай буде також залежний як соцій. Після Великодніх свят о. Схрейверс повертається, і разом з о. Миколаєм вони займаються новіціят. Ще раз підкреслюємо, що роль соція незначна. Все – в руках головних керманичів: магістра, директора ювенату, ігумена студентату.

Новіціят, з яким працює о. Миколай, не дуже дібраний. Минув час щасливих початків Чину. Між кандидатами трапляється один священник-дивак, деякі опинилися в монастирській обителі зовсім випадково. Так буде і в майбутніх 1922– 1928 рр., аж поки не прибудуть кандидати з ювенату.

Боже Провидіння, пославши перших кандидатів, заклало основи існування Чину. Ті перші були зі школи о. Миколая.

Бог не хотів, аби Чин розширювався з матеріалу, далекого від католицького виховання. Траплялися добрі вихованці і священники, але переважна частина кандидатів вельми скоро залишала Чин. Не допомогли ані повчання о. Схрейверса, ані приклад о. Чарнецького. Далєбі, навпаки: їхня присутність і молитви "розвіювали полову" – непридатний елемент для побудови Божого дому.

Розділ XIII "ДОЗВОЛЬТЕ ДІТЯМ..."

Переходимо до нового періоду в житті нашого праведника, до однієї з найбільш цікавих картин його життя. Бо й справді: чи ж не цікаво, як о. Миколай, титуляр двох

докторатів, товариші якого вже тоді були Єпископами або займали чільні місця в Церкві, а вихованці, здебільшого – дієцезії, понижується, з Божої волі, до рівня дітей, стаючи їхнім учителем, та й то під "кермом" директора, який має ледве два роки священства. Тут він буде, без сумніву, гідний подиву у своїй простоті й святості, своїх невдачах і надзвичайних досягненнях у праці.

Взимку 1922 року о. Схрейверс відвідав Бельгію: побував у рідних сторонах, у Кемпенландії¹, побачив своїх перших трьох українських учнів¹, що відбували богословські студії в Бо-Плато¹, відвідав також інші монастирі свого Чину.

Яка була мета цієї поїздки? Треба познайомити читачів з деякими звичаями чи то практиками бельгійського католицького суспільства.

Ми вже говорили про глибокий католицький світогляд фламандського народу. Результатом цієї віри стала неймовірна кількість монаших і священничих покликань, які невинно заповнюють новіціати найрізноманітніших Чинів. Це дає змогу маленькій Бельгії посилати численних місіонарів і черниць до поганських країн, до країн, бідних на духовенство.

іноді члени однієї сім'ї були в різних Чинах, у різних частинах світу. Приміром, студенти в Бо-Плато, якщо їм Дозволялося гайнувати золоті хвилини навчання, наприклад, на філателію, мали під рукою поштові марки з різних куточків земної кулі...

Такий місіонар після довгих років апостольської праці повертається гостем на рідну землю. Він відвідує свою місцевість, давніх товаришів, з яких одні є парохами, професорами, інші – місіонерами. Ходить до церкви, на братські сходи та з великим ентузіазмом і любов'ю розповідає про свою нову батьківщину. На таке здатний лише гарячий фламандець. Немає на всьому світі кращого і благороднішого народу за той, для якого присвятив своє життя.

Місіонар звітує про стан своєї місії, якщо це діється поза Церквою, ілюструє свій цікавий виклад світлинами, а потім просто виходить з підносом і – сипляться пожертви на Церкву. Він заходить приватно до деяких меценатів – хліборобів, купців, заможних осіб, і навіть селянинові не годиться випустити місіонаря за поріг без 1000 бельгійських франків (тоді 25 доларів).

Ось такі "місцеві звичаї". Місіонар не соромиться нічого, бо ж не збирає лепт для себе. Ніхто з вірних тому не дивується й не противиться. Кожний відчуває потребу спомагати Боже діло і своїх рідних героїв по всьому світі.

Із таких фондів ростуть місійні доми, лікарні, церкви, школи по всіх місійних країнах.

Місія Отців Редemptористів у Галичині сягла такого розвитку, що її провідники визнали: на часі розпочинати вишкіл майбутніх місіонарів.

Хто ж її будуватиме, коли сам Чин не має коштів, а жертовність з боку вірних, за "місцевим звичаєм", не переходить "лепти вдовиці".

І дійсно, школа, що того року виросте на Збоїсках – трьохповерховий будинок, збудований за кількадесят тисяч доларів – завдяки щедрості бельгійських католиків.

І керманич місії виїздить збирати кошти. Як вона відбувалася, – не знаємо. Можливо, за вищеописаним методом. Треба зазначити, що з тими пожертвами прийшов з Бельгії цілий вагон різного одягу з приватних подарунків, який монастир розділював серед населення, потерпілого від війни.

Початок вересня 1922 року. На Збоїській горі височить новий будинок, який видно не тільки з Жовківського шляху, але й з близьких гір і з підвищень Львова, – це

ювенат Отців Редемптористів. У його свіжих, ще не обсохлих мурах вештається група хлопців 10-12 років, близько 30 чоловік. Усі, майже без винятку – селянські діти. Це перший рік класичної гімназії, розрахованої на 6 років. Потім виявилось, що при солідній організації порядку й праці на зразках західних колегій можна було вчитати майже весь матеріал класичної восьмирічки, з тією різницею, що рівень викладання класичних мов був дуже високим, як ніде в гімназіях, і вивчалися обов'язково дві чужі мови (французька й німецька), окрім двох місцевих.

У перші дні вересня починається організація навчання, порядку, приладдя, бібліотеки, духовних вправ – усе водночас.

Директором ювенату, від якого о. Миколай буде безпосередньо залежний у найближчі роки, був о. Людвик Ванган-зенвінкель, фламандець, земляк о. Схрейверса. Урівноважений монах, відданий своїм обов'язкам, обізнаний зі структурою колегій, тож, за таких обставин, єдиний претендент на цей пост.

Його помічник – о. Р. Б. Третій учитель, наймолодший за терміном складання обітів, – о. Миколай. Директор викладає латинську та німецьку мови, його помічник – українську та інші дисципліни. Отцю Миколаєві припадає релігія й польська мова.

Релігія, Божі правди, катехизм так природньо пливають з його вуст; таким простим, надзвичайним способом добірна пшениця, виплекана на обробленому полі, родитиме у стократ.

Але основи польської мови, граматичні відмінки, казочки й оповідання для хлоп'ячого рівня! Яка невідповідність між професором філософії і таким примітивним викладом! Що ж, учити філософії не було кого, а навчити основ мови не було кому. І ось проявилось діяння Божого Провидіння, що непокоїть людей малої віри, а для глибоковіруючих є самою Божою волею та Божою Премудрістю.

Як о. Миколай виконував свій обов'язок! Передусім, ніхто не бачив у ньому якоїсь байдужості, приниження або недбайливості, з якою виконують роботу, не варту власних знань, що до неї приневолюють обставини. Навпаки, він виконує усе старанно і якимось просто, природньо. Навіть старається перебороти труднощі, заглядає до різних педагогічних підручників, часом говорить про методи. Він починає з теорії, методу, але, врешті-решт, повстає апостол, учень Христовий посеред дітей.

Отець Миколай навчає ще в 1925 році. Йому доводиться викладати географію, поезику, стилістику.

Проте плоди навчання були чималі. Хоч учні знали, що на його уроках їм дозволено все, навіть пожартувати, що вчитися треба мало, що різні вчителі могли усміхатися з вигляду й результату уроку, – та саме ті уроки вносили вагомий вклад у виховання духовності в ювенаті.

Директор, вибраний о. Схрейверсом, зберігав за собою виховну частину і зумів дати зовнішню шкаралупу виховання: покірність і почуття обов'язку. Сухий, холодний на лекціях, він не вмів розпалити ентузіазму для доброї справи.

До свого підвладного о. Миколая ставився з пошаною. Його невдачі сприймав мовчки. Це, зрештою, прикмета багатьох бельгійців, гідна наслідування.

Миколай упродовж трьох років був сповідником ювенату, хоча не єдиним, але, по суті, найважливішим.

Сьогодні учені і каянники о. Миколая є місіонерами на двох земних півкулях. Може, не знають достеменно відмінків у польській мові, ані коли сходить сонце в Заполяр'ї (хіба з власного досвіду), ані як називаються поетичні фігури, що їх вони спонтанно вживають у проповіді, – проте мають від нього в серці Христового духа, що

прокладає їм шлях до чужих людей і гріє серця у непривітливій країні. Ті глибші Божі корені в душах, що називаємо покликанням, можуть дати тільки Святі.

По суті, впливи душ – це таємниця людських сердець, ба навіть Божі Таїнства такі, що їх неможливо пояснити на землі. Розкриває їх вічність, і люди збагнуть, що ці священники дійсно будували Боже життя. Церква велить їх почитати, а інші, славні у свій час, кануть у забуття, як бульбашки на воді, не залишивши по собі навіть піни.

Багато доброго можна сказати про вчительську працю Миколая в ювенаті, все ж з боку навчального треба назвати її невдалою. Чому о. Миколай як викладач дрібних дисциплін не здобув успіху? Певно, причиною стало його переконання, що граматики чужої мови зовсім неістотний елемент у житті.

Причиною його невдачі були також відсутність систематичності й невміння карати дітей. Про перший крок у навчанні ми вже говорили. Але треба ще зазначити, що і в щоденному житті не вистачало йому систематичності. Для ілюстрування твердження скажемо, що кожна пересічна людина у двох аналогічних випадках поведеться майже однаково. Поведе її до того або сама пристрасть, або переконання, або моральна практична засада розв'яже волю до однакового діяння.

Миколай хоч і мав тверді аскетичні принципи й переконання, та його вчинки залежали від миттєвої надприродної інтуїції. Він був то дуже строгий, то дуже лагідний. При потребі молився, й тому можна б добачати в тому трохи містики, постійне ведення душі світлом Св. Духа. Не раз перебував у такому стані тому, що чверть свого життя звертав увагу на внутрішню людину, свою надвразливу натуру, домашнього ворога – спокуси. Нічого дивного, що, шукаючи Божої землі, піддавався хвилевим натхненням.

У ювенаті о. Миколай знову займає підрядне становище, не пнеться наперед, поводить навіть за скромно, а при тому виконує важливу роботу. Ми не можемо сказати, що для оточення це було помітне. Така доля Святих...

При тій нагоді звернемо увагу на одну особливість у житті о. Миколая. Чин Отців Редemptористів у Галичині тільки розгортається. Люди, з-поміж українців, що можуть колись йому послужити, ще зростають. Двоє священників понад 30 років працюють на місіях у Канаді. Тому всі важливі посади займають бельгійці, які далекі від того, щоб у настоятельстві держати монополію. Та що робити, коли *Viri consulares* в українців ще не існують?

Правда, тут є чоловік, якому щодо вчення, чеснот Божого Духа, розважань й мудрості не можна зробити жодного закиду, а згодом і щодо духа Чину. Проте він завжди залишається на підрядному місці. Коли прийматиме Єпископство на 47 році життя, його найвищими урядами, які він займав, будуть: соцій-помічник новіціату, короткий час префект студентів і "заступник" настоятеля, майже ніколи не був міністром (тобто замісником настоятеля з уряду).

Опісля польські Редemptористи розцінювали цей факт як несуттєвий, бо захоплювалися святістю нашого Єпископа. Вони докоряли "бельгійцям, які так і не зробили о. Чарнецького настоятелем, а Папа іменував його Єпископом".

Чи мали вони рацію? Ніхто з читачів, напевно, не думає, що вміння керувати монашою спільнотою належить до необхідних прикмет істинного ченця. Тому можемо сміливо сказати, що о. Миколай не дуже надавався бути настоятелем, особливо у своєму Чині, де на цю посаду підбирають людей з цінними адміністративними талантами й людей, охочих до такої служби. Кожний недолік у праведника можна пояснити суттєвою перевагою в чомусь іншому. У Миколая переважала покоря.

Настоятель повинен оцінювати вчинки своїх підвладних, давати їм попередження, при потребі докоряти з великою добротою та умінням.

Миколай занадто різко дотримується принципу: "Не судіть і не судитимуть вас"! А тому судити про людей, висувати одних, применшувати інших, виправляти хиби підвладних – усе це видавалося йому просто неможливим. Він намагався зробити зауваження, навіть віч-на-віч, але це виходило нескладно, блідо.

У сповідальниці, де душа віддається сповідникові добровільно, о. Миколай уміє бути, де потрібно, рішучим. Там він почуває за собою Божу ласку. Але в настоятельстві це йому не вдається.

Шукаючи всім серцем Божого Царства, він подекуди недооцінював дрібних правил, не розуміючи їх доречності. Прийшов до Чину досить пізно, майже в половині своєї духовної кар'єри, тому багато що годі йому було засвоїти.

Якось, замінюючи настоятеля, Миколай хотів ліквідувати один із трьох вихідних днів, що співпали згідно з уставом, вважаючи, що "забагато відпочинку!"

Іншим разом у неділю, відбуваючи одноденне усамітнення, робив у трапезі покуту. Було це на 4-5 році монашого життя... Чи забув, який це день, чи не помітив, що цього в неділю ніколи не роблять. То як же він міг зауважити якийсь непорядок у спільноті й подбати про життя Чину? Ми змальовуємо вірно нашого праведника. Він був дивакуватий у своїх людських недоліках, проте чистий перед Богом; неперевершений у своїй великій покорі, простоті та відданні Господу Богу.

Всевишній хотів бачити цього праведника на скромному, підрядному місці. Так було досі, так сталося за Єпископства. Коли в останній період життя він отримав повну владу ординарія, вже не було змоги її виконувати.

Розділ XIV ЗА СОКАЛЬСЬКИМ КОРДОНОМ

Основну частину життя о. Миколай провів на землях на північ від сокальського кордону, тому спершу з'ясуємо національно-державний стан цього регіону.

Чинимо це неохоче, бо політичні пристрасті широко розкорінені, і політика роз'єднує братів у Христі. Та все ж вважаємо необхідним представити фактичний стан апостольської ниви о. Миколая, стан, в якому Католицька Церква впроваджувала з віковою мудрістю свої плани через покірного й одухотвореного священика. Землі, що відійшли від Росії до Польщі, поле трудів Миколая, можна поділити на три частини: Волинь, Західна Білорусь, Холмщина-Підляшшя. Кожна частина має власне обличчя та свою історію.

Перша частина – Волинь з окрайцем Полісся – українська територія, що колись належала до Київської Митрополії з осередком у Відні. Вона стала жертвою ганебної зради поляка Семашка, який уклав союз з царським урядом. Він стає нашим духівником, приховуючи своє відступництво. Маючи вплив в уряді, припиняє переслідування Унії і тиск з боку православних, готує молоде покоління священиків. Сам просувається по ієрархічних щаблях аж до замісника Митрополита. Тоді скидає маску і, як голова Церкви, "возсоединяється" зі св. синодом. Потім, обсипаний достоїнствами й орденами, "ціною крові" людських душ проживає своє життя в палаті за Вільном і з цинічним спокоєм пише мемуари, де без усяких затаювань детально

описує свій диявольський намір.

Хитро продуманий план удався. Закріпачений, неграмотний народ, живучи серед злиднів, не помітив, що сталося у верхах, а по суті – у його душі. Залишки шляхти пішли в латинство, Отці Василяни з Почаївською іконою Богоматері перебрались до Галичини. У 1837 році відправлено останню католицьку Літургію на Волині.

Друга частина – *Білорусь*. Вона також потерпіла від зради Семашка. Але там, "на Литві", народ, плід крові св. Йосафата, зберіг більше католицької свідомості до часу переслідування. За неї він затято боровся не без допомоги заможних поляків, що вважали Унію частиною польської Церкви й культури. Коли з приходом Польщі на Волинь майже повністю зникла традиція Унії, на Білій Русі створилися зовсім інші умови. Велика кількість уніятів утікала до костелів, перейшовши на латинський обряд. Вони як латинники видавали себе за поляків, і сьогодні так чинять, але вдома говорили білоруською, тому можна говорити про білоруський римо-католицький рух, навіть серед духовенства. Цей рух нещадно винищувала польська шовіністична церковна верхівка. Подібного руху на Волині не було, хоча чимало було латинників.

Третя частина – *Холмщина-Підляшшя*. Як складова частина "Польського королівства", вона уникла розправи Семашка. Тому там не тільки збереглася Греко-Католицька Церква, але користувалася відносною свободою на рівні з Латинською. Після придушення польського повстання 1863 року серед різних репресій, що мали ослабити польський народ, російський уряд вирішив знищити останню гілку Греко-Католицької Церкви в царській державі, а саме ту, яка переважала на Холмщині.

Тут події розгорталися по-іншому, ніж на Білій Русі. Католицька свідомість вельми висока, й тому опір населення проти насильства породив багато мучеників.

Убогий народ на Підляських пісках виявився затятим. Недаремно його називали "упертим". Багато священників пішло на заслання, лише деякі прийняли православ'я. На спорожнілі місця налетіла русофільська зграя відступників. Багато холмщаків перейшли кордон і поповнили лави нашого духовенства.

Холмсько-підляський народ у своїй більшій і кращій частині залишився вірний Церкві. Так виникло католицьке підпілля. Допомогу надавали латинські священники. Дехто з них потрапив на заслання або до тюрми за хрещення або вінчання "упертих". Та це траплялося зрідка. Мабуть тому, що в Росії можна було всіх і все купити – від верхів до низів. Приїздили і перебрані єзуїти. Знущання та "вопіюща" неправда гартували переслідуваних.

Жінка-уніятка, щоб урятувати дитину перед насильним хрещенням у православній церкві, підпалила свою хату з дітям. Стільки трагедій, стільки мук і сліз, стільки зруйнованих життів. І це чинили люди, які не мали твердих релігійних переконань. Наприклад, Катерина II, що з Вольтером насміхалася з усякої релігії, а з "гетьманом" – з усякої моралі, згодом з найбільшим цинізмом виступала як "благочестива цариця" й насильно поширювала православ'я.

Так тривало на Холмщині до 1905 року, коли проголошено "свободу релігії". Дали свободу для всіх можливих віровизнань, навіть для прихильників вогню на Кавказі. Усунули з толерантного закону тільки Греко-Католицьку Церкву, позбавляючи її правової опіки. Боялися тодішні керманичі російської держави, що така свобода розвалить Православну Церкву. Тоді холмчани, не маючи іншого виходу зберегти свою віру, великою масою (200 000 душ) перейшли до Латинської Церкви.

Так розщепився підляський народ на дві групи. Перша – діти мучеників, які

підпадають під вплив польського духовенства. Друга, чисельно менша, – нащадки тих, які були релігійно темні й неосвічені, діти відступників, запродавців, що, за прикладом Семашка, видавали своїх братів.

Унія жила в їхніх серцях, як чудове минуле... Ті почуття вони не виявляли перед парохами-поляками, що були їхніми опікунами, бо порятували від переслідування, але вбачливо берегли їх перед поверненням до того, що було для них найдорожче після Католицької Церкви.

Згодом Апостольська Столиця видала наказ, аби давніх уніятів приймати й повертати до східного обряду, але це все було мертвою буквою і не знайшло підтримки у латинських священиків.

Старші "свідки Христові", тобто свідки мучеництва, говорили елегійним тоном: "Унії вже не буде!" Вони бачили ту неминучість. Нещасна Унія! Вона стала ворогом не тільки східного, але й західного католицького сусіда, бо з усією красою й неповторністю форми будила народну свідомість двох окремих народів: українського та білоруського.

Ми змушені ще більше розсунути рамки життєпису Миколая і заповнити історичним фоном, аби образ нашого великого святителя вийшов повний і ясний.

1914 рік. Інвазія царських військ у Галичині та ув'язнення Митрополита Андрея. Щоб забезпечити нашій Церкві ієрархію, якщо б інвазія перетворилася на довголітню приналежність до Росії, Митрополит таємно висвячує у Києві ректора семінарії о. Йосифа Боцяна на Єпископа. Дає йому титул Луцького Єпископа, користуючись владою, яку отримав особисто від Апостольської Столиці на всю Росію. Так випадково відновлено знищену ієрархію на землях за сокальським кордоном.

У наступні роки, коли територією царської держави просувалися німецькі й австрійські війська і несли вільне, європейське життя, незнане тут досі, до Львова почали пробиратись посланці з Холмщини і просити наших "уніятських" священиків. Особливо вони допитувалися за Кир Йосифом Боцяном.

Той контакт між "св. Юром" та Підляшшям тривав довгі роки. Волинь не озивалась. Там осів Кир Йосиф. Коли розпочалася більшовицька війна, він залишився на Волині доти, поки ці області обороняла армія генерала Івана Шептицького, брата Митрополита Андрея. Коли командування перейшло в інші руки, Єпископа звідтіля прогнали. Він осів у Львові, щоб уже ніколи не повернутися до своєї Луцької дієцезії. Так знову виник сокальський кордон.

Після закінчення воєн нічого не змінилося. Польський уряд зробив усе, аби надалі існував кордон. Та уніфікація держави не настала. Польща, з огляду на культурні й церковні особливості краю, хотіла відділити північно-західні землі від Галичини. Цього вона досягла при укладенні конкордату з Апостольською Столицею. Цей конкордат був просто необхідним для держави.

Тому представник молодой держави (мабуть, п. Грабск) приїздить у тій справі до Риму і складає з проектом конкордату таку вимогу-застереження: привілеї та імунітет Церкви й її керівників має встановлювати тільки дієцезія і духівник латинського обряду.

Греко-Католицьку Церкву адмініструватимуть самим урядом на кшталт Православної. На підтвердження цього посол додав, що Польща отримала Галичину на 25 років, опісля там вже не буде українців.

Кардинал Гаспарі, секретар стану, що вів переговори, дав ось таку відповідь: "Ви думаєте 25 років у житті якогось народу – це один день. Ви українців не знищите,

а конкордату на таких умовах не буде. Українці також є дітьми Католицької Церкви." Дипломат поїхав ні з чим.

Але польський представник невдовзі повернувся до Риму. Польща, тобто уряд, не міг дозволити нехтувати католицькими переконаннями панівного народу. Окрім того, тоді Польща одяглася у червону ризу мучениці за віру й Церкву. Тож, врешті-решт, підписано конкордат без усяких обмежень, деякі постанови якого мали чималий вплив на життя Миколая.

Конкордат визнавав три греко-католицькі галицькі дієцезії. Зазначалося також, що, при необхідності, дозволено створити нову дієцезію якого-небудь обряду, за спільною згодою Апостольської Столиці та польського уряду.

У той час ця постанова була єдиною можливою. Підляшшя латинізовано, а повернення до Унії було тільки рухом, який Єпископство лише почало творити. На Білій Русі виринуло питання рідної мови в костелі, але це сталося пізніше. Проте минуло лише кілька років існування Польщі, як на Волинь, навіть на Подільські болота стали напливати колоністи з перелюдненої Галичини. Їх кількість зросла до 40 тисяч. І ось виникло питання забезпечення релігійних потреб тих емігрантів, що розсіялися невеличкими селами.

Польща боялася католицизму на тих землях, бо він приносив з собою національну свідомість. Ту нещасну народну масу без власного обличчя, змішану з кров'ю мучеників і обрядом православ'я, Польща наполегливо відгородила від світла віри на весь час свого існування. Помилка, страшна помилка, за яку вона заплатила, без усякого сумніву, своїм існуванням.

Ниви були готові до жнив. Перший Митрополит Андрей звернувся до польського уряду з пропозицією відновити Унію. Йому відмовили. Мабуть, усе б склалося по-іншому у 1939 році, якби від Вільна до Львова домінувала Католицька Церква.

Яка фатальна недалекоглядність правителів Польщі! Помилка, з якою боротиметься Миколай у найкращі роки свого життя.

Розділ XV ПЕРША РОЗВІДКА

Миколай виконує свої обов'язки в ювенаті. Але серце праведника немов передбачає Божі наміри: воно тужить за широкими просторами Сходу, де почитають Христа в прекрасних обрядах, повних таємниць, смутку за Богом, нескінченної символіки. В тих символах Господь стає перед душею ще більш утаєний, а кожне таїнство – правдиве, невиражене людськими словами, з якого ясніє містичне світло.

Миколай має природний потяг до містики, тому й манить його східний обряд.

Коли б не пробила та Божа година, для Миколая обряд не стане новим сокальським муром, який відділяв би його від спадщини св. Йосафата, як це сталося з деякими священиками.

Він має когось, дуже близького душею. Це Митрополит Андрей.

Андрей уже заздалегідь бачить своє суперечливе становище. Він – голова Церкви, яка є сьогодні осередком католицького Сходу і його 70-відсотковою частиною. На той народ має задивлятися цілий Схід, вслухатись у його набожність,

приглядатися до його святих обрядів. А Митрополит не може з'явитися поза межами своєї Провінції.

Це наглядно виявилось ще під час паломництва до Єрусалиму у 1906 році. Там проявилася далекозорість геніального князя Церкви. Нам доведеться навести його слова : "505 українців на кораблі "Тироль" відбувають паломництво до Єрусалима; п'ята частина з них – духівники (89 священників та 11 їхніх вихованців). Наближаються до Св. Землі, де ще існує істинний греко-католицький мельхітський обряд.

10 вересня 1906 року після обіду проїжджають греко-католики вздовж берегів своєї духовної батьківщини – Греції. Греція – шати нашого обряду. Митрополит збирає своє духовенство на палубі корабля. "Заповітна мрія багатьох Пап, – промовляє він, вказуючи на наше історичне посланництво, – бути посередниками в злуці Церков... Ми мусимо розпочати цю акцію... Місію нашу виконаємо, якщо старатимемося зблизитись обрядом до Східних. Я вірю, що ця поїздка буде успішною, якщо ми покажемо себе якнайкраще."

Під час перебування в Єрусалимі узгоджують зміни в обрядах Літургії... В узгодженні опираються на закони Церкви.

"Хто має якісь сумніви, то я мою митрополичою властю... наказую триматись мельхітських звичаїв. Після повернення до Галичини... щоб хтось не дозволив собі самовільно якісь зміни, які належать до атрибутів провінційного Синоду..."

Митрополит бачить необхідність тривалих змін для проведення заповітної місії на Сході, але, водночас, визнає, що такі зміни перевищують його компетенцію. Навіть такі тимчасові зміни він мусить умотивувати, бо більшість духовенства не розуміє тієї необхідності. За тодішніх обставин виїзд поза межі Галичини належав до епохальних подій... Як можна було від духівників того часу вимагати орієнтації в питаннях Сходу?! Митрополит висловив тоді своє кредо і дотримувався його упродовж життя. Його наміри для одних були фантазією, якимись далекими фата-морганами, а для інших – допоміжною зупинкою на шляху до православ'я.

Йому нічого не залишалось, як підготувати уми до майбутнього провінційного Собору або до вирішення тих справ з висоти Апостольського Престолу. І це останнє сталося.

Про зустріч зі "Сходом" у майбутньому Митрополит ніколи не мав сумніву. Які були постанови Митрополита під час відвідин Мельхітської провінції? Він забороняє читану Літургію, служіння без диякона, наказує складати всі частинки на проскомидії, подавати св. Причастя стоячи.

Менш-більш такі зміни санкціоновані виданням *"Літургікону"* в Грота-Фероші у 1941 році. Митрополит говорив про це у 1906 році...

Настали літні канікули 1924 року. Правило і звичаї Редемптористів дозволяють учителям як ювенату, так і студентату відвідувати у той час монастирі Чину. Окрім того, колишній префект студентату в Бо-Плато ставився до того дуже прихильно. Він розумів: щоб піднести на кращий рівень будь-який навчальний заклад, необхідна не тільки багата бібліотека, але й хороші канікули, що практикувалося в Бельгії.

Знайшов собі і товариша, який два роки по тому був перший з редемптористів на Говерлі і тим самим за межами держави. А товариш на прогулянці – річ важлива.

Святий Лука у Діяннях Апостолів (16,1) в історії св. Павла пише: "Відпливши з Троади, ми подалися в Самотракію". Тут варто згадати один епізод з життя нашого святця. Він із товаришем вирішив перейти сокальський кордон. Це була божевільна ідея, бо кордон, хоч і не охоронявся військовими, все ж уважався недоступним. Гості з

Галичини, особливо духовні, не були бажаними, бо вони начебто порушували мирний стан польської Церкви і Польської держави. Ніде жодних знайомих, не було навіть до кого на годину вступити. Інтелігентний, святий вираз обличчя й мова Миколая могли усунути якісь перешкоди, але ж ряса Редемптористів, по якій їх усюди впізнавали!

Ціль подорожі ясна: увійти в контакт з Єпископами і духовенством, щоб прокласти дорогу для місій. У нас зродився план, який Миколай розтлумачував кожному достойникові й духовній особі, де ми побували: йдемо з нагоди ювілею св. священномученика Йосафата відвідати й поклонитись місцям його перебування, захоронення мощів, тощо.

Розуміли, що на тій своїй землі – не мають жодного права. Ці області були поза владою Митрополита Андрея, який мав, як знаємо, юрисдикцію над усією Росією. Тепер, коли Росії там не було, його духовна опіка, праця на тих землях, котрі злучені мовою й обрядом і лише насильно відірвані від Митрополита, туди не досягала.

Йому залишили владу тільки над Росією за кордоном, де він не міг нічого вчинити. Для областей під Польщею в Римі створено "комісію для Росії". Чи був це успіх польської дипломатії? Нечесним способом усунуто о. Йосифа Боцяна з ряду Луцьких греко-католицьких Єпископів у Римі. "Комісія для Росії" була підпорядкована польським Єпископам: на Холмщині – Люблінському, на Підляшші – Седлецькому, на Волині – Луцькому, на Поліссі, яке частково українське, – Єпископові Пінському. Проти тієї комісії воювали в пресі православні, а також наші діячі і польська преса. Але, як побачимо пізніше, та комісія боролася за наші права досить справно.

Отож, подорож нелегальна. Мандрівники везуть з собою дві валізи: в одній – спорядження для Служби Божої, в другій – харчі, щоб здешевити подорож.

Перша зупинка у Любліні. Гостинна півгодинна розмова в Єпископа Фульмана не залишила якогось помітного спогаду. Подорожніх прийняли офіційно і чемно, як наприклад, священників з Ліона, з якими не було і не буде ніколи жодних спільних справ.

Вийшовши від Єпископа, вони брели містом, несучи свої великі валізи, не знаючи, куди йти далі. Несподівано до них підійшов польський офіцер і висловив радість, що зустрів у Любліні місіонарів-Редемптористів. Розпитував про різних польських отців, на що прибульці не знали, що відповісти. Бажаючи зробити приємність, офіцер запропонував відвідати Люблінський замок, де в одному залі відкрилась виставка іконопису. Вони підійшли до залізних воріт. На пред'явлення документа офіцера розкриваються замки. їх вводять через внутрішнє подвір'я до каплиці. Довкруги на повздовжніх стінах стоять зображення якихось східних святців, а на задній стіні – групова ікона: праворуч від глядача Божа Матір, посередині – наш архиєрей у мітрі, який рукою вказує Пречистій на короля Ягайла, що стоїть ліворуч навколішках.

Другим етапом були Седльці і гостина в Єпископа. Вона вийшла за межі офіційного візиту. Птездецький, сам родом з Підляшшя, дієцезія якого обіймала усе Підляшшя, більше цікавився питанням Унії, ніж хто-небудь інший. Розмова не могла не перейти на ту тему. Єпископ висловлювався не прямо, а завуальовано. Загалом, враження після дискусії залишилося позитивне, бо Єпископ таки зацікавився справою.

Із Седлець ченці поїхали просто до Білої Підляшської. Це місцевість, де до Першої світової війни зберігалися мощі св. Йосафата.

Як вони туди потрапили? У період шведських воєн і завірюхи Єп. Коленда

утікав з мощами священномученика з місця на місце, поки не віддав їх під опіку князя Сопіги. Вони залишались у княжньому замку, а у Римі довгі роки тривав процес між князями та Василянцями про повернення мощів. Вкінці прийшли до згоди: князі збудували в Білій Підляшській для Василянцїв церкву й монастир, і в тій церкві мали спочивати мощі Святого. Після ліквідації Унії в 1870 році мощі почиталися все ще уніятським населенням і в православній церкві. Тому нові священники подбали, щоб мощі військовим ескортом перенесли в підземелля церкви св. Варвари у Відні, а звідти – до Риму...

Не маючи де прихилити голови, ми ночували в поїздах. Вранці приїхали до Білої Підляшської. Монастирську василянську церкву було "ревіндиковано" і перетворено на костел. На тій підставі, що колись Росія відібрала храми і все майно Греко-Католицької Церкви, Польща повернула ті храми й довільну кількість землі та віддала її Римо-Католицькій Церкві.

"Ревіндикація" поширилася на безліч об'єктів-нерухомостей, особливо храмів, при чому, з найбільшою злобою усувано іконостаси і всі сліди нашого обряду. "Ревіндикація" мала такий правовий зміст, як коли б хтось відсудив у злодія, наприклад, викрадену автомашину і не віддав її власникові під приводом, що він не такий шофер, як власник. Так, начеб Католицька Церква була однією неподільною юридичною особою, а гаманець, який загубив священник, диякон, знайшовши його, міг би запхати у свою кишеню. Бо ж це все – власність церковна.

Справа "ревіндикації" в останні дні панування Польщі набере ганебного оберту. Через той останній акт мусітиме терпіти Митрополит Шептицький і наш Єпископ як оборонці правди.

Шануючи латинський обряд і Церкву, осуджуємо бандитизм польської церковної верхності...

Ось ми і прийшли до василянської "ревіндикованої" церкви і просили про дозвіл відправити Св. Літургію, по змозі на вівтарі, де спочивали мощі св. Йосафата. Священник, готовий до Служби Божої, вже маючи брати чашу, виявив своє негодування до східного обряду, українців, тощо, і то в такій формі, що хтось з ніжним сумлінням вагався б так зараз приступати до престолу, але він пішов...

Сумною була наша Літургія у цьому колишньому центрі унійної набожності, але радісною стала несподівана зустріч з о. Василем Гриником, священником з Перемишля.

Разом з ним ми спілкувалися з однією родиною уніятів, у будинку котрої заночували.

Отець Гриник уже пізнав тугу народу за Унією. І втрюх ми молились у якійсь каплиці, і написали там такі слова: *Доки, о Господи, зовсім будеш мене забувати?*" (Пс. 13, 2).

Далі за нашим маршрутом був Володимир-Волинський – родинне місто св. Йосафата. Ми відвідали площу з пам'ятним знаком, де стояла колись церква св. Параскевії, – місце хрещення Святого і чудесної іскри.

Чи були ми в церкві св. Миколая, що побудована на місці родинного дому Йосафата? Чи бачили в соборі за вівтарем хрест Йосафата, пам'ятний іскрою? Зараз це неможливо пригадати...

Так, Миколай розумів усю кривду "ревіндикацій", нікому не потрібної монополії латинського обряду. Як він розцінював ці випадки? "По-своєму", тобто з тихістю і терпеливістю Ісуса Христа! Це – скарб його душі.

У грудні того ж 1924 року о. Миколай написав побажання з нагоди Різдва

Христового обом Єпископам, котрих ми відвідали. Згадав він і про справу Унії. Надійшла подяка-відповідь. В одному з листів було сказано: "Хрест спасає все, тому на цю справу треба покласти хрестик..." "Про суть" листа немає жодного сумніву.

Як це сумно і соромно! Але Господь Бог не поставив хрестика, а тільки правдивий Хрест терпіння, який спасає...

Розділ XVI ПРОРИВ СОКАЛЬСЬКОГО "ФРОНТУ"

Отець Миколай після "прекрасних" відповідей Єпископів замовк і, поринувши в життя молитви та благання, чекав Божої години. Його молитва виявилася великою силою, бо якраз на нього й випав Божий вибір.

І тепер не бракувало йому роботи в тихій обителі біля стіп ікони Божої Матері Неустанної Помочі³³. Він і далі вчив у ювенаті, якийсь час кільком студентам викладав філософію. Формально належав і до монастиря в Голоску, мабуть, в останній рік перебування у Галичині. Всюди він був улюбленим сповідником: для членів монастиря, братчиків, студентів, ювеністів, для яких його провід зробив багато у розвитку монашого покликання.

Тим часом на українських і білоруських землях почали розбудовувати латинську ієрархію й Церкву. Цим зайнялася Апостольська Столиця. Адже велетенський шмат землі, де колись процвітала Греко-Католицька Церква, був тепер вирваний з кігтів деспота і потрапив до рук Польщі, яка понад сто років відігравала роль мучениці католицької справи. Настала слухна година, щоб Церква згадала про своїх людей і взяла їх під свою опіку.

І найвища церковна влада зайнялася справою Унії, вимагаючи, щоб католицькі Єпископи починали роботу в цьому напрямку. Ті ж прагнули послухати Апостольську Столицю, але не викликати незадоволення польського уряду й шовіністичної суспільності; внутрішньо задовольнити католицьку совість і підтримати шовіністичні марення.

Треба було щось робити. І ось незадовго трапилася нагода, завдяки якій з'явилася можливість з допомогою східних чужинців-Редемптористів привести більшість покинутих вірних до Польської Унії. .

У Почаївській лаврі повстала група православних монахів. Причиною стала незадоволеність укладом життя в православному монастирі. Хто був багатим, міг і там жити в достатку, а бідняк залишався бідняком.

І ось через це група монахів різного віку покинула вночі Лавру і подалася в резиденцію польського Єпископа в Луцьку з бажанням приєднатися до Унії. Це сталося в перші місяці 1926 року.

В Луцьку Єпископом тоді був новопоставлений Генрих Шельонжек, за фахом каноніст, який через призму канонів сприймав усе церковне життя.

Єпископ мусів щось зробити для цієї групи монахів. Він вислав свого делегата до настоятеля Отців Редемптористів-бельгійців, аби ті вибрали чоловіка, який провів би курс навчання для людей, котрі готуються приступити до Католицької Церкви. Він прийме конвертитів і дасть їм реколекції. Все відбудеться в Луцькій латинській семінарії. Отець Схрейверс без вагання прийняв запросини і вибрав о. Миколоя.

Скромний місіонар з молитвою на устах приступив на перший, вимріяний і вимолений пост. Почалася праця католицького священика над нез'єдиненими монахами. Спершу йшов курс про Католицьку Церкву. Ми знаємо, як виклад о. Миколая покріплював католицьку віру у душах семінаристів!

Але не забуваймо, що ці монахи були повні упереджень проти Святішого Отця й католицизму і ще: вони навіть не здогадувалися, що кінцем їхньої дороги буде Католицька Церква. Монахи потрапили у Луцьк без наміру перевіряти свої вірування.

На перше і друге застереження найкращою відповіддю стала сама особа о. Миколая, в якій можна було побачити вичитаний тільки у Мінеях обряд східного святого монаха. Звідси і його віра мусить бути правдива, й таке життя мусить закінчитися спасінням.

Отець Миколай любив і шанував їхній обряд, та з великою обережністю, щоб чимось не вразити, спілкувався з ними.

Успіх курсу визнання католицької віри був надзвичайним. Деякі з учасників самі не сподівалися такого результату. На реколекціях велика увага приділялася вічним правдам: смерть, пекло. Не було іншого способу, щоб зрушити ті задубілі совісті, де проступки покривалися обрядовим формалізмом. Той, власне, "страх Господень" по реколекціях і став причиною втечі згаданого монаха.

В Духовній семінарії Луцька о. Миколай перебував майже місяць, до Великодня, що припадав тоді на 2 травня.

Дорога до нез'єдинених сердець була прокладена. Монастир у Збоїськах з того часу став місцем, куди, аж до заснування осередку Редемптористів на Волині, приходили прихильники Унії.

Першим з північних областей з'явився у Збоїськах ієромонах Гамалііл Перчеклей, черкес, що любив розказувати про те, як був ченцем Афонського монастиря. Його поява у Збоїськах стала екзотичним випадком. Відтоді ми мали нагоду ближче пізнати синодальний обряд. Бельгійці не мали стосовно цього жодних упереджень, навіть, що дивно, знаходили якусь подібність обряду з латинським. Ми б сказали, що спільним у них є якесь дріб'язкове значення кожного руху, жесту в церемоніях і символах.

Почаївсько-луцьким випадком почався рух серед волинського духовенства. До Збоїськ приїхав якийсь молодий монах з двома послушниками, Дмитром і Микитою, котрі намагалися потрапити до ювенату. Того ж року прибув і священик Пилипенко з білого духовенства.

Збоїська обитель почала переймати деякі мелодії для Літургії, з'явилися (з Бельгії) фелони грецької форми. Самі ж бельгійці спокійно сприймали деякі зміни. Але, при тому, вірно пильнували наказу від зверхника Чину в Римі: заховувати приписи Єпископів у дієцезії, де знаходяться, а не встрявати в обрядову полеміку ні словом, ні письмом; справа вирішиться згори.

Перші реколекції, проведені о. Миколаєм за сокальським кордоном, відкрили Чинові дорогу на північ. Поїздки нез'єдиненого духовенства й гостина між редемптористами готували членів Чину до праці на батьківщині св. Йосафата.

Частина друга

НА ВОЛИНІ 1926 - 1939 рр.

Розділ I КОСТОПІЛЬ

При залізничній Колії, що веде з Луцька до Сарн, розташоване невелике містечко Костопіль. Після переходу Волині до Польщі Костопіль став центром новоствореного "повіту".

Був у містечку латинський костел, а при ньому – священик, який симпатизував унійній справі. Згодом виявилось, що та прихильність до Греко-Католицької Церкви була подібною до почуттів колишніх росіян – "любителей малороссийских песен". Як від тих симпатій не стало краще Україні, так і від останніх не було користі для Церкви. Але ця обставина була чинником, що зорієнтував проповідників Унії у цю місцевість.

Тим часом, коли Галичина дочекалася хвилини, аби надати допомогу своїм братам, у житті Церкви сталися нові події – понтифікат Папи Пія XI. Новий Папа звернувся до польських Єпископів, пригадуючи їм про обов'язок зрушити з місця справу Унії.

Луцький Єпископ Генрих Шельонжек, зваживши всі обставини, вирішив почати виконувати розпорядження Апостольської Столиці з допомогою бельгійських Редемптористів. Оскільки вони – Чин західний, симпатичний Апостольській Столиці, і не "будуть робити української політики".

Влітку 1926 року Єпископ Шельонжек вислав свого каноніка Шумана до настоятеля-візитатора о. Схрейверса у Збоїська з проханням створити греко-католицький осередок на Волині. Шельонжек також вимагав, щоб настоятелем був бельгієць і у групу входив о. Чарнецький.

Ці умови було легко прийняти, та й навіть неможливо було зробити ліпше. Місцем постійного осідку Єпископ визначив Костопіль, з огляду на прихильне ставлення місцевого пароха.

Отець Схрейверс відіслав трьох людей: о. Ришарда Костенобля, о. Григорія Шишковича й о. Миколая. Фламандець о. Костенобль був людиною практичною, дуже доброго серця, прихильно ставився до всіх, любив робити приємність і допомагати. В нашому обряді був уже довгі роки, працював у Канаді. Дуже шкода, що після п'яти років праці на Волині потрапив у труднощі, не пов'язані з ділом місії, і його відкликано до Бельгії.

Отець Григорій Шишкович за походженням – буковинець з околиці м. Серету (сьогодні Румунія). Мати його німкеня, тому залюбки говорив по-німецьки, а як траплялася нагода, проповідував на тій мові. Через походження і виховання його національна свідомість невелика, і навіть перед вступом до Станіславівської семінарії не вмів добре по-українськи. Це підкреслюємо, щоб показати, якими необгрунтованими будуть опісля закиди польських священиків про "політиканство" о. Григорія. Отець Миколай Чарнецький був у першому півріччі практично настоятелем, бо о. Костенобль тільки формально, для задоволення вимоги Єпископа, вважався настоятелем. В дійсності ж, він був тоді ігуменом в Голоску, де розбудовував монастир, у якому, згодом, утримувалися студенти Чину.

Отці, прибувши до Костополя, винайняли дім і влаштували в ньому станицю. Найбільшу кімнату розділили по діагоналі провізоричним іконостасом і відкрили каплицю. Зберігали докладно східний обряд, який треба назвати синодальним, слов'янську мову з українською вимовою, церковний синодальний напів, деякі приватні богослуження українською мовою, наприклад, *Акафіст до Матері Божої Неустанної Помочі*. Вкінці, отці відпустили бороди. Це все стосується усієї праці на Волині, бо, наприклад, згаданий *Акафіст* видано аж 1931 року і вживано його вже в Ковелі.

У каплиці зранку служилася Свята Літургія, ввечері – Вечірня. Псаломщиком був брат Авксентій Кінащук, перший брат на Волині.

Дуже скоро зав'язалися дружні стосунки з місцевими православними мешканцями.

Щораз більше людей відвідувало нашу каплицю й богослуження. Майже зразу створився хор із 16 чоловік. Люди уважно й здивовано слухали проповіді на рідній мові. Це було для них новиною. Українська суспільність, затуркана російською неволею, дивилася на галичан з пошаною, навіть ніби з заздністю. У проповідях і розмовах пояснювалася історична правда про Церкву, спростовувалися вигадані факти. Вірні не бачили жодних перешкод у тому, щоб приступити до Унії, їх обряд був збережений, з'явилися духівники, носії Божої правди – такі їм близькі! Сміливість проповідників у висловлюванні правди була для слухачів вражаючою. Вони побачили, що за тими людьми стоїть якась величезна сила: сила католицької правди й зовнішній авторитет Церкви, виражений в конкордаті. Церква виступила в формі закону.

Ті, що приходили на богослуження, певно думали про рятування України в тіні Унії, думали так, принаймні, підсвідомо. Але не можна припустити, щоб то були люди, котрим байдужа віра, а небайдуже тільки прагнення використати Церкву "для добра України". Такі "християни", тобто коли тільки хрещення показувало їх християнство, зустрічалися, здебільшого, у великих містах і там, де був більший зв'язок з росіянами. Відвідувачі ж каплиці були людьми, вихованими в вірі, але згіршені рабством Православної Церкви.

Вони приходили до каплиці, уважно слухали проповіді, приступали до Св. Тайн. Їх душі з радістю приймали католицьку правду і Боже життя. Це був наче резонанс надприродності, відгомін св. Хрещення – вони відчували, наче в новому житті віднайшли щось своє загублене.

Отець Миколай почувається, як серед своїх. Сповідася, часом проповідує, хоча "провід у слові" (Ді. 14, 12) мав о. Григорій. Він же був найкращим місіонарем, і Галичина, подарувавши його Волині, дуже шкодувала за ним.

До каплиці приходили і місцеві поляки, і люди, які прибули з Сибіру, котрі навіть забули рідну мову. Отці сповідали таких на російській мові.

Швидкий розвиток місії Отців Редemptористів дивував недавніх протекторів, які їх запросили, а згодом почав дратувати. Мовляв, чого вже ті поляки ходять туди, маючи власного священика?!

Повторилося явище, яке є чорною плямою у внутрішніх відносинах Церкви, коли світські священики не можуть подарувати місіонарям їх переваг і успіхів на апостольській ниві...

Ззовні зберігалася чемність. Але серед краян почали ходити чутки про незадоволення латинської сторони. Польське духовенство надумало сформулювати якісь закиди, що послужили б причиною до усунення Редemptористів. Найлегше сказати:

"Отці ширять український націоналізм". Але кого взяти за жертву?

Отець Костенюк – бельгієць, зрештою, він швидше гість у Костополі, ніж апостольський працівник. Отця Миколая всі знають як Святого. Залишається о. Шишковий.

Отже, почалися розмови, що о. Шишковим виголошує патріотичні проповіді. Але і тут вороги не досягли своєї мети, бо о. Григорій у політиці – чоловік зовсім чужий. Виховувався на румунській території, вдома говорив по-німецьки, та й тією мовою володів краще, ніж українською. Дарма шукав би хтось у проповідях о. Григорія якогось патріотичного супроводу. Навпаки, вони були якнайбільше достойні апостола і скеровані на спасіння душ.

Так було до кінця 1926 року. На Новий 1927 рік трапився такий інцидент. У повітового старости зібралися представники різних інституцій і груп, щоб скласти новорічні побажання. Староста ввійшов до кімнати. Отець Миколай з о. Григорієм також були там. Господар поговорив з латинським священником та з іншими делегаціями, а до отців тільки махнув рукою. Чи справді боявся виявити якусь прихильність? Пізніше староста, перепрошуючи, пояснив, що це помилка; він подумав, що вони – рабини. І справді, о. Шишкович мав руду бороду... Можливо, це дійсно так.

У першій половині січня 1927 року ситуація загострилася. Ми мали нагоду побачити все, гостюючи в Костополі під час Різдва Христового. З одного боку, симпатія населення до нових духовних отців зростала, а з нею й масштаби апостольської праці, з другого – все більше з'являлося непередбачених ситуацій, які потребували неабиякого такту святого настоятеля, щоб їх вирішити. Ось один приклад з часу Різдвяних свят. Несподівано до нашої каплиці ввійшов хор Православної Церкви з колядою на устах. Отець Миколай, як настоятель, був тоді в іншій кімнаті. Він застановився, що тепер робити? Це ж коляда зі збором на Православну Церкву. Дати складку ніяк не годиться, відправляти з нічим – то настроїти проти себе цілу громаду, бо ж ці відвідини доводять якнайбільшу прихильність вірних. Замок спів, о. Миколай вийшов з милою усмішкою та з виразом монашої простоти й покорі, привітав з празником, подякував і дав пожертву "на вбогих вашої парафії". Всі відійшли з найкращим враженням.

Отець Миколай вважав цю позицію втраченою, і, в своєму розумінні, цілу працю на Волині. Тому доручив нам передати о. Схрейверсові, що місію слід негайно ліквідувати. Вороги були занадто могутніми. Все залежало від польського духовенства та його зверхності.

Чи рішення о. Миколая пояснюється його боязливістю. Ні, хоча його оцінка якоїсь ситуації часто була песимістичною, він залишався при своєму обов'язку, не покидав ревності, покріплювався молитвою.

У скорому часі битва була б програна. Єпископ, прикриваючись вимогами уряду, наказав би невдовзі згорнути місію. Була, однак, одна обставина, що заважала цьому й обороняла осередок: місія належала до бельгійців, а о. Чарнецький своєю несумнівною святістю захищав честь Чину. Так триватиме ще довго, поки не прийде інший захисник Волинської місії – чільна частина Католицької Церкви...

Вороги завчасно тішилися виграною справою. Так, місцевий польський парох висловився, що по від'їзді отців він також зможе "читати літанії чи якісь там акафісти". Яка страшенна наївність!..

Повернувшись після свят до Збоїськ, я не застав о. Схрейверса, щоб передати

звістку о. Чарнецького. Перед хвилиною він виїхав з дому кудись на реколекції (в той час він уже був апостолом більшої частини жіночих монастирів). Я послав братчика, і вдалося завернути його сані. Через кілька хвилин о. Схрейверс прийняв повідомлення про те, що "о. Чарнецький дав знак до відвороту". Отець візитатор задумався на хвилину і сказав: "Тепер однаково нічого не зробимо. Боже Провидіння все добре попровадить". І пустився в дорогу.

Через п'ять днів з Риму надійшли трьохрічні номінації. Вони називали того, хто має стати на найближчі три роки зверхником Провінції або окремої місії. Зверхником в Галичині залишився о. Схрейверс і на власну, звичайно, пропозицію залишився ігуменом в Голоску, а о. Костенобль, зовсім звільнений з Голоска, переводився до Костополя з титулом ігумена. Позиція була врятована.

Розділ II ІМІГРАЦІЯ

Те, що північно-західні землі України потрапили до Польщі, окрім вільних місійних теренів, мало ще одну особливість: перелюднена Галичина отримала відкритий шлях на близьку північ. Там було багато землі, а поміщики, розорені війною та революцією, рятувалися, парцелюючи частину своїх земель переселенцям з Галичини.

Переселення йшло досить широким руслом. Дорога не була далекою і коштувала небагато. Все майно можна було перевезти чи спожиткувати. Поміщики радо торгувалися з чесними людьми, які платили готівкою. А от переселенці не були такими ж вдоволеними продавцями землі.

Через кілька років на північних землях нараховувалось 40.000 чоловік, які прибули з Галичини.

І хоча дуже близько була їхня Батьківщина, але вони не могли мати власних священиків з рідного краю. За весь час панування Польщі на постійне проживання пробралось тільки двоє світських священиків з Галичини: о. Додик на Волині і о. Зенон Калинюк на Поліссі.

Земляки-поселенці були найважливішим предметом душпастирської опіки о. Миколая. їх треба було в першу чергу боронити: їхня присутність була живим доказом потреби своїх священиків і власної єпархії.

Біля Костополя виникли такі колонії переселенців: Антонівка, Александрівка, Кадобище, Мала Купля, Великі Селища. Можливо, їхнє існування і вплинуло на вибір того містечка для створення першої станиці Чину.

Миколай постійно відвідував ті оселі. Слід пам'ятати, що на початку своєї праці на Волині він мав підірване здоров'я через внутрішні духовні змагання і суворе життя в Чині, та й тоді йому виповнилося уже 43 роки, тож досить важко було виконувати свої обов'язки. Адже чимало доріг треба подолати пішки. При тому, місіонар мусить обов'язково нести валізу з усім необхідним до Святої Літургії, уділення Святих Тайн. Окрім того, коли подорож триває цілими тижнями, ще й необхідний одяг. Прийшовши до колонії, треба вдовольнитись убогою гостиною, яку може надати бідний переселенець; спати в одній кімнаті з усією родиною, часом на злидненій брудній постелі... Коли опісля доводилося зупинитись у якогось багатшого господаря,

наприклад, учителя, треба було часом подумати навіть і про саночистку, лікування болячок по всьому тілі. Тих доріг – одна калюжа – було на Волині багато. Ними бродив місіонар у заплакані осінні вечори, несучи, як хрест, свій дорожній вантаж.

Таке вбоге життя веде о. Миколай увесь час побуту на Волині, майже до свого Єпископства. Це було практичне убозтво, не за якимись приписами аскетизму, а завірене самим небом, самим Божим Провидінням. Воно не давалося йому важко, бо сам походив з бідної сім'ї. Вбоге походження наклало на о. Миколу відчуття глибокої покори, а ця покора навчила приймати від Бога все, навіть найнужденніше, з вдячністю і любов'ю. Бідняцьке походження давало о. Миколаєві більший доступ до сердець убогих людей.

Ми мали нагоду бачити, як о. Миколай зустрічався з людьми із знайомих колоній десь у дорозі. З якою сердечністю й відвертістю вони до нього звертались. Як скромно і люб'язно він розмовляв, розпитуючи про домашніх, сусідів.

Стан монаха і підвладного не давав о. Миколаєві великої свободи до милостині. Всю свою щедрість до вбогих показав о. Миколай вже як Єпископ. Велика ощадність для себе і витрати для вбогих.

Переселенці потребували не тільки релігійної, але й матеріальної опіки. Бо після зупинення повоевничої девальвації, в якій гріш тоншав у руках з дня на день, мов кусок льоду, прийшла економічна криза, тобто упадок цін, через що всі продукти, здобуті з дорогооплачуваного поля, продавались за безцінь. Селяни, особливо поселенці, не маючи можливості вийти з боргів, мусіли вести злиденне життя. Ще однією причиною злиденної долі поселенців був правний стан, який торкався новонабутої землі і залишився ще з часів панування царської Росії.

В Польщі на російській давній займанщині були в силі давні російські закони. За ними селянам не вільно було купувати панської землі, можна було тільки винайняти її за високу ціну, а потім, за давністю років, земля ставала їхньою власністю. Такий спосіб придбання землі називався "купчою". Після цього

акту земля у документах залишалася за давнім власником, і він міг її ще не раз продати тим самим способом.

Ось один приклад. До села Гнійна Володимирського повіту приїхали на поселення люди з Львівщини. Пан села показав їм план лану, розмірами в кількесот гектарів. Переселенці заплатили означену ціну готівкою, один з них взяв навіть 20 гектарів. На вимогу купуючих, щоб пан покликав геометра і відділив кожному належну пайку, він відповів, що це не його справа. Коли ж люди покликали землеміра, виявилось, що на частині закупленого ними ґрунту за одну ніч виросло, неначе писанка, село...

Звичайно, воно було собі тут споконвіку. Ще батьки або діди мешканців того села дістали "купчу" на панську землю, побудувались, розхазяйнувались, і навіть в голову їм не приходило поступитись хоча б одним кроком для нових покупців. Давніх жителів уже ніхто не чіпав, а судові процеси між поселенцями і паном велись по 10 років. Пан подумував над тим, як би їх зовсім прогнати до Галичини, "бо це ж його земля й полишиться для нього".

Боротьба зі злиднями й боргами була майже єдиним заняттям більшості поселенців. На оплачення процесів "коморників" йшли всі заробітки. Були випадки виїзду "коморників" через борги на будову Церкви.

Хто не співчував би недолі тих нуждарів і не шукав способу їм допомогти? Славний у нашій історії о. Костенобль так змилювався над убогим населенням Волині,

що роздав усе майно однієї багатой бельгійської родини в формі позичок, з яких нічогосінько не повернулося. Цей факт ми назвемо милосердям, доведеним до краю. Про те, як виконував о. Миколай-Єпископ діла милосердя, розповімо згодом.

Поселенці, для котрих працює о. Миколай, насправду вбогі. Нераз треба притулитись у маленькій хатині, щоб відслужити Службу Божу. Збирається горстка людей і під булькіт борщу, що вариться, правиться Свята Літургія, голоситься Боже Слово. Одного разу трапилося так, що під час Літургії озвалося телятко, приміщене під столом, де служилась Літургія. Господар сховав його там і... соромився сказати місіонарові... "Так воно і було", – свідчить про це очевидець. Правдива вифлємська стайня. Треба було якнайшвидше будувати Божі дома. І справді, спочатку це вдавалося. Постали каплиці в Жджарах, Бубнові, Горохівському. Уряд цього спочатку не зауважив. Потім, як побачимо, поставився вороже, і будова церков стала окремою сторінкою боротьби.

Не всі вірні о. Миколая були нуждарями, але всі були вбогими. О, як розумів він убогих, як залюбки трудився над їх спасінням! Як радо сповняв слова пророка і Євангелія: "Дух Господній на мені, бо він мене помазав. Послав мене нести Добру Новину бідним..." . Водночас там, на Волині, сповняється св. Правило: "Тому, що ціль Чину Найсвятішого Избавителя не інша, як з'єднати (світських) священників, що проживають разом і стараються ревно наслідувати чесноти та приклади Відкупителя нашого Ісуса Христа, присвячуючись особливо проповіданню Божого Слова для вбогих..." Отець Миколай ніколи не зауважував недоліків своїх ближніх, але зрідка виявляв своє небажання до таких апостольських працівників, які тільки з покладеного обов'язку виконували волинське апостольство для вбогих, а серцем рвалися до широкого галицького жнива: чи то їм подобалися вигоди приходського дому в час місій, чи пошана духовенства, чи тисячі вірних.

Отець Миколай добре почувався серед своїх убогих. Це майже образ душі й почувань св. Альфонса, вибраною працею якого були вбогі горяни й опущені душі.

Отець Миколай мав у своїй праці гідних помічників. Ми вже сказали, яким був для вбогих ігумен о. Костенобль. Від часу Єпископства в домі, де проживав Кир Миколай, ігуменом був о. Йосиф Гекіре (1931–1936 рр.), редемпторист "першої проби", людина, повна покори й простоти, цілим серцем відданий колонійній праці. Не знаю, чи ще хтось так любив своїх людей, щоб з готовністю присвятити їм усе своє життя! На такій праці пройшли його молоді роки в Канаді. Можна сказати, що він виріс у школі о. Деляре, бо вмів також зрозуміти й полюбити душу нашого простолюддя. Для Волині й для Кир Миколая – то був вибраний дарунок Божого Провидіння. Отець Гекіре, як ігумен, тримав справу колоній на відповідному рівні...

Розділ III НА ЗАХИСТ КАТОЛИЦЬКИХ ПОЗИЦІЙ

У життєписах деяких Святих читаємо про особливий подвиг в обороні правди й закону Христового, зрештою, рідкісний в історії Церкви, коли спротив зустрічається з боку самих зверхників тієї Церкви та її визначних представників.

Так, св. Людовік Грінйон де Монтфорт, смиренний, вірний почитатель Пречистої Діви Марії, мусів терпіти гоніння з боку "католицьких" Єпископів за вірність католицькій науці. Часто діставав від Єпископа-янсеніста заборону на дальшу апостольську працю, і виїжджав на територію другої дієцезії. Інший приклад: св. Климент Гофбауер, будучи студентом університету у Відні, сміливо заперечив професорові-викладачеві, який виголошував з кафедри церковного права йосифітські теорії.

Така боротьба є ще більш важкою і насправду героїською, коли її веде людина великої покори й совісті, як о. Миколай. Саме таке змагання заповнює наступний період його життя.

У січні 1927 року о. Костенобль, в силу призначень з Риму, виїздить до Костополя й обіймає ігуменат. Відвідування нової каплиці великою кількістю православних – симпатиків Унії та поява тут деяких поляків викликали незадоволення місцевого пароха, того "великого протектора Унії".

Втрутились і світські адміністративні чинники, побоюючись націоналізації українців, а звинуваченням була згадана вже проповідь с. Шишковича.

Причиною того, що латинське духовенство не виступило в обороні Церкви, стала відмінність поглядів на справу Унії й Східної Церкви між польською духовною верхівкою та західним духом, носіями якого були редемптористи-бельгійці.

Поляки, цілі покоління яких жили в Росії, дивляться на Східну Церкву як на Православну, а на Унію – очима російської православної літератури, тобто, як на якийсь невдалий і нікому не потрібний витвір. У Божій суспільності ця Церква щонайменше набагато нижча і є тільки етапом до "чистого католицизму".

Ці поняття, такі протилежні віковому навчанню та будові й історичній Традиції Церкви, якраз тепер прийшли до практичних консеквенцій.

Редемптористи в тих нових обставинах не тільки проповідували Боже Слово, але й збирали зразу жниво свого посіву, уділяючи Св. Тайни сповіді, хрещення тощо. Багато з тих актів душпастирства мали задокументовуватися. І ось Єпископ як ординарій видав наказ про те, щоб редемптористи всі метрики церковних функцій – хрещення, вінчання, похорону – віддавали до запису латинській парохії, на території якої вони відбулись.

Зрозуміло, виконати таке рішення – означало перекреслити всю роботу, навіть для родовитих греко-католиків. Хто коли-небудь зголоситься до греко-католицького священика за охрещенням своєї дитини або за вінчанням, коли стане відомо, що метрики відправляються до латинської парохії. Всі добре знали, що в Галичині українська дитина, яка випадково чи через бідність батьків передавалася до латинської парохії, вже силоміць віддавалася на польську науку Божого закону і подальше виховання.

Таким рішенням Єпископа зневажено нашу Церкву, поставлено її як безправну.

Отець Костенобль довідався від о. Миколая про стан справи і вибрався до Єпископа. Владика прийняв його ввічливо, повторив свої вимоги й висловив думку про те, що бельгійці допоможуть перевести уніятів на католицизм, тобто на латинський обряд. Отець Костенобль обурився, говорячи про аморальність такого рішення.

Виникло велике замішання. Єпископ повторив свої вимоги, Редемптористи ж залишили Костопись. На все це о. Схрейверс відповів листом, повним поваги й рішучості, приблизно такого змісту: "На ваші запитання Чин послав своїх найкращих людей... Ми взяли на себе безінтересовно всі кошти місії й про це не шкодуємо... Але

ми рішуче виступаємо проти того, щоби хто-небудь кидав оскарження на чесність і святість нашої апостольської праці". Лист був написаний, звичайно, по-французьки, і в тому – ще одна сила проти нерозумних затій.

Єпископ зрозумів, що, покладаючись на Редemptористів, він зі своєї сторони дуже помилився. І Чин, і особа його зверхника були завеликою силою.

З позиції керівника західного Чину і бельгійця о. Схрейверс скористався для святої справи слабкістю поляків, котрі завжди хотіли бути гарними перед Заходом. Уже бувало так, що використовував проти поляків своє чужинецтво.

Справа ведення метрик дійшла до Риму, зрозуміло, з обох сторін. Наш інформатор каже, що з Апостольської Столиці відразу прийшов наказ Єпископові не домагатися від греко-католицьких священиків вести метрикальні книги та дозвіл на закладення окремих греко-католицьких парафій.

Пізніше о. Схрейверс скаже: "Отець Чарнецький був під тим оглядом канонічно неправильним упродовж двох років". І це висловив нам на похвалу о. Миколая. Що він робив? Незважаючи на заборону Єпископа, вів метрики в місійній станиці, видавав відписи. Так чинили інші місіонарі, які перебували на Волині ще до рішення Риму.

По довгому часі, коли о. Костенобль відвідав Єпископа, той запитав: "А, то отці провадять метрики? Добре, добре, я так і думав..."

Після першої зустрічі о. Ришарда з Єпископом справа Редemptористів на Волині опинилася на перехресті. Єпископ зрозумів, що цілком позбутись Чину немає можливості. Потім він побачить, що це є волею Святійшого Отця.

З другої сторони, втручання адміністрації було поважним. Треба обирати якийсь шлях. Отці згодом залишать Костопіль і виберуть собі іншу місцевість на Волині.

Єпископ ще не раз прикриватиметься погрозами з боку уряду та адміністрації, а Редemptористи посилатимуться на мужню підтримку Святійшого Отця, і Єпископ у багатьох випадках програє.

Розділ IV УНІЯ В МОЛОДІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

З постановням Польщі, яка прийняла до свого складу широкі землі, колись обійняті Св. Унією, а потім скроплені кров'ю її ісповідників, на Папському престолі засів Папа, котрий одним з напрямків свого понтифікату визначив таку лінію: звернутись обличчям до Сходу. Після падіння царату ціла низка балтійських держав, особливо Польща, мали на своїх теренах віками замучених вірних членів Східної Католицької Церкви. Не було логічнішого шляху, ніж повернути тим звільненим людям світло Католицької Церкви, дозволити їм повернутися до Матері, а з багатонаціональної держави створити моноліт однієї віри.

Такими були надії Церкви. В грудні 1923 року Апостольська Столиця доручила латинським Єпископам цю нову справу. Польський публіцист про це писав: "Але ця апостольська праця зустрічає майже на кожному кроці приховану неохоту й запеклу ненависть. Не диво, що ворожі цьому православні втрачають вірних, не дивна неохота галицьких українців, які відсуваються від тієї праці з політичних міркувань..."

І далі: "Менше з тим, що радикали чи ліберали противляться, котрим усякий прояв підприємливості в Церкві є сіллю в оці. Але поляки-католики нераді цілому

рухові, а навіть частинно просто ворожі, мимо того, що його протектором і до певної міри ініціатором є сам Святійший Отець, бо польські Єпископи на східних окраїнах урядово його поширюють – це щось нечуване! Як це пояснити? Звідкіля береться та неохота, а часто ненависть, що межує з божевільям? Адже від Єзуїтів східного обряду, а навіть їх товаришів відверталися з погордою освічені католики і, стверджуючи, що їм, як зрадникам, не годиться подавати руки".

Напевно, більш яскраво неможливо викласти суть справи, при чому, більш достовірно, бо ж написано це католиком.

Спробуємо проаналізувати причини такої ситуації. Росія колись переможно йшла польськими землями разом із своєю формою православ'я: попи з довгим волоссям, бородами зухвало втискалися до польських храмів, настирливо "саджали" свої цибулини на готичні храми. Тому в психіці поляка залишилася зненавиджена форма православ'я, котра пов'язувалася суто з московщиною.

Ще однією причиною було те, що латинський священник вважав свій обряд найкращим; до нього горнувся кожний, як тільки латинський місіонар ішов у народ. Це схоже на те, як кожна людина цінує рідну мову, вважаючи її найкращою, найпрактичнішою з усіх. Це безумовна вузькість поглядів, а після Ватиканського Собору ніхто з польських священників не висловиться про те, що, в порівнянні з західним, східний обряд застарілий, застиглий та апостольськи нездатний! Це було б обрядовим шовінізмом, котрий і не мав багатьох прихильників.

Найвагомішою причиною був польський націоналізм, навіть шовінізм, бо на першому місці стояла "польська рація стану", й ні про що інше мова вже не йшла.

Ці люди бавилися привидними надіями, що перетягнуть на латинський обряд усе непольське населення краю та сполонізують його. Але швидше треба оточити Православну Церкву найсердечнішою опікою і таким чином спольщити. Треба старатися якнайбільше використати Православну Церкву для польської державності.

Один польський публіцист, висловлюючи думку більшості інтелектуальних людей, які під впливом шовінізму позбулися всяких релігійних переконань, писав: "На нашому терені найбільшим каменем спотикання, киненим у Православну Церкву, є існування слов'янського обряду. Польський уряд вступив, по суті, до боротьби з Православною Церквою. Чому? Для чого?.. Ми б розуміли ту боротьбу для колонізації, але для русифікації краю?"

Велич батьківщини – найвищий закон, вищий від Божих законів. Таке поняття свідомо чи приховано живе у серцях синів того народу. Мало в Європі народів, так широко заражених національною гордістю, що ставлять свої обмежені права понад Божий закон і спасіння душ. Подібні переконання були смутком для Апостольської Столиці в усіх її починаннях на Сході, хрестом для нашого народу й Церкви та одного з її визначних пастирів.

Розділ V КОВЕЛЬ

Покидаючи Костопіль, треба було шукати іншого притулку. Редемптористи вибрали Ковель, бо на всій Волині не було містечка з кращим сполученням. Звідти розходилися в різні сторони п'ять залізничних ліній, одна з них зв'язувала Ковель

безпосередньо зі Львовом. Дуже зручно було обслуговувати всі колонії.

У цьому приємному містечку нараховувалося чотири православні церкви, окрім цього, одна недіюча – давня армійська, св. Юрія, два костели, один з яких – на стадії реконструкції. Місцеве населення – православне, значний процент євреїв, багато поляків та трохи німців-лютеранів, що мали свій дім молитви. Залізничний двірець – двоповерхова будівля – величавий, з огляду на вузлове сполучення, (був зруйнований під час війни, зараз відбудований за давнім зразком).

У Ковелі отці винайняли дім по вулиці Колійовій, де все влаштували на монастирський спосіб: каплиця, келії, їдальня, розмовниця. У цьому домі о. Миколай прожив з 1927 до 1932 року. (У 1933 році вже був власний монастир). Винайнятий будинок став унійним центром, до якого всі духівники приїздили за порадою. Там же вирішувалися майже всі справи які стосувалися нашої Церкви.

Латинською парафією керував о. Токатовський, прелат, людина літня і впливова. Колись він був домашнім капеланом маршала Пілсудського й навіть готувався стати (коли б Польща захопила ще більше української території) Кам'янець-Подільським польським Єпископом. Але надії не виправдались – йому припав Ковель.

Той чоловік був, звичайно, для нас важливою персоною. Зовні визначався витонченою ввічливістю, але в приватних розмовах не соромився грубих висловів російського чиновника. На політичні справи й на Унію дивився, як і весь загал польського духовенства.

Найважливішою справою його життя було спорудження костелу на "кресах". Будівля коштувала мільйони, праця тривала десятки років, і "добровільні" лепти складало все урядництво, всі без винятку службовці, навіть православні українці. Для протиставлення згадаємо, що в тому ж повіті з 1936 року існувала маленька греко-католицька капличка, збудована руками вірних і з допомогою Апостольської Столиці. За весь час панування Польщі неможливо було добитися відкриття опечатаного храму розмірами 5 на 7 метрів.

Костел-пам'ятник під час війни в одну мить перетворився на руїни. Так минає слава світу.

Ще однією особливістю Ковеля була велика школа "імені Мосціцького", де також зіткнулись інтереси нашої Церкви й польського шовінізму. У школі було чотириста учнів, розділених, більш-менш, по третині для кожної нації і віри: українців- православних, поляків-католиків та євреїв.

У школі можна було розмовляти тільки польською мовою, навіть учителям до батьків. На сором, православний і єврейський виклади релігії також мусіли відбуватись по-польськи.

Саме ця школа стане пізніше тереном завзятої боротьби за здобутки права рідної мови для десятка наших греко-католицьких дітей. Це буде після 1933 року.

З огляду на досвід, набутий у Костополі, й беручи до уваги церковні та політичні обставини, каплиця ковельської місії мусіла мати цілком приватний характер. Ще треба було почекати, поки на місці розгорнеться якась поважніша праця. Майже вся апостольська діяльність обмежувалася виїздами в колонії та новоприєднані православні села. Саме св. Засновник Чину бажав, щоб Редемптористи вели змішане життя : на місіях мають бути діяльними апостолами, а вдома жити самотньо, постійно оновлюючи духа.

У Ковелі, при малій кількості членів і світських відвідувачів, ніщо не розбивало побожних думок. Ми постійно бачили о. Миколая в каплиці. Побожно проводив він

"середнє" мовчання на пам'ятку трьох годин конання Ісуса на Хресті. Часослов відмовляв, звичайно, перед Найсвятішими Тайнами, і часто впродовж дня приходив туди.

Коли б Христос заговорив до якоїсь містичної душі з Ковельського кивоту, не мав би причин жалітись на своє опущення, – Миколай був там частим гостем. Але це не була душа, насичена небесними скарбами, що проводить свій час, приязно розмовляючи з Ісусом. Як, наприклад, можна було бачити колись о. Схрейверса на колінах при самому вітварі: поклавши лівий лікоть на престол і сперши на голову руку, він вдивлявся в дверцята св. Кивоту, перебуваючи на солодкій розмові. Отець Миколай – душа голодна й спрагла правди. Вираз обличчя у нього був глибоко поважним і сумним. Це чудо ласки, на нашу думку, що той праведний чоловік міг залишатись перед Богом усе життя в поставі митаря. Бо знаємо, що навіть в останні роки життя він сповідався дуже часто, мало що не у кожного прибулого священика. Правило доручає сповідатися раз у тиждень. Святий Йосафат сповідався щодня.

Ще кілька слів про ту сумовитість. Миколай був уже таким чоловіком, а що предметом його набожності були Христові Страсті, Співстраждальна Мати і з'єднаний з тим Дух покаяння, щирий, від серця, а вся набожність була нав'язана якимось лагідним смутком.

Ще раз скажемо, що о. Миколай постійно жив у побожності, тому виходив з свого усамітнення оновленим у силі Святого Духа.

Крім того, треба додати, що о. Миколай дуже любив виїздити. Чи не тому, що, як багато місіонарів, у поїздках і подорожах почувався ще більш усамітненим із Богом. Світ, який оточував його, був для нього чужим й нецікавим.

Отець Миколай дуже багато подорожував: Рим (Італія), Люрд (Франція), Бельгія, Ірландія, Англія, Будапешт (Угорщина), Литва, Латвія, Естонія, Царгород, Свята Земля, не згадуючи вже про Воркуту й Мордовію. Бо це вже "підпереже тебе інший та й поведе, куди ти не *схочеш*" (Іо. 21, 18). Він постійно користувався нагодою кудись поїхати. Знаємо, що купував для себе туристичні карти, які дозволяли дешеві подорожі на польських залізницях до різних курортів і туристичних місць, де він ніколи не був.

Одного разу трапилося так, що о. Миколай поїхав кудись з дорученням свого ігумена о. Костенобля і пропав. Про це вже повідомили в Галичину. І ось прочитали в газетах, що о. Чарнецький гостює в Альбертині (Білорусія) в Отців Єзуїтів, де був присутнім на обличинах якогось новика і, мабуть, проповідував на тій урочистості. Як він аж туди потрапив, – не знаємо. Вислали йому листа. Наш "утікач" повернувся. Все обійшлося добре, бо о. Костенобль був мудрим настоятелем, який усе розумів.

Але найбільше доріг витоптав о. Миколай при звичайних працях волинського місіонаря: організування й обслуга колоній, приєднання нових парафій.

Розділ VI ОРГАНІЗАЦІЯ КОЛОНІЙ

Переселенці з Галичини розселилися скрізь по Волині: чи то більшими відокремленими громадами, чи розсипано в давніх селах, чи поодиночі. Останні, звичайно, вважались втраченими для Св. Церкви.

Першим завданням місіонера є відшукати своїх вірних, а потім, по змозі, "навернути серця батьків до дітей" (Лк. 1, 17), тобто обновити в них католицьку свідомість і організувати громаду, відокремлену від православної парафії. Це не завжди легко вдавалось. Залежало від самих людей і від того, яку ревність виявляли місцеві батюшки в приєднанні до себе прибулих.

Щодо колоністів, великою свідомістю відзначалися вихідці зі Львівщини, здоровий селянський елемент давала Сокальщина й Белзщина. На особливу увагу заслуговує Ярославщина: це люди, віддані Церкві, люблять богослуження, до священників ставляться з сердечною приязню. Такі ж спостереження про ярославців привезли з Канади наші місіонарі, які мали нагоду трудитися в їхньому осередку, котрий вони назвали Ярослав. Свідомий елемент приходив з Бродівщини. Бойки сприймали все спершу з недовірою, хоча й приховували свою думку.

Найгірше представили себе прибулі з русофільських сіл, де б вони, ті села, не знаходились. Звісно, уся ця політична група жила в утопії, відмежованій від культурного життя Західної України.

Такі висновки зробив сам о. Миколай у своїй апостольській праці. Наведемо декілька прикладів. Люди з русофільського села в Галичині розташувалися великою колонією поблизу православного села Жджари. Поки до них дійшла місійна розвідка, православний священник уже встиг їх перетягти до своєї Церкви.

Довідавшись про існування такого села, о. Миколай виїхав туди з духовною поміччю. Знайшов якусь хату, де його прийняли. Відправив Службу Божу, але майже ніхто не прийшов. Думаючи, що причиною була відправа у приватній хаті, сповістив, що наступна Св. Літургія буде відслужена в гаю, який простягся вздовж головної вулиці колонії.

Почалася відправа, але нікого не видно довкруги вівтаря. Хіба може хтось із-за кущів заглядає й сміється. Не допомогло й те, що Свята Жертва приносилася з такою побожністю, в такому святому настрої, яких ті, для кого вона служилася, ще ніколи в своєму житті не бачили.

Отець Миколай спробував відслужити ще одну Св. Літургію в хаті, але як почалось, так воно і закінчилось. Прийшло двоє людей, проте вбігли завзятіші відступники й силоміць витягли їх надвір. Довелося закінчити Службу Божу самому. Сумний і сповнений безнадії від'їхав о. Миколай додому.

Другий місіонар, що прибув на Волинь на місце о. Шишковича – о. Василь Величковський, який взявся до справи зовсім з іншого боку. Він скликав мітинг "у важливій справі", від якої залежить доля всіх колоністів.

Люди думали, що це у справі "купчої". Зійшлися всі. Місіонар виголосив бурхливу проповідь про пекло... і обов'язок віри. Поки слухачі приходили до себе, аби щось зрозуміти, отець вибрав "комітет побудови греко-католицької Церкви". І в селі з'явилася церква, хоча збудовано її з поганого матеріалу та в невідповідному місці, – проте збудовано. Польський уряд ще не раз перешкоджав у побудові церков. Пройшли роки, а ця колонія як була, так і залишилася прикладом побожності й вірності Церкві. Дивно, як Боже Провидіння розділяє своє діло. З двох робітників дає успіх другому, незважаючи на вченість і святість першого.

Православні священники вдавалися до різних способів, аби приєднати греко-католиків, які, з огляду релігійної культури, стояли набагато вище від волинців, а часом від самих батюшок. Один православний священник зібрав нових мешканців свого села і сказав їм, що вони мусять пристати до його парафії. Інакше їхні діти

будуть виростати без хрещення, а вони, на випадок смерті, не матимуть похорону, бо він їх не похоронить на своєму цвинтарі. В результаті, коли прибулі не знали про існування місії, переходили на православ'я.

Інший приклад. Село, розташоване на схід від Володимира. Тамтешні колоністи – двояка верства. Одні прийшли раніше, другі – пізніше. Останні приходять на богослуження, які відбуваються у хаті, перших за ніяку ціну не можна туди закликати. Перша група погодилася на православ'я, і при тій нагоді хитрий батюшка перед обличчям цілої Церкви казав їм присягнути, що не повернуть до Унії. Другі переселенці – з русофільського села, яке під час першої царської війни перейшло на православ'я. Після війни і повернення католицького священика село присягло на вірність Католицькій Церкві.

Колонію опущено, бо перші не повернулися до рідної, правдивої віри, а другі – малочисленні, й опісля доїздили 15 км до найближчої греко-католицької парафії.

Все через присягу! І в одних, і в других. И ось одного недільного ранку виїздив місіонар з того села, можливо, востаннє. Біля церкви самотньо стояв якийсь старший чоловік у бурому плащі. Коли віз місіонаря трохи віддалився, почувся свист. То був місцевий батюшка. Він так "вишукано" прощався із суперником...

Відпочивало серце о. Миколая у селі Бубнів Горохівського повіту, де поселенці з Бродівщини розташувалися колонією. Відразу з будовою хат взялися до побудови церкви, вірніше каплиці з зовнішніми ознаками Божого дому. Ніхто їм у тому не перешкоджав, бо це було ще до проявів ворожості до нашої Церкви. Всі вірні цього села – наче одна родина. Отець Миколай мешкав у вбогій хаті, в одній кімнаті з господарем та сімома його дітьми. За кілька днів перебування мав виконати роботу пароха за весь рік. Життя тих поселенців своєю праведністю перевершувало зорганізовані галицькі парохії з неустанною опікою священика. Це велика радість для місіонаря.

На північ від Бубнова – в Уздютичах – організовано першу Волинську парохію з постійною обслугою.

На захід від залізничної колії Львів–Володимир, за 10-15 км, лежить колонія Марія-Воля. Страшна болотиста дорога, а в колонії – всього дві однокінки. Станція – в полі. Місіонар, якщо не мав сили з ризами й усім багажем болотами пішки потрапити туди, мусів, у більшості випадків... чекати найближчого зворотнього поїзда...

Поселенці – дуже вбогі, розкидані по хуторах, "каплиця" – за три кілометри від квартири місіонаря. Кілька років тому поселенці намовили купити ще й двір збанкрутілого поміщика, обіцяючи з цього всілякі блага. І справді. У тому напівзруйнованому дворі влаштовано польську школу, а одну кімнату на другому поверсі відведено під "каплицю" для греко-католиків. Приміщення холодне й убоге. Все багатство каплиці – стіл для відправи богослужень і скромний кивот, який ніколи не використовувався за призначенням. Та й на той другий поверх не завжди був легкий доступ. Коли учителька виходила до костелу в найближчу парафію Сілець, закривала вхідні двері на ключ.

Одного разу місіонар мусів пробиратися на гору драбиною крізь вибите скло у вікні, прокладаючи дорогу вірним, що мерзли надворі. Потім вислуховував погрози затаїтої вчительки. Сумним був моральний стан колонії за таких умов обслуговування.

Окрім маленької станиці в Зимнім, привітне ставлення до себе мав о. Миколай у колонії Гнійне на північний схід від Володимира. Тут він гостював в учителя з Галичини, який закупив гарний шматок ґрунту і почав займатися хліборобством. Там

отець знаходив теплий затишок, чистоту, можливість працювати. Приходили сюди селяни за порадою. На ганку відправлялися богослужіння для всієї колонії, відбувалися хрещення, вінчання, а ночами – сповіді. Ніде в цілій Волині не було зручнішого приміщення, ані інтелігентнішого оточення для о. Чарнецького, як у Гнійному.

На лінії Ковель–Сарни організовано дві колонії: Повір-ська, де релігійна обслуга греко-католиків відбувалася в місцевому латинському храмі, парохом якого був колишній в'язень Соловів, що якимсь чудом потрапив на цей бік. Як приклад добрих стосунків було голошення одним з ковельських місіонарів великопосних реколекцій у 1937 році на польській мові.

Рафалівка, а далі Тутовичі над Гориню, де до колонії приєдналося православне село, виявляючи велику пошану до віри й побожного життя. Про Тутовичі мова йтиме пізніше.

На лінії Ковель–Луцьк слід обов'язково згадати Колодяжне. Хоча це не галицька колонія, бо розміщена поблизу Ковеля і тому належала до Ковельської парафії, але це рідне село Лесі Українки. Знаємо, що брат поетеси був греко-католиком.

Далі – Божедарівка Голоби з околицею, де у 1935–1936 рр. збудовано церкву без зовнішніх ознак храму і якимось чином без перешкод з боку влади. На захід від станції Овадне лежить

волесть Верба з присілком Охнівка. Там була збудована каплиця.

Організовано парафії ще в селі Великі Кусківці, повіт Кременець, і в Гумнищах, повіт Горохів. Можна ще згадати про парафію Дубно, котру проводили керманичі папської семінарії Отці Єзуїти. Вони керували також наступними осередками на Білій Русі: Альбертин, Сінковичі та обсажені світським кліром Ольєн і Делятичі.

Розділ VII ПРИЄДНАННЯ НОВИХ ПАРАФІЙ

Свята Церква повертає у своє лоно нові людські спільноти по-різному, залежно від того, до якого віросповідання належать місійні терени. Якщо це нехристиянські країни, то позискання їх для Церкви треба назвати правдивим наверненням. Християнські спільноти вводять до Церкви тим способом, яким вони і відійшли. Знаємо, наприклад, що лютерани з самого початку відкинули важливі католицькі догми, наприклад, Євхаристію, священство, Навчальний Уряд Церкви, культ Богоматері. Тому і для протестантів повернення до Св. Церкви є наверненням.

По іншому треба підходити до православних. Окремі владні особи через моральну зіпсутість або зайнятість політикою відлучали свій народ від Католицької Церкви насильно чи обманом заради великодержавних мрій, однак не заперечували основних догм. Православна наука з католицького погляду була колись зовсім правильною, а сьогодні має окремі недоліки, а саме: брак новітніх догм, оголошених Католицькою Церквою вже після їх відлучення. Ці догми вони не заперечують, хіба що непомильність Папи. Зберегли вони й церковне вчення Католицької Церкви: Святі Тайни, культ Богородиці. Отже, православний почуває себе в католицькому храмі особою тієї самої віри, лише не визнає зверхність Христового намісника та "непроголошених" догм.

Структура Православної Церкви має ще дві відмінні риси. Ця Церква, не маючи власного авторитету, канонічно увібрала світський авторитет "владсть імущих". Але того авторитету не визнають багато вірних, і це якраз стало причиною відходу від Церкви таких непересічних особистостей, як наприклад, Тарас Шевченко. А Католицька Церква вміла дати опір спокусі державної влади "панувати над Церквою" – і залишилася незалежною.

Також Православна Церква має протидогматичні практики – це симонія (купівля-продаж церковних посад або духовного сану) і розрив подружжя, що публічно визнані гріховними. Тому, на думку о. Миколая, члени інших визнань можуть навернутися, а православні тільки приєднатися, повернутися.

Повернення відбувається, звичайно, тоді, коли душі відчують недоліки своєї Церкви. Вони видаються їм, радше, гріхами, ніж єресями. Ще раз скажемо, що в них немає таких суперечностей із християнською ментальністю, як наприклад, у протестантів.

Стосовно термінів "Унія", "уніяти" о. Миколай не висловлювався, однак вважав їх історичними, а на той час навіть архаїзмами.

Ми ж – просто католики, а на питання "якого обряду" відповідаємо: "грецького, або візантійського, або просто східного, бо в нашому краї вже іншого східного, окрім грецького, немає".

Ще одна особливість нових надбань Церкви в тому, що людина навертається сама, а приєднання може відбуватися й громадою. Тоді усе село приєднується до Церкви одним із трьох способів: силою традиції, натхненням згори і бажанням самих вірних. Перший спосіб спостерігався на Холмщині й Підляшші, де ще жила греко-католицька традиція від часу недавнього переслідуванням. Зі зміною політичних обставин ожила любов до давньої Церкви, придушеної жорстокою тиранією, любов до рідного обряду в тих, хто вже формально вважався римо-католиком. Звичайно ж, тоді виникала потреба повернути свій храм, відновити традицію.

Натхненням згори можна назвати дії православного священника, який, усвідомлюючи правду про Католицьку Церкву, разом з вірними оголошує приєднання. Про наслідки такого акту розповімо пізніше.

Було і таке, що православні вірні, обурені нечуваною поведінкою чи аморальністю свого батюшки, бунтували проти нього, скаржилися до консисторії, але надаремно, бо звідки ж було взяти кращих священників? Тоді вірні запрошували католицького священника або місіонера, а пізнавши правду про свою Церкву, ставали католиками.

За таких обставин завжди виникають дві групи, які ведуть боротьбу за Церкву. Мова йде не лише про матеріальний будинок, а радше про традиційний храм, де складали молитви й пожертви багато поколінь. Зазначимо, що майно церкви оберігає уся громада, це її власність.

У вузьких рамках життєпису неможливо описати широкий розмах унійного руху, подамо лише кілька прикладів для характеристики того часу і життя нашого праведника.

У давньому греко-католицькому селі Костомолоти було вчинено дике насильство над совістю сотень людей, знищено їхню духовну організацію й відібрано церкву. З наміром повернути людям їхній храм сюди прибув о. Миколай.

Біля дверей церкви вже кучкувалися люди, які, шукаючи легкого життя, зрадили віру своїх батьків і дідів, а попереду них – духівник із сокирою в руках, щоб не

допустити справжніх власників до Божого храму. Отець Миколай разом із вірними підійшов до церкви. Звісно, не можна було допустити кровопролиття. До того ж, чоловіка з сокирою о. Миколай добре знав: то був один із луцьких реколектантів, що недавно визнав католицьку віру. Однак людська підлість розбиває інколи навіть духовну силу. Отець Миколай відступив.

Орани–Ласків. Два села у Володимирському повіті, що розташовані поруч і творять одну православну парафію. Історія Унії у цих селах починалася дуже цікаво: молодий чоловік з Галичини, після закінчення гімназії їде на Волинь. Тут він одружується і приводить жінку до лона Католицької Церкви. Дядько жінки, о. Кондрат Лавренчук, працює православним парохом в Оранах. За настановами племінниці він також приступив до католицької віри на празник Божої Матері Казанської 1933 року і запросив до села місіонаря. Направлений з Ковеля місіонар відслужив Св. Літургію, разом із селянами відвідав могили і повернувся додому. Так було вже за Єпископства о. Миколая, який ставився до особи о. Кіндрата й цієї справи прихильно.

Єпископ Шельонжек довідався про візит місіонаря і про те, що православний парох села доброзичливо його прийняв. Згодом о. К. Лавренчук, не гаючи часу, подав прохання про приєднання до католицького духовенства. Але саме тоді почалася трагедія. Єпископ відмовився прийняти о. Лавренчука до церкви у сані священника, мотивуючи своє рішення тим, що Лавренчук – український націоналіст і аморальна людина.

Хто хоча раз бачив о. Кіндрата, той або розсміявся б, або вибухнув гнівом. Він – поважна людина; довгі роки свого подружнього життя провів з набагато старшою від себе за віком дружиною. Не знати, чи й мав нагоду або бажання виразити які-небудь політичні переконання. Звідки така "інформація" потрапила до латинського владики? Окрім того, коли стало відомо, що о. Кіндрат приступає до Унії, шквал наклепів охопив православну пресу. Справа дійшла до суду. Отець Кіндрат відстоював свою честь, і фізичні докази змусили наклепників мовчати. Але це не переконало Єпископа.

Отець Лавренчук отримав відмову. Одночасно місіонарам було заборонено відвідувати парафію Орани–Ласків. Ніхто з католицьких священників туди більше не поїхав. Отець Лавренчук мусів покинути свою парафію і мешкав у Володимирі в злиднях і біді. На нього навіть насилали поліцію й одного разу покарали штрафом у розмірі 70 злотих за "неправне ношення одяжі православного священника".

Православна влада скерувала до села Орани нового духівника, прагнучи зліквідувати там Унію. Люди змушені були звертатися за духовними потребами до своєї церкви і приймати їх від інтруза. Приходили у Володимир, щоб бути на католицькій Літургії в приватному будинку о. Кіндрата. Але й про це дізналася влада. Одного разу до дверей будинку підійшли поліцейські й почали записувати присутніх. Тоді оранці втекли через вікно.

Так закінчилася Унія в Оранах–Ласкові. І не могло бути інакше. Це надзвичайна ласка, що межує з дивом. Люди бачили католицького священника тільки три-чотири години в своєму житті, але це трапилося у день Божої Матері Казанської. Усе те болоче ранило душу праведного Миколая. Під час однієї розмови про такі випадки він тихо повторив слова, сказані йому Святійшим Отцем Пієм XI на аудієнції: "Я їх добре знаю! Я не можу нічого зробити! Вони підуть до пекла!"

Нікому не виявив о. Миколай, проти кого були звернені слова обурення й болю, на кого упав той страшний прокльон самого намісника Христового. У тиші ковельської келії пролунали й інші слова, керовані почуттям покаяння й бажанням

неосудження – це передбачення св. Йосафата стосовно держави, в якій він жив і страждав, а навіть слова самого Спасителя на Оливній горі, коли він подивився на Єрусалим й, плачучи, сказав: "І камінь на камені не залишиться!" Ніхто не здогадувався, що все це закінчиться так швидко і з соромом.

У селі Дубечно біля залізничного шляху Ковель–Берестя трапився випадок, про який слід згадати. Православний священник супроводжував похорон і дорогою торгувався щодо ціни за духовну послугу. Бажаної суми йому не обіцяли, тож він залишив покійника на дорозі і пішов додому, думаючи, певно, що люди повернуть його й доплатять. Але вірні самі відправили померлого на вічний спочинок.

Випадок сам по собі не такий гучний, але дав поштовх до того, щоб у громаді укріпилася думка, що в Православній Церкві погасло світло.

Можна було вдатися до православної консисторії з проханням прислати іншого священника, наприклад, вигнаного з якогось села, або ж шукати сектантського проповідника, яких на Волині було досить багато. Але сталося по-іншому: селяни поїхали до Ковеля шукати допомоги, і там її отримали.

У той час о. Костенюк спровадив туди о. Миколая й о. Шишковича відправити Богослужбу. У селянській хаті зібралося багато слухачів, спершу з цікавості, а потім – з побожності. Проповіді були повні правди і любові про минуле, теперішнє, про недоліки у вірі й практиці Православної Церкви: про Непорочне Зачаття Богородиці, про єдність подружжя та гріх розлучення. Люди почали розуміти, що досі ще не чули правдивого Божого Слова й не бачили Божих людей. Слова правди глибоко зворушили їхні серця. З'єднання підтримав і місцевий диякон. Ціла парафія перейшла на Унію.

Одного дня на католицьке богослужіння прийшли люди з сусідніх сіл Краска і Лютка. Вони були войовничо налаштовані відібрати церкву і прихідський дім, у якому переховувалася родина священника та ще двоє "місіонарів" з Почаєва, висланих сюди для рятування православ'я. Народ, розлючений до краю, гомонів і погрожував. Отець Чарнецький ходив поміж натовпом і тихим благальним голосом заспокоював людей, щоб не допустити нещастя. Наказу розходитися не давав, бо розумів, що це зайве. Десята година вечора. Навіть поліція, яка прибула сюди, "воліла" не втручатися у перебіг подій.

Десь опівночі один хлопець вибив шибку в сінях, вліз до будинку і відчинив двері. Натовп увірвався до середини, викинув батюшку й "місіонарів" через вікно. Люди на вулиці відразу кинулися на них і розірвали їхні рясни. Те саме сталося б з бородами та косами, якби вчасно не прибіг о. Чарнецький і не заступився за потерпілих.

Громада взяла ключі від Церкви, переглянула, чи все на місці і трохи заспокоїлася.

Отець Чарнецький потурбувався про долю священника й монахів. Він вирішив, що батюшка тимчасово мешкатиме в одній кімнаті, доки отримає новий "приход" (невдовзі це сталося), а монахів допровадив цілими і здоровими до залізниці.

Диякон церкви визнав католицьку віру і поїхав до Станиславова, де йому уділили священниче рукоположення. Опісля він обійняв парафію, що стала зразковою католицькою громадою. Було це 1927 року. А наступного року нараховувалося вже 29 парафій і 20000 вірних.

Розділ VIII ДУХОВЕНСТВО

З приєднанням до Унії нових сіл зросла потреба у духовенстві й пастирях. Найбільш покликаним до готування й ведення священних душ був довголітний отець духівник Чарнецький.

Потреба священників, безсумнівно, зростала. Поставало запитання: звідкіля їх взяти? Звичайно, з православних, приєднаних до Церкви. Поговоримо й про інший бік справи. Цікаво: скільки зголосилося б польських священників до служби в дієцезії, коли б там, наприклад у Тарнові або Кракові, засідав німецький Єпископ і німецька консисторія, що погорджували незнаною їм польською мовою? Скільки молоді зголосилося б тоді до семінарії? І хто? Якісь кар'єристи, люди з авантюрним минулим, і мало хто з дійсно геройською посвятою Св. Церкві. Ми ж поговоримо про час відродження національної свідомості. Мова йде не про справжнє покликання бути католицьким священником, а про людей, які зростали у православ'ї, котрі принесли у католицьку віру частинку щирої волі, а натомість потребували опіки батька й лікаря, аби загоїти давні рани, виправити помилки.

У важких умовах, в яких перебували приєднані до Польщі землі, ті, хто зголосився на православ'я, були, переважно, непевними й хиткими, однак не варто насміхатися з уніятського духовенства, бо багато було тих, хто причинився до суспільних негараздів цієї історичної доби.

Розповімо про кількох таких непевних священників, які приєдналися до Католицької Церкви. Одним з перших серед православного духовенства зголосився до Унії о. Олексій II.

Його призначили деканом. Одного разу він прийшов до монастиря (ще в чужому будинку) у Ковелі й розповів про негаразди в церковних відносинах Унії у латинській дієцезії. Мав намір написати листа до Апостольської Столиці й просив скласти текст скарги латинською мовою. Здається, о. Миколай підтримав його, бо закиди проти Єпископа були оправдані. Отець Олексій, отримавши листа, відвіз його до оскарженого, тобто до Єпископа Шельонжека. Можна здогадатися, які плоди принесла ця негідна інтрига. Згодом о. Олексій розпочав безсоромне заробляння грошей на повторному вінчанні, хоча добре знав, що Католицька Церква не визнає розлучень, а в Православній Церкві "компетенція" щодо розриву шлюбу Єпископові.

За ці злочини отця засудив польський суд. Кару він відбував у цитаделі, але вийшов на волю під час однієї із амністій і подався до Німеччини. Там увійшов у довіру монахів, розповідаючи, що через переслідування Редemptористів, змушений виїхати з країни. Згодом з Риму навіть надійшов лист із запитанням, чи отець П. заслуговує бути місіонарем у Південній Америці...

А ось ще одна цікава розповідь. У 1912–1914 роках з православного монастиря у Володимирі втік священник Н. М. і влаштувався у кіоску на ринку продавати сало. Царські жандарми знайшли його, тож монашої рясни він позбувся, й розстриження було довершено.

Після війни цей "розстригай" pojavився у Почасві та якимсь чином став ігуменом монастиря. Незабаром з групою невдоволених людей вночі організував втечу до... Луцька під опіку латинського Єпископа. Тут, вислухавши реколекції о. Чарнецького, одразу визнав католицьку віру. Опісля поїхав до Варшави до Митрополита Діонізія і

розкався у відступництві від православ'я. Так отримав православний приход. Згадаймо с. Костомолоти, де саме цей чоловік із сокирою в руках виступив проти свого духівника о. Чарнецького. Отець Чарнецький тоді відступив, а нагородою за "подвиг" для отця Н. була волинська православна парафія, яку він чомусь вирішив перевести на Унію. З наміром побачити о. Чарнецького, нововисвяченого Єпископа, приїхав до Ковеля.

При тій нагоді довелося нам порозмовляти. Вислухавши правдиві докори у свій бік, що не можна так бавитися з вірою, відповів, що в Луцьку, коли почув проповіді про смерть і пекло, налякався, тому втік назад до православ'я, але згодом розміркував усе, що чув про Св. Церкву, й переконався у правдивості католицизму.

Єпископа Чарнецького тоді не було, і з інших уст отець Н. отримав відмову. Тоді він поїхав до Пінська, де потрапив у сприятливу для себе ситуацію. Якраз помер польський Єпископ, тож отець, користаючи з загальної заклопотаності, влаштувався у Духовній семінарії. Йому допомогли отримати в Римі абсолюцію за відступництво. Отець був уродженцем Пінської дієцезії, тобто – білорус. Опісля побував на різних греко-католицьких парафіях на Волині. Чи був ще раз православним, після 1939 року, – невідомо. Знаємо лише, що важко занедужав, і у 1941 році поїхав возом до Львова шукати лікарської допомоги. В одному галицькому селі йому раптово стало гірше. Приймавши останні Дари з рук католицького священника, отець Н. помер у лоні Святої Церкви.

Але таких, що кілька разів міняли віру, не було багато.

Інші приступали до єдності з щирим наміром. Насамперед, це монахи-священники. Багато людей щиро визнавали східний обряд і дотримувалися усіх, навіть найменших практик. Для них приєднання було вираженням їхньої віри та справою, найбільш суттєвою у релігії. Загалом, це були люди малоосвічені, погано обізнані в справах історії й устрою Церкви, що, як правило, є вирішальним у вірі. Старенький черкес о. Гамалійл Перчеклей щиро сказав нам: "Ми в православ'ю білі свіні!"

Треба також згадати про визначного монаха о. Морозова, який повернувся до православ'я.

До уніятів належали: з білого духовенства – о. Грош, колишній диякон с. Дубечно; о. Пасічник – колишній учитель; о. Аесноблодський – колишній граф і білоармійський старшина, званий "генерал" ; батько і син – росіяни з Петербурга; о. Нікольський, росіянин о. Пересипкін і старший священник з Волині о. Вікторовський. Ще кілька рядків, і список священників вичерпався б.

У більшості випадків о. Миколай мав вирішальне слово в приєднанні священничих душ до Католицької Церкви та, водночас, був моральною силою, яка тримала їх у лоні Церкви. Його слова, вчинки додавали цим душам витривалості.

Не все складалося так важко на волинських стежках о. Миколая. Хочемо розповісти читачеві про одного молодого чоловіка з-посеред духовних православних, який зблизився з о. Миколаєм і увібрав у себе плоди його апостольства. Була це висока душа, що шукала правди, і, згодом, виявила перед синодом, тобто православною владою, що їхні дороги розійшлися. Отець Ксенофонт – шляхетне серце. Вихований у вірі й набожності, національно свідомий, хоча виростав за царських часів. Побував у війську Січових Стрільців, студіював у Києві в університеті, згодом закінчив Варшавську духовну академію і вже одруженим прийняв свячення. Йому призначили православну парафію на Волині – Шайне.

Тут під впливом дружини, яка за освітою була вчителькою, він звернувся до

Унії, звичайно не заради кар'єри. Часто спілкувався з о. Чарнецьким.

До о. Ксенофонта о. Миколай говорив просто, без тієї обережності, яка вимагалася при розмові з іншими почаївцями, щоб не зачепити їхніх упереджень і формалістики, та щоб зерно Христове не впало на душу, пройняту жадобою наживи та матеріальної користі. У кожну розмову він вкладав частинку свого серця, тому болуче сприймав наш праведник незрозуміння і байдужість до Христової справи у свого слухача.

Отець Ксенофонт, навпаки, складав враження, ніби вийшов з родини в кількох поколіннях щиро католицької: о. Миколай відвідував його потайки. Треба було все таїти, бо вже тоді серед православного духовенства взаємно наглядали один за одним і доносили на співбратів.

Спочатку о. Миколай прийняв його визнання, потім висвятив на священника Католицької Церкви, похрестив діток, полагодив різні формальності і дозволяв йому ще деякий час укривати свою віру перед православною владою.

Згодом о. Ксенофонт залишив парафію та студіював у Львові богословіє, а після двох років студій, збагачений знанням, повернувся, пройнявся духом і церковним світоглядом, екуменізмом слуги Божого великого Андрея, до якого мав завжди глибокий пієтизм. Це був великий духовий поступ: він ставав "внутрішньою душею" з щирою набожністю до Пресвятої Євхаристії. Його студії через незнання латини, без сумніву, були нелегкими, однак він здобув достатню для католицького священника освіту.

У розмові о. Ксенофонт простий, глибоко смиренний, і у тій скромності був незрівнянно гарним. Його проповіді пливли з душі, Літургію співав за нотами. Ця дивовижна побожна душа вміла дати простій мелодії своє звучання.

Він був душевною потіхою владики о. Миколая. Після закінчення студій повернувся на Волинь і довгі роки був парохом с Уздютичі, де мешкали переважно галичани. Село знаходилося на шляху Володимир–Луцьк.

З вибухом війни о. Ксенофонт переїхав до Галичини. Гоніння Св. Церкви захопило його у підгірському приході. Як вірний священник і син свого народу, він мужньо пішов на Сибір і там загинув.

Отець Ксенофонт особливо вирізнявся серед духовенства, яке прийшло з православ'я. Інші, як правило, були малоосвіченими або ж неграмотними, один із отців читав тільки друковані тексти, а листувався з допомогою секретаря! Дехто зовсім не орієнтувався у світових подіях, декому бракувало розуміння простих релігійних понять. Наприклад, старенький о. Г. повчав свою паству такими науками: "Авраам был хороший христианин! ... Святой Василий, святой Иоанн Златоуст были поляками".

Напевно, більшість священників вважали акт приєднання не як обов'язковим, продиктованим вигодою, а переходом до чогось кращого. Це були особи віком за тридцять, які не мали відповідної освіти і нею ніколи не цікавилися, волею слабкі та зайняті пересудами. Тримала їх, властиво, достойна особа о. Миколая. Одного з них, о. Серафима Просевича, колишнього Почаївського монаха, можна б зачислити до мучеників. Його двічі грабували і двічі у нього стріляли нападники – мабуть, з ненависті до Унії, бо ж він багатим не був. Після першого пострілу куля зупинилася біля серця, й з нею він проходив декілька років. Друга куля виявилася смертельною. Інші священники постійно приходили на розмови з о. Миколаєм, неустанно вчилися Божої науки та все ж не могли досягти "розуму правди" . Частіше, однак, вони

відходили, коли довідувалися, що Унія не має ані власної єпархії, ані юрисдикції.

Тут слід згадати про славного мученика отця протоєрея Петра Табінського, професора семінарії у Крем'янці. Приєднався до Церкви восени 1931 року. Він приходив до о. Миколая, був прийнятий у лоно Церкви, став товаришем владики, писав книжки з церковної історії. Життя закінчив у таборах.

Чи варто дивуватися, що у лоно Церкви у 1939–1945 рр. потрапляли слабкі люди? Адже у цей, останній період вони бачили страшну руїну на споконвічних землях Галичини? Якби сталося інакше – це було б, напевно, свідченням Божої ласки. Так відійшли майже всі. Щасливі винятки, про котрі ми згадали, дають можливість твердити, що витривання у католицькій вірі сходяться з вірністю батьківщині. У кого залишилася народна свідомість і любов до батьківщини – в тому була вірність Католицькій Церкві.

Так, Унія на Волині впала. І нехай зарахують на своє сумління всю вину перед Богом ті, хто, втративши почуття справедливості й людяності, насильно створили таке становище. Адже з Галичини ніхто не міг добратися до Волині, до свого народу, через сокальський мур, хіба що через невелику щілину у ньому – Редемптористів, яку, з огляду на поступливість Риму, неможливо було ліквідувати.

Упродовж тринадцяти років (1926–1939) тринадцять місіонерів пробилися на Волинь, змінювали один одного і пройшли ці землі в усіх напрямках. Вони залишили в кожному закутку краю принаймні добру згадку про Унію.

Коли говорити про духовенство на північ від сокальського кордону, слід згадати ще про два осередки унійної праці. Маємо на увазі Отців Василіян і Отців Студитів.

Отці Василіяни, що твердо дотримувалися "галицького обряду", з огляду на ментальність волинського народу й рішучі інструкції Риму, мали доступ тільки на Холмщину, де традиція Унії жила в найбільш златинізованому вигляді та формі, ніж це коли-небудь було в Галичині. Одиноким осередком на тій території вів священник о. Йосафат Федорик Чину Святого Василія Великого. Парохія в Городлі була, радше, символічною, адже поведінка польського кліру на Холмщині та Підляшші у той час – просто неможлива⁶⁷. Шкода, що людина такої віри мусіла перебувати там довгі роки. Кир Миколай говорив, що на цій території за наявності священників можна було створити 20 парафій.

Отці Студити мали осередок за студитською східною формою. Третю станицю проводив світський священник о. Зенон Калинюк, при ній діяв жіночий монастир "*Дітей Марії*". Ця станиця була на Поліссі.

Розділ IX УНІЯ ТОРУЄ ШЛЯХ

У квітні 1930 року з ініціативи Єпископа Жигмонта Лозінського відбулася конференція з питань унійної праці, де було виголошено сім рефератів, один з яких українською мовою. Його читав о. Йосафат Скрутень Чину Святого Василія Великого. Під час конференції стверджувалося, що хоч обряди, уживані галичанами і православними на землях Польщі, є однаковими, між ними існує багато розбіжностей. Обряд православних є чисто візантійським, а галицький – златинщений. Отже, учасники нарад дійшли висновку, що у апостольській праці з православними треба

вживати їхній власний обряд, тобто "східнослов'янський", бо вони відразу відчують різницю, коли хтось служить в іншому обряді, і до галицької форми ставляться з недовірою. Але тут виникла проблема: бракувало священиків.

Рух за Унію серед волинського народу зростає, зупинити його вже ніхто не міг. У забезпеченні необхідної кількості духівників було два шляхи: дозволити синам того народу працювати над спасінням своїх братів, а другий – дати на допомогу Унії польських духівників.

До втілення у життя тієї другої ідеї треба було якось ліквідувати Редемптористів або, принаймні, не дати їм законного існування на Волині.

Тим часом життя у Ковельській обителі плило своїм руслом. Привокзальна станиця стала справжнім унійним центром усієї території. Довівши впродовж шести років свою компетентність стосовно унійної праці, Редемптористи просили хоча б одну правну церкву на Волинській землі. Не говоримо вже про те, що вони повинні були отримати монастир. Згідно конкордату, на це мав дати дозвіл Єпископ. Тож настоятелі Чину попросили Владику Шельонжека дозволити канонічне закладення монастиря. Він категорично відмовився, зіславшись на погрози уряду.

Редемптористи залишалися на території Волині нелегально, гак що у відповідну мить уряд, згідно з конкордатом, міг вислати їх додому. Але тим часом на Волині появився Орден Східних Єзуїтів, який зміцнив становище Унії.

Українці, пам'ятаючи про сумну роль Єзуїтів під час колишньої Польщі, тобто знищення кістяка українського народу через опольщення його верхівки, ставилися до них з підозрою. Східні Єзуїти поселилися у 1924 році в Альбертині, неподалік Слоніма, на давній Чорній Русі, отже, на Білоруській території. Обслуговували також парафію Синьковичі в тому самому повіті.

Першим настоятелем місії з травня 1924 року до грудня 1925 року був француз о. Буржуа, котрий у парижських *"Etudes"* подав правильну думку про те, що треба було "віддати діло в руки тих, хто походить з того краю і може легше вникати в заплутану ситуацію". Польська преса не забула цього отця Єзуїтам, бо ще сім років після від'їзду о. Буржуа писала, що Альбертином керують французи.

Отець Володимир Пйонткевич став настоятелем влітку 1925 року. Новий керівник в Альбертині поклав початок новіціату, після якого кандидати проходили всі єзуїтські студії.

У 1931 році було 14 новиків різних національностей. Магістром новіціату став француз о. Філіп де Редтіс.

В Альбертині засновано нову парафію – 400 осіб, парохом був о. Ант. Неманцевич. У неділю й свята тут виголошували три проповіді. В Синьковичах також велика парафія – півтора тисячі осіб, парох о. Маркел Високінський. У Вільнюсі парохом був о. Павло Маркел. Окрім них годиться згадати ще Ант. Замбека та Жигмонта Мочарського.

Найважливішою справою Єзуїтів стало ведення із 1931 року Папської унійної семінарії в Дубно. Єпископ Шельонжек пробував сам відкрити східну семінарію, але вона швидко розпалася. Нова інституція отримала титул Папської Колегії і вийшла з-під юрисдикції Єпископа. Її ректором став о. Ант. Домбровський, знавець східних справ, о. Степан Сакач був його помічником.

У Дубно відкрили церкву, до якої приходило чимало православних. Це одинока східна станиця Єзуїтів на українській землі. Отець Домбровський проповідував українською мовою. Помітним був вплив і на сусідні села. Єзуїти проявили своєрідну

сміливість, наприклад, о. Мацевич заложив у Вільнюсі Згромадження Сестер Місіонарок східного обряду. Вони мали в околиці кілька будинків. Окрім того, о. Мацевич редагував ще два російські журнали: *"Християнин"* і *"К соединению"*. Єзуїти залучили до справи відразу багатьох людей. Пізніше підходили нові, наприклад, іспанець о. Мурільйо. Виник великий місійний апарат, без розрахунку на швидкий успіх. Отець Миколай залюбки відвідував їхні обителі; ті ченці були колись його першими провідниками на Божих дорогах.

Хоча члени місії – майже самі поляки, польська суспільність, а ще більше духовенство накинута на них за "русифікацію польської Білорусії". Преса лютувала безперестанку: *"Слово"* (віленське), *"Газета Варшавська"*, *"Ютишенка Білостоцька"*.

Розізлило їх уживання білоруської, а ще більше російської мови в проповідях і на катехизації. Апостольським працівникам годі було пристосовуватися до потреб населення, особливо молоді, бо відчували якусь погорду з боку білоруської інтелігенції до власної мови. Тому в своїх проповідях вони використовували обидві мови з перевагою білоруської. Позбутися російської неможливо, бо тоді багато людей повернуться до православних церков або сектантів, що проповідували російською.

Так керував ситуацією поважний сеньйор о. Пйонткевич, який відповів на всі наклепи уряду окремою брошурою *"Правда о Альбертине"* (1932 р.).

У відданості унійній праці та добрих намірах не можна було й сумніватися. Хоча не належав до східної місії, але, насправду, душею справи був відомий єзуїт о. Ян Урбан, редактор журналу *"Oriens"* (*"Схід"*), великий учений, а в справах Сходу – людина незмірної ерудиції, скромний і відданий справі Унії над усі національні пристрасті. Учасник "Богословського" з'їзду у Львові (1928 р.) й "Унійного" з'їзду в Вільнюсі (1939 р.), останнім сам і керував.

Але довіру ці люди не здобули. Як їм було порозумітися з місцевим населенням, якщо їхні брати сприймали католицизм не в дійсному, а сфальшованому вигляді, як "насаджування польської культури на Сході", що стала, справді, ненависною.

Східні Єзуїти мали найкращі наміри й вартісних людей, однак передана їм у Дубно Папська східна семінарія не мала майбутнього. Поміж іншими труднощами там не розв'язано національного питання, бо замість співпраці народів виник космополітизм з польським забарвленням.

Незважаючи на серйозні недоліки, Східні Єзуїти були для Унії великою підмогою: боронили її перед польською суспільністю, заступалися за неї в Римі, бо й там вони були великою силою, отож посприяли, щоб Єпископ Шельонжек отримав з Риму формальний наказ: дозволити юридичне затвердження Ковельського дому як осередку Чину Найсвятішого Ізбавителя. Редемптористи не могли бути іграшкою адміністративних чинників.

Розділ X ПРОДОВЖЕННЯ УНІЙНОЇ ПРАЦІ

Польська духовна влада не могла повністю зігнорувати вимогами Апостольської Столиці. Треба було зробити так, щоб і справа Унії продовжувалася, і "польська рація стану була забезпечена. Подумавши, польські ієрархи створили унійний клір з польських священників-біритуалістів.

Появилася і низка візантійських ксьондзів. Ось деякі імена: Лещинський, Симон, Дяковський. Не всі серед них були поляками, дехто походив із Східної України, з родин давніх греко-католиків. Звична форма дворитуалізму у цих обставинах не була оправданою.

Потім зверхники Церкви почали висвячувати одружених латинників-поляків. З боку Церковного права, це було повним безглуздом. Одружені візантійці – справжня карикатура. Адже наш греко-католик, маючи кілька тисяч рідного духовенства, чернечого і світського, вихованого в своєму обряді та в любові до свого народу, не мав права користуватися їхньою допомогою, а мусів її приймати від чужинця, що розмовляв польською й у глибині душі погорджував тим народом і його обрядом. Це стало порушенням основних законів Латинської Церкви.

З появою такої карикатури Унія була дискредитована, осміяна. Дехто з польських біритуалістів працювали щиро. Вони користувалися опікою Єпископа й адміністрації. Тому часто виникали скандальні ситуації, як і за часів першої Польщі. Наведемо приклад такого "апостольства".

Не знаємо, хто, коли і при якій нагоді приєднав с. Жабче Луцького повіту до Унії, його парохом став о. Лещинський, польський священик. Він отримав ту парафію від Єпископа Шельонжека й тому мав у розпорядженні допомогу уряду та поліції.

Історію у с. Жабче переповідаємо з уст самого о. Лещинського. Перед Покровом Божої Матері ситуація в селі склалася так, що церкву "контролювали" православні. Вони пильнували її вночі, засвітивши великий ліхтар перед брамою цвинтаря.

Пізно ввечері уніятські хлопці з дозволу о. Лещинського вирішили трохи налякати православних. Вони непомітно підповзли до церкви, і один з них каменем розбив ліхтар. Серед темноти православна сторожа втекла. За дозволом священика уніятський коваль замінив старі замки на дверях церкви новими. Його робота серед нічної пільми складала враження чогось несамовитого.

Вранці церква була в руках уніятів. Тоді православні приступили до штурму, але невдало. Після подолання наступу почалося богослужіння. Воно тривало доволі довго. Закінчивши, священик повідомив слухачів, що вже кінець і час розходитися. Але ніхто не зрушив з місця. Отець зрозумів, що церкву знову заповнили православні. Не зовсім безпечно закінчувати службу, бо тоді люди можуть почати бійку, а за порушення спокою богослужіння загрожувала велика санкція закону. Проте під час "міжконфесійних" змагань виробився своєрідний закон: протягом богослужіння нападу не чинити. Отець Лещинський продовжував службу добру годину. Втопившись, завершив і наголосив ще раз, що богослужіння закінчене, однак знову ніхто не ворухнувся.

Тоді о. Лещинський раптово згорнув книжку, вийшов з церкви й закрив її ззовні на ключ. Побачив, що на дворі зібралося чимало уніятів. А під хрестом навпроти церкви приїжджі православні місіонарі читали Акафіст. Отець Лещинський ходив уздовж подвір'я з ключем у кишені: від церкви до хреста й від хреста до церкви. Уніяти оточили хрест і тільки чекали кінця Акафісту... Але кінця немає. Ледве прибулі розуміли, що закінчити – означає наштотхнутися на небезпеку, і співали, співали до знемоги. Почалися переговори. Уніяти відпустили їх з села за умови, що вони підуть назавжди. Але тримання людей закритими в церкві могло закінчитися скандалом... Ксьондз мусів відчинити церкву. Тоді православні почергово виходили й поверталися. Так тривало аж два тижні. Тоді з волі польського Єпископа прибув відділ поліції, який примусив людей звільнити церкву.

Апостольство і поліція – зовсім несумісні речі! Але цього апостола-чужинця ніхто не запрошував. Христові вівці чужого голосу не слухають, "за чужим не йдуть, але втікають від нього, бо не знають його голосу" (Іо. 10, 5).

Цей захід з поліцією не змінив ситуації аж поки не прийшли правдиві греко-католицькі священики. Брати однієї віри порозумілися: православні залишили Церкву, греко-католицький дім і збудували новий храм.

Незважаючи на спротив "польських візантійців", Унію поширювали й продовжували розвивати греко-католицькі священики. Читаючи на карті Волині назви містечок чи сіл, зустрічаємо ті, у яких проводилися місійні кампанії. Треба оживити у пам'яті ще живих місіонарів та минуле, аби розповісти про їхню натхненну працю у 1919-1939 рр. У цьому ділі велика заслуга о. Миколая Чарнецького, яка полягає у реальній допомозі та порадах.

Коротко розповімо ще про працю о. Миколая на Підляшші. Бо як Єпископ він не міг уже туди їздити. Підляшшя (маємо на думці південну його частину – Забужжя) – це північна сторона Холмщини, край мучеників. Убогі села приховували впертий завзятий народ, непоступливий у своїх переконаннях й усім серцем відданий "Вунії", що, покинутий своїми священиками, потрапив під опіку польського кліру і 1905 року масово перейшов на латинство.

У 1928 році ми мандрували тим краєм, збираючи надзвичайно цікаві лінгвістичні матеріали. Це мова часів короля Данила. Від Володави до Парчева народ говорив рідною мовою. Маючи мене за польського священика, парчевський декан повідомив розпачливим тоном: "Тут, під самим Парчевом, ще розмовляють на тій говірці. То ніколи не загине!"

Всюди – гарні костели, а поруч – напіврозвалені церкви, до яких люди вже не ходили, і подекуди приходські доми. У с Яблоні в такому напіврозваленому будинку останній греко-католицький священик, відступивши від віри, через два тижні, перебуваючи в розпачі, повісився. Хто і коли відповідатиме перед Богом за нанесену кривду і пролиті сльози ?..

Отець Миколай цілим серцем линув до того простого геройського народу. Ключем до розуміння душі народу був для о. Миколая Володислав Барвінський. Син поміщика з села Докудова, неподалік Білої. Батько його під час переслідувань 1870-их років трагічно загинув, після чого все його майно конфіскували. Син, вийшовши з того пекла, пройнявся однією-однісінькою ідеєю – Унія. Для неї жив, апостолував і помер. Ззовні був дещо дивним: одежа зношена, сорочка розхристана, на голих грудях виднівся хрест з Розп'яттям, волосся і борода – в страшному безладі. Постив твердо, молився, причащався, був схожим на св. Бенедикта Лабра і знав про це. Отець Миколай шанував його ревність, чесноту, хоча бачив у ньому якусь незвичність, нервову збудженість. Барвінський появлявся у деяких галицьких монастирях, через якийсь час прилаштувався у цекрві св. Юра, заходив до різних священиків. Для нього близькою була лише одна тема – Унія і Підляшшя. Польські священики гнали його від себе. Йому вдавалося загітувати деяких священиків приїхати на Підляшшя, але довго це не тривало, бо польський клір, маючи всю духовну й цивільну владу, встигав витіснити такого "інтруза до власної хати".

Отець Миколай часто відвідував Підляшшя у товаристві, власне, того Барвінського. Детальнішої інформації про це не маємо.

На Підляшші існувало декілька унійних парохій формально, для Риму, які повністю залежали від польського кліру, без сподівання на майбутнє.

Тож краще можна зрозуміти тепер значення розпоряджень Риму, коли враз було згорнуто унійну акцію. Заснування монастиря Редemptористів, котрі пов'язані зі світовим Орденом, а при тому – щирі сини народу, для якого працювали, зробило унійну працю поважною справою. Маленька станиця без церкви, без власного дому стала фортецею, а для людей доброї волі в православному таборі – дверима до об'єднання, у польському – до опам'ятання.

Такому крокові Апостольської Столиці ніхто не міг перешкодити, бо він був стверджений польським Єпископом, а той, у будь-якому випадку, мусів слухатися. На українських землях постала міцна Унія.

Рим не припиняв розбудову католицького Сходу. У тому ж 1930 році іменовано та висвячено на Єпископа східного обряду о. Петра Бучіса. Він був литовцем за походженням. На звістку про хіротонію Бучіса в пресі почали публікувати негативні відгуки про Єпископа як полякожера і Ватикан, який оминув Польщу й обрав на цю посаду литовця. Лише пізніше стало відомо, що Кир Петро був призначений для росіян за межами Польщі.

Рим був свідомий своїх дій, даючи таку постанову. Бучіс став наче предтечею великого діла Унії. Цей другий крок, тобто обрання Єпископа для північних земель, просто розбився об твердий камінь польського шовінізму. Знівечення намірів Апостольської Столиці стало, в історичному плані, катастрофою для польського народу.

Розділ XI ЄПІСКОПСТВО

Кожна людина, хто б вона не була, дбаючи про добро Церкви, добре розуміє, що не можна думати про якісь успіхи на шляху єднання, якщо влада в Греко-Католицькій Церкві перебуватиме в руках латинських Єпископів.

Бо ж постійно вдаватися до Риму, щоб на рішення якоїсь місцевої проблеми отримувати дозвіл, – було неможливо. Та й у цьому становищі Унія виглядає чимось маловартісним, якщо не заслуговує мати власного, хоча б одного Єпископа. Коли все настільки залежатиме від латинського кліру, хто з духівників чи вірних захоче приєднатися до Церкви.

Таке приєднання могло би бути викликане або надією на якісь матеріальні вигоди, що й бувало, або це був би акт геройської віри, а героїство – рідкісний випадок у людському житті.

Польське ж духовенство весь час жило утопічними ідеями. Мріяло про латинізацію та полонізацію восьми мільйонів українського і білоруського народів, а в першу чергу – мешканців північно-західних земель, тих, котрі віковою традицією вороже ставилися до найближчого Заходу.

1939 рік показав, яку ненависть викликало все, пов'язане з недавнім польським пануванням. Духовенство мріяло привести цілі маси народу до костелу і не задумувалося над нереальністю.

Ця нереальна основа в політичних і церковних задумах польського загалу була причиною тривалого спротиву до появи греко-католицького Єпископства на північних землях.

Заглянемо в минуле того владцтва. У 1914 році (10 вересня) Божий слуга Андрей Шептицький, ідучи на заслання, потайки висвятив у київському готелі о. Боцяна на Луцьке Єпископство.

В 1917–1918 рр., у період так званої «весни народів», коли Шептицький повернувся на свій престіл, – ожили надії на вільне, культурне життя. Але до влади прийшли колишні раби з поняттями Навуходоносора, котрі перевершили своїх колишніх тиранів. Почалося знищення храмів, планувалася депортація цілих народів.

Коли Волинь відійшла до Польщі, новий Луцький Єпископ Кир Йосип Боцян відчув загрозу для свого становища. Що зробить нова Польща, яка лише вийшла з неволі? Якраз велася війна з більшовиками. Польські війська, що воювали на Волині, перебували під командуванням генерала Яна Шептицького, брата Митрополита Андрея. Допоки тривало це командування, Кир Йосиф працював спокійно, а зі зміною командного персоналу Єпископ негайно мусів повернутися до Львова, де через кілька років помер.

Пліткували навіть, що якийсь ватиканський службовець за винагороду від польського уряду викреслив Кир Йосифа зі списку луцьких Єпископів. Отже, ожила колишня Польща з усіма її принадами. Звичайно, цілком по-іншому пройшов би 1939 рік, якби вільно проростало зерно, кинуте великим Митрополитом у дні його неволі. За цих обставин важко було почати справу створення Єпископства, але Апостольська Столиця взялася за це.

Угода, укладена між Римом та польським урядом, містила такий пункт: "Коли б виникла потреба створення нового Єпископства, це буде здійснено при спільній згоді Апостольської Столиці й польського уряду".

Усі пропозиції Риму створити греко-католицьке Єпископство на землях за Сокалем розбивалися об непоступливу позицію уряду.

Тоді Апостольська Столиця вирішила вислати свого Апостольського посланця для проведення візитації Греко-Католицької Церкви на території, яка колись належала Росії. На це лише вона мала право. Виникло питання про те, хто посяде той делікатний і важкий пост? Йшлося про людину, проти якої не міг би мати застережень ні польський уряд, ні керманічі польських дієцезій; і, врешті, українська суспільність з недовірою дивилася на північ. Увагу Курії привернула особа о. Миколая, його терпеливість у поведінці, глибока й ґрунтовна наука, віддалення від політичних пристрастей, життя, повне молитви, що викликало пошану навіть у людей ворожого напрямку; велика любов до істинного східного обряду доповнювала його духову кваліфікацію на це особливе покликання. Опінії про о. Миколая збиралися, зазвичай, з великою увагою. Основним інформатором був тодішній Нунцій у Варшаві Франц Мармаджі, який віддавна зберігав пам'ять про свого святого студента. Отці Єзуїти зблизька знали о. Миколая, а їхні зауваження й оцінка були, мабуть, вирішальними у виборі для римської Курії.

Наприкінці 1930 року о. Миколая викликали до Риму. "Певно, – думав він, – щоб докладніше довідатися про місійну роботу на Волині". Перед від'їздом побував на Збоїськах. Під час нашої зустрічі я раптово застановився над думкою, про яку розповів і йому: "Ви повернетесь Єпископом". Отець Миколай писав з Риму до свого настоятеля о. Схрейверса: "Були деякі небезпеки... але вони, дякувати Богу, вже проминули. Отець Схрейверс, подаючи нам ту вістку, з посмішкою додав: "Небезпека зовсім не проминула". Отець Миколай Чарнецький став іменованим Єпископом у Лебедосі й посланцем східного обряду в межах Польщі.

Сталося це 19 січня 1931 року. Архієрейську хіротонію довершив Єпископ Григорій Хомишин – перший духовний провідник о. Миколая ще з дитинства, котрий випадково був тоді у Римі. Свячення відбулися у церкві св. Альфонса перед іконою Божої Матері Неустанної Помочі. У той великий день зібрав Господь для свого вірного слуги все, що було найдорожчим для його серця.

Відзначимо один випадок цього великого дня: коли новий Владика сидів на троні, з його голови злетіла Єпископська мітра й покотилася сходишками трону. Кожний нехай пояснює цей випадок по-своєму: чи це був Божий знак про майбутнє мучеництво, чи нервовий порух людини, на яку поклали несподіваний тягар великої відповідальності.

Для смиренного монаха Миколая його свячення було громом з неба, але ззовні він так не реагував, як це зробив свого часу св. Альфонс, який усе життя віддавав накази й зрідка мав нагоду слухатися. Наш святець був увесь час слухняним і покірним, тому й більш тихо прийняв тягар влади. "Голос Господній над водами! Загримів Бог слави... Голос Господній ламає кедрі... Пустиню стрясає... Від Його голосу Ливан стрибає... Господь возсів над потопом" (77с. 28).

Цей день був для смиренного праведника і громом П'ятдесятниці. У ту тривожну хвилину Бог перемінив свого слугу. Ми бачили його невдовзі опісля – був у своїй звичайній простоті іншим, багатшим, більш плідним. Це могло помітити лише око близької людини. Така зміна була необхідною.

Після завершення урочистостей і відвідин святощів Риму, Владика отримав титул Візитатора Апостольської Столиці для греко-католиків у Польщі і на землях, залежних від Комісії для Росії. Одночасно вручено йому Ватиканський паспорт як дипломатичному представникові Апостольської Столиці. Всі тонкощі дипломатії були збережені. Випускники Ватиканського дипломатичного інституту не роблять помилок. З такими документами Кир Миколай виїхав до Польщі. Звістка про те, що сталося у Римі, швидко дійшла до Польщі – і загомоніли вороги Унії. Польська та російська преса критично сприйняла цю новину. На засіданні комісії закордонних справ сейму 20 лютого того року піднялися голоси спротиву з боку представників найсильніших партій. Один з промовців, С. Стронський, закинув урядові невідповідну політику за попирання східного обряду, бо це шкодить католицизму, а окрім цього те, що, через призначення Єпископом о. Чарнецького Апостольська Столиця обійшла Конкордат.

Інший промовець, С. Мацкевич, вважав це шкодою для польськості "на кресах". Чи ті політичні чинники вплинули на керівництво держави; чи не мали великої частки в інформуванні верхів власне самі духовні кола, вбачаючи в тому рішенні Риму викидання готової здобичі, яку вже зарахували до свого церковного й національного майна? Щоб відповісти на ці питання, треба уважно слідкувати та аналізувати все, що відбувалося пізніше.

Не бракувало в цій справі і схвальних відгуків. До найкращих належить повідомлення автора однієї книги (1932 р.). У короткому життєписі він писав про о. Миколая: "Божий муж, повен любові до всіх, незважаючи на національність, і лояльний громадянин держави".

Ось як позитивно характеризувала о. Чарнецького російська газета *"За свободу"*: "Єпископ Чарнецький – вельми освічена людина, володіє кількома чужими мовами... Вже з першого погляду помітно, що він – типовий православний чернець, з густою бородою й довгим волоссям... Гарно говорить по-російськи і знає знаменито російську літературу як світську, так і духовну. Вирізняється тактом, даром вимови, силою

доказування, що опирається на солідну науку. Той поліський апостол успів зав'язати відносини з цілим рядом священників на Волині; в багатьох парафіях мав прихильників серед селян".

Не менш схвально пише Польська Католицька Агенція (КАП): "Від часу заснування Польської держави – найбільш лояльний громадянин, зрештою, далекий від усякої політичної акції, а відданий виключно справам Церкви та Божого Царства на тих землях. Він будить в усіх, хто з ним зустрічається, глибоку честь і найвище пошанування за своє світле життя, свою безмежну посвяту, за віддання себе бідним і малим, арешті, за свої прихильні і братерські почування". Така характеристика – хіба не одне з найкращих доповнень до цього життєпису.

Першим кроком нового Єпископа після повернення до Польщі було відвідання святині Божої Матері в Ченстохові. Звідти він їде до Варшави зложити чолобиття Кардиналові столиці Каковському, і тут проводить конференцію з Єпископами східних єпархій, не зверхником котрих він буде, а співробітником.

Далі відвідав Познань і Кардинала примаса Польщі Глонда, котрий прийняв його сердечно. Після цього знову повернувся до Варшави, де якраз святкували Великдень. У такий святковий час Єп. Миколай як дипломатичний представник Ватикану попросив аудієнції у Президента Ігнатія Мосніцького.

Президент не прийняв Владику, знехтувавши його високим дипломатичним рангом. Обидва достойники – Президент і міністр – були безвладні. Усі справи тоді вирішував маршал Пілсудський. Тільки він один, що був тоді на вершині влади, міг дозволити собі зігнорувати представником держави, котрий користується у світі найвищим авторитетом. Адже через рік (1932 р.) він дозволив собі ув'язнити в Берестю соймових послів, провести пацифікацію і відразу ж незрозумілі вибори, а потім утік до Єгипту на лікування.

Тим актом маршал завершив низку своїх помилок, що вирішували долю третини території Польщі, а в подальшому – її існування. виправити те, що сталося, не було кому й не було вже коли. Усе це діялося тоді, коли для о. Миколая й для усієї Східної Церкви був Страсний тиждень (різниця між двома Великоднями складала один тиждень). Після невдалих відвідин Президента, він пішов до свого вчителя й опікуна Нунція Ф. Мармаджі, й той вирішив сам товаришити Єпископові у відвідинах правителів Польщі. Щоб скромному ченцеві надати зовнішнього блиску, він поклав йому на голову піюску, а щоб покрити бідненьку рясу – свою мантию. І розпочалися нові візити.

Владика Чарнецький піддався волі представника Христового намісника, і той водив його, наче ягнятко. На тих аудієнціях мусів відчути для себе мало приховану наругу Христову й напівбайдуже питання: що таке правда?..

Проминули ще чотири роки. Тіло "першого маршала" опускали в домовину. Пізніше його серце перенесли на вічний спочинок до Вільна. Тоді видано наказ, щоб уся держава відзначила той момент трихвилинним урочистим мовчанням.

У той час, коли гудінням подали сигнал до урочистого мовчання, в монастирі була рекреація. Запанувала тиша, а праведний Владика тихо молився на вервиці за гонителя Церкви. Зупинимось над роздумами про особу диктатора Пілсудського.

Чи справді на нього лягає вся провина за проблеми в нашій церковній справі? Маршал, що пройшов у своєму житті декілька метаморфоз: з російського революціонера до польського соціаліста, а далі – до диктатора, – у релігійних справах розумівся дуже слабо. Отже, його релігійно-політичний світогляд могло формувати

тільки польське духовенство.

У Велику Суботу ввечері з Варшави після страсної седмиці приїхав Владика . У неділю зранку випадково я потрапив до Ковеля, і Єпископ запросив мене на візитацію.

Отже, 12 квітня 1931 року Владика виїхав на першу візитацію. Асистентами Єпископа були: о. ігумен Ришард, дякон Авім і я. Дякон Авім згодом став невідступним товаришем Кир Миколая в усіх богослужіннях і мандрах краєм. Дуже добре знав обряд, а тому був неоціненним.

У перший день Великодня ми прибули до с. Дубечно. Був дивовижний весняний день. Народ поспішав до Божого храму і з Дубечна, і з ближніх Краски й Лютки. Церква була переповнена вірними. На простому троні люди побачили того, хто став первопочинком їхнього нового католицького життя. Миколай був одягнений у архиєрейські ризи. Очі всіх були звернені на архиєрея, який зосереджено молився. Царські врата весь час розкриті – це ж Великдень, довкола Престолу – чотири священики. Почалася Св. Літургія. Ліворуч Владики стояв хлопчик, одягнений у маленький дяконський стихар. Як просто і з притаманною грацією подавав він Єпископові розкритий Літургікон до читання. Співслужителі відправляли з повагою й докладним збереженням усіх обрядових приписів. Над усім чував о. Серафим, що не служив у той день, а наглядав за правильністю церемонії.

Народ пильно спостерігав за особою архиєрея: приглядалися до кожного поруху, молилися з його молитвою. Він – осередок усього. Він дав їм правду, католицьку правду. Вони розуміють її глибоко, а він сам є їхнім живим Божим законом. Ось вони бачать свого першого Єпископа, що усім серцем любить їхній обряд, як і вони. І, властиво, за той обряд він страждає. Тиха радість від тієї першої перемоги правди проглядала на всіх обличчях.

Після Св. Літургії увійшли ми в приходський будинок. Молитвою та співом поблагословили трапезу. За невеликим столом засідали священики і псалмопівці. Попливла вільна розмова. Не було там нічого з офіційності архиєрів, їх ситого оточення. Преосвященний – простий, невибагливий, в убогій рясі Чину. Але не було в тому товаристві також простацтва і тривіальності православного кліру й чернецтва, хоча майже всі – з православних.

Один з найясніших днів святого Владики закінчився прекрасним *"Ангел Господній"*.

Той день мав і сумну сторінку, проблиски невідрадної дійсності. Преосвящений хотів сповідатися. Він так любив приймати цю Тайну християнської покаянної й покаяння. Найближчим йому був я, але в мене не було юрисдикції . Кир Миколай пішов просити для мене юрисдикції до сповіді (кожний парох у тій латинській дієцезії має право уділити владу сповідання приїжджому священикові).

Уявіть, Апостольський Візитатор просить юрисдикції у тих, кого має візитувати! Така річ незадовго стає загальновідомою, вона передається пошепки: "Він не має жодної влади!" Це приниження буде відтепер щоденним хрестом праведного Владики.

Незабаром стало зрозуміло, що після холодного, а навіть ворожого прийняття Владики у Варшаві, польський уряд разом з духовенством не уступить волі Святійшого Отця та закону справедливості, як цього можна було сподіватися. Але й Апостольська Столиця не думала поступатися, бо так вимагала католицька совість.

Візитатор, якщо не ставав на місці ординарієм, відбувши візитацію, повертався, звичайно, до того, хто його посилав, щоб скласти звіт своїх чинностей. Ніде не визначалося, скільки часу має тривати візитація. Але Апостольська Столиця вирішила

не відкликати свого посланця. Ця протидія з обох сторін і напруження, цей неприродний стан тривав з 1931 по 1939 рр., – до ганебного кінця Польщі.

Нічого не залишилося для достойного Владика, як обіймати скромне місце Візитатора, терпіти пониження від Єпископів і священників. І коли хтось хотів приєднатися до Церкви – чи священник, чи усе село, – він, вислухавши людей доброї волі, мусів їм сказати: "Я не маю влади. Ідіть до польського Єпископа". Куди вони підуть – про це він знав, і нічого не міг змінити.

Тільки у важливих випадках Владика Миколай міг звернутися до Риму, а Рим – наказом схилити Єпископа до того, що мав би зробити сам ординарій візантійського обряду. У тій ситуації залишалися на своїх позиціях обидві ворожі сторони.

Розділ XII РОЗГОЛОСИ ПО СВІТІ

Хоч якими незначними були успіхи в змаганні за святу справу, звістка про нашого Єпископа на Волині оповила радістю наші землі, відізналася навіть за межами нашої Церкви. Першим подав цю звістку для загалу вірних Великий Архипастир Андрей, який з того приводу уклав Пастирського листа. Лист написано тоді, коли на Волині відбувалася перша візитація. Під листом читаємо слова: "Дано при нашому архикатедральному храмі Великомученика Георгія дня 13 квітня 1931 року, в другий день Празника Воскресіння Христового. Андрей Митрополит".

А лист починається так: "Дві переважні події у розвою нашої Церкви, які зайшли в останніх часах, приневолять нас забрати голос у справі, яка не тільки мусить у високому степені зайняти всіх священників нашої Провінції, але від правильного поставлення її залежить ціла будучина нашого обряду.

Першою подією є назначення Апостольського Візитатора для всіх парохій обряду в границях Польщі (з виїмком нашої Провінції), в особі Преосвященного Кир Миколая Чарнецького, монаха Конгрегації Найсвятішого Ізбавителя (Редемптористів), бувшого священника нашої церковної Провінції.

Сам факт, що Святійший Отець хоче бути безпосередньо поінформований про весь стан Святої Унії в Польщі, є для нас великою потіхою і потверджує в нас надію, що справа Унії буде через Апостольський Престіл так поставлена і розв'язана, як цього дійсно вимагає добро нашої Церкви й нашого народу..."

Потім іде довга й правдива характеристика Кир Миколая і Чину та їх причетність до Унійної справи: "Преосвящений Миколай є монахом всеціло відданим справі Унії, чоловіком, який віддавна працює поза межами нашої Церковної Провінції, який по Божому розуміє потреби. Преосвященний Миколай належав завжди до тих священників, що вмюють як слід оцінити традиції Унії і працю довгих поколінь нашого духовенства у цій справі... що свято зберігають церковні й національні звичаї, спадщину перших століть християнства в нашому народі. Преосвященний Миколай був завжди обрядовцем найліпшого зразка...

Коли вже як монах був, з монашого послуху, призначений до праці на Волині, відразу зі всіма братами Конгрегації Найсвятішого Ізбавителя вмів у всіх обрядах пристосуватися до потреб народу, для якого мав працювати. Зрозумів, що деякі наші новіші галицькі звичаї є того роду, що в цій праці могли б пошкодити!

Другою подією, вельми важною для нас, є та, що автентично довідуємось, що в Римі визнали за доцільне заховувати цілий

обряд поза кордонами Галичини, а Галицьку обрядову форму узнали вузькою і невідповідною до праці між православними. Ми знали, що місіонарі Найсвятішого Ізбавителя, які віддавна працюють на Волині, заховували завжди якнайвірніше і найстаранніше всі обряди так, як вони були заховані в краю через духовенство й нарід Волині, не впроваджуючи найменшої зміни... Отці Чину Найсвятішого Ізбавителя, примінюючися в усім до місцевого обряду... поступали правильно, навіть коли б не мали ніякого розпорядку, ані вказівок з Риму.

Католицька наука... є всесвітньою наукою, призначеною для всіх народів... Проповідники цієї науки... мусять вистерігатися ту науку лучити чи в'язати якими-небудь принципами – національними чи обрядовими... Більше на Сході, чим деінде, бо саме найбільше східним людям і східним Церквам і народам... бракує того зрозуміння вселенськості Христової науки. їм видається, що лиш їх форма є правдивою формою Християнства... І що католицизм, по своїй сутності, зв'язаний латинським обрядом..."

У цьому короткому і знаменитому листі, який годилося б навести повністю, Великий слуга Божий з усією силою свого розуму подолав, здавалося б назавжди, нездорову течію у нашій Церковній Провінції – західництво. Так, справився, бо, напавду, чільний лідер цієї партії Кир Григорій склав на руки Митрополита смиренне вибачення на свою велику честь: але і ні, бо його духовні сини далі б бунтували, якби не мали змоги провести найпростіших міркувань. Такий стан розуміння називається фанатизмом і зустрічається на тлі християнства тільки в сектах. Перша теза Митрополита в листі (котрий лунає з Святоюрської гори від років): "До наших нез'єдинених братів треба приходити з їх обрядом".

Перший доказ: рішення Апостольської Столиці, що тепер виявилось, а до цього часу проглядало в діянні Отців Редемптористів з огляду на таємні інструкції.

Другий доказ: західники окреслюють ментальність нез'єдинених як "візантинізм", тобто, що в них обряд і його практики мають догматичну силу. Божий слуга висловлює це дуже делікатно, а саме: вони вважають свою форму єдиною формою правдивого християнства. Звідси правильний висновок: ідучи за вказівкою св. Павла "*я стався всім для всіх*", треба якраз до них пристосуватися, якщо хочеться мати який-небудь успіх. Галицька обрядова форма – вузька і непридатна. Так, отже, за тезою Митрополита стоїть найвищий авторитет, якого слухаються Отці Редемптористи і Єзуїти й проста логіка.

"Упершись при своєму, ми будемо засуджені на вічну неплідність і нечинні у справах, що відносяться до Вселенської Церкви. Однак ніяким чином не лежить це в нашому інтересі, ані в інтересі Католицької Церкви давати тим нашим приятелям найсильніші аргументи, що ми є дійсно такими, якими вони хотіли б нас бачити, тобто неспосібними до унійної праці й шкідливими для неї".

В останніх словах Митрополит говорив, що західники є колодою в унійній праці й помічниками закоренілого польського шовінізму.

Ієрарх іде далі й заходить у лабіринт доказів, на яких побудована теорія західників. Насамперед, стосовно назви "візантинізм", що в їхньому розумінні є якоюсь апокаліптичною потворою, причиною всякого лиха. Він наголошує на тому, що наш обряд щораз частіше і сама Римська Курія, й богослови католицького світу звуть візантійським обрядом. Якось воно не погоджується, щоб офіційна назва використовувалася як назва чогось дуже поганого.

"Візантія надала нашому обрядові дефінітивну форму, і ми цей обряд прийняли з Візантії. Коли так, чи можемо назвати візантинізмом лише те, що є недоброго в традиції Візантійської Церкви? Очевидно, в тих традиціях є схизма Фотія і Керуларія, в цих традиціях надто далеко йдуть вимоги цезаро-папізму. Цього всього, очевидно, вирікаємося й це осуджуємо. Але чи ж можна це осудження й відречення звернути до цілого обряду і так само відректись обряду, як схизми?"

В традиціях візантинізму є, однак, чого одобрювати не можемо, зовсім так, як на Заході і в історії Західних Церков є такі напрями, противні духові Католицької Церкви (галіканізм, йосифінізм, американізм, з якими не можемо погоджуватися).

Було б несправедливим ті напрями називати латинізмом, так як і схизму й усе, що гірше, називати візантинізмом, тим паче, коли влучається себе самого. Ми ж візантійського обряду".

Покінчивши з назвою, автор листа добирається до самої речі. Чим, властиво, на ділі є той "візантинізм". "Хто прив'язує надмірне значення, майже догматичне, до яких-небудь дрібних практик обрядових, той багато не різниться від того православного батюшки з царських часів, який з пафосом твердив, що широкі рукави його рясни мають "догматическое значение". Очевидно, таке твердження є абсурдним "візантинізмом".

Відкидаючи цей візантинізм, західники впадають у протилежну крайність, яка є чистою єрессю: протиставляють обряд вірі та його понижують.

"Неправильно протиставляти віру обрядові. Обряд є визнанням віри, й, очевидно, без віри немає вартості, але й віра без визнання обряду – без того найважливішого діла віри, яким є торжественне її визнання – мертва, без значення. Відлучення богослужбових справ від віри і протиставлення одного одному є протестантською думкою". Отже, не погорда обряду та його стародавніх практик, але найвища пошана, як для найкращого вираження старої віри.

У цій боротьбі з візантинізмом західники допустилися ще іншої помилки. Відпекуючись від візантинізму, тобто від догматизування обрядових форм, створили свій візантинізм, а саме: різні практики, незаконно введені, створили умови для католицизму.

"Дивно нераз видається, як люди, що виступають найбільше проти візантинізму, являються найзавзятішими візантиністами в приписуванні догматичного значення малим, а часом незаконним звичаям, що не мають ані правної, ані душпастирської підстави".

Без сумніву, "візантинізм у такому значенні – чи в нез'єдинених, чи в західників – є абсурдом щодо нез'єдинених. Щоб його вилікувати, треба почати з важливіших справ: довести його до вселенської віри й підчинення Папі, а тоді він (нез'єдинений) зрозуміє, не знаючи коли, що можна носити вузькі рукави й подобатися Богові. Коли ж проти візантинізму, його широких рукавів й борода підемо боротьбою вузьких рукавів і поголеністю, – то ледве чи колись його переконаємо про правдивість католицької науки".

Для західника лікуватися від візантинізму – це підпорядковуватися Папі. Чим більше впродовж років рішень з боку Святійшого Отця у тій справі, тим існування при колишніх помилках стає гіршим.

Західники готові були іноді погодитися на метод праці над православними за "синодальним обрядом", щоб опісля їх перевести на "правдиво католицький обряд". Інакше кажучи, мати "галицьке богослужіння вдома і волинський театр на півночі".

Митрополит начеб передбачав таку оригінальну концепцію, тому писав: "Програма св. ап. Павла всім ставить завдання, для всіх обов'язує нас. Тому, щоби східних для Бога і Церкви приєднати, треба нам самим східними бути або східними ставатись. Очевидно, чим більше дбатимемо про обрядові традиції нашого народу, тим сильніше треба нам буде над тим працювати, щоб дати народові католицьку свідомість, то є свідомість належності до Вселенської Церкви і прив'язання та любов до тої Церкви й її зверхника, Римського Архиєрея, до всіх правд і догм Церкви".

Отже, треба поглибити в народі католицькі переконання і, одночасно, плекати любов до свого обряду.

Про це Митрополит пише так: "Нам треба вірно заховувати всі наші давні обрядові й церковні передання. Це не значить, щоб ми мали приймати якісь незначні й чужі нам обряди російської синодальної Церкви. Але коли між нашими старими й давніми переданнями знаходяться деякі звичаї, які заховалися і в синодальній Церкві, то не може бути для нас причиною, щоб ці наші давні звичаї занедбувати.

І до нашого народу не можемо йти з програмою легковаження або й висміювання всього, що рідне, що наше, що східне, що нам питоме, що нам батьки передали, бо таким представленням зробимо їм правду Христової науки зненавидженою. Тим менше з такою програмою можемо йти до відлучених, що свої обрядові звичаї можуть цінити більше, як віру. Очевидно, треба довести їх до того, щоб вони віру ставили на першому місці. Але чи осягнемо, висміюючи їх звичаї? Чи радніше не наразимось на те, що й нас зненавидять, науку, котру ми б хотіли їм передати?" Яке це все розумне, апостольське, упорядковане. Читаєш і дивуєшся, що люди могли так усе перекрутити.

Якщо ми маємо стати зразком Східної Церкви, належить свій обряд не тільки цінувати й любити, але й відповідно плекати. "Коли свідомість і прив'язання до віри в нашому народі побільшать почитання й приведимуть до цього почитання й любові, то у почитанні Христового Серця будемо берегтися сліпого наслідування лише того, що бачимо в костелах. Вшанування Христового Серця чи Непорочного Зачаття можуть різно добре прибирати западну, як і східну форму. Чому ж їх не пристосувати до нашого обряду, чому ж не надавати їм східно-візантійської форми?"

Митрополит прийняв з радістю *Акафіст до Божої Матері Неустанної Помочі*, де, як він казав, нові ідеї – загального посередництва Марії – були приодягнені в нашу візантійську форму. Додання українського перекладу було мостом до народження богослужень, які відправляються в наш час. Слід зазначити, що незабаром на Волині цей *Акафіст* правився рідною мовою.

Великий Архипастир закінчив свого листа такими словами: "Тільки ширина Христових поглядів, тільки вселенськість науки можуть стати ліком на східний і західний візантинізм".

Без сумніву, гостро, але хто мав стати в обороні Св. Церкви, крім її Архипастира. Коли ще взяти до уваги способи поборювання високих екуменічних ідей двох праведних Владик, поява цього листа в таку відповідну хвилину була необхідністю.

Пригадуємо собі, що під час тих полемік хтось захищав засаду, що обряд повинен розвиватися органічно, тобто за своїми власними елементами і формами. У відповідь на це один чоловік з ворожого табору, зрештою, виняткової вартості,

назвав весь напрям його захисників насмішливо "органістами" (тобто тими, хто у костелах грали на органах), – з тими дискусіями поєднувалася тема народної мови в

богослужіннях.

Тоді слово взяв знову чоловік непересічної вартості; він повчав своїх читачів, що саме ті східні мови цілком незрозумілі для тих, хто служить на тих мовах. Коли згадувалося про розбудову нашого українського церковного мистецтва, про картини Холодного в молитовні Львівської академії, духівник відповів: "Але ж у нас нема нічого холодного". А все те говорилося з погордою до свого читача, слухача.

Митрополит вводив на всіх ділянках свою велику ідею, а в особі Кир Миколая знаходив її втілення окриленою святістю.

Зрозуміло, що треба було розвивати обряд і чистити його, бо він мав багато незаконного й чужого. Але відразу поставало питання про те, як це робити?

Митрополит був проти, щоб це діялося якимось стихійно, аби одну незаконність виправляти іншою, а ще при нагоді паломництва до Св. Землі. Обряд поєднується з різним мистецтвом, а в ділянці естетичного смаку нема дискусії.

Тут, з огляду на зв'язок обряду з історією, мали б промовити експерти, так шановані в наших часах, і, звичайно, влада: тобто Собор і (що було в Кир Андрея глибоко записано в серці) Патріарх чи найвищий Митрополит обряду Церкви. І знову те все на основах східного права й Традиції.

Тепер усі ідеї Великого Митрополита викладені на Ватиканському Соборі й знайшли своє продовження у новому Митрополиті. Західники – останні могікани – змінили свої погляди, які стали недоречними, – це також ознака характеру і честь для людини, яка це чинить.

Як колись князь Велямин на Руті й дрібний зубожілий городянин Йосафат Кунцевич, так тепер граф і батрак за походженням, архиєпископи двох половин нашої землі з волі Найвищого Пастиря та служителі двох храмів св. Юра, з'єднані у мірі і широкому погляді на Схід, стали двома колонами побудови нашої Церкви.

І хоча гоніння знівечило їх діло, а воєнна хуртовина зруйнувала храм св. Юрія в Ковелі, проте як існують Вічний Бог і Його Мудрість, так не вмирають великі Божі задуми, які Він об'являє Своїм слугам: вони здійснюються в означений час з тією ж певністю, як обертаються небесні світила, бо одне й друге – в руках Божих. А зараз вони живуть у їхніх духовних послідовниках.

Митрополит Андрей своїм листом назавжди зв'язав себе зі своїм смиренним другом Миколаєм на спільне діло і спільну офіру за справу Святої Церкви.

Повернувшись після Великодня до Галичини, я відвідав, за дорученням Кир Миколая, і Митрополита Андрея 16 квітня і був ласкаво запрошений на обід. Серед присутніх – гості з Риму, два священики: кн. Волконський і о. Дейнбер. Обговорювалася свіжа подія у нашій Церкві, а потім зайшла мова про новоскладений *Акафіст до Божої Матері Неустанної Помочі* в українському перекладі, що готувався до друку.

Переклад *Акафісти* українською мовою страшенно вразив Дейнбера, він почав гаряче доводити, що тільки церковнослов'янська мова (з російською вимовою) може бути в нас літургійною. Я, сидячи поруч, відповів на це, що в Східній Церкві в Літургії переважають різні мови та що св. Іван Золотоуст підтверджував своєю прихильністю готські богослуження. Мій опонент був невдоволений, але не мав що

відповісти. Митрополит сердечно сміявся з його безрадности та капітуляції перед молодим священиком.

Отцеві Дейнберу не залежало на чистоті мови в Літургії, хіба ж йому було відомо, що в Православній Церкві існували богослужбні книги не тільки фінською чи

естонською, але навіть татарською мовами. Його дратувала сама українська Літургія.

Небагато можна чекати нам від такого священика. Але о. Дейнбер невдовзі зник та ще й, як кажуть, не без сліду. Чи справді росіяни мають такий вплив на Рим стосовно Східної Церкви?

Під цим русофільством Церкви св. Петра ховалися поляки зі своїми "кресами", ховалися сектанти в обрядовій ділянці. Принципи Церкви є віковичними, ствердженими практикою, неустанным провадженням Святого Духа; на них не мають впливу якісь політичні сили.

Неможливо було докладніше з'ясувати суть волинської справи через присутність гостей за обідом, тому Митрополит відвіз мене своєю машиною до воріт монастиря на Збоїськах, щоб дорогою про все довідатися.

Призначення нового Єпископа для Волині й Білорусії мало відгомін і за кордоном. Отець Схрейверс з того приводу написав статтю до календаря на 1932 рік. Інформація, яку подавали бельгійці про нас, на Заході була дуже цінною. У Бельгії та й у інших місцевостях поляки в той час проживали у щасливій опінії мучеників Сходу. Так, коли 1924 року о. Кінцінгер Чину Найсвятішого Избавителя розповідав у Бельгії реалії про наші стосунки, священики і світські слухали його з подивом, просто не хотіли вірити словам бельгійця-земляка й безстороннього очевидця. Коли ж він як Протоігумен повторював свої візитації під час перебування у 1924–1933 рр. в Канаді, за свою правдомовність зазнав лиха. Коли довелося йому, з волі настоятелів, повертатися до Галичини, поляки відмовили йому у візі, і він не побачив більше Західної України. З огляду на події на Заході і дратівливість поляків, о. Схрейверс писав з великою стриманістю. Подавши цілу історію розвитку місії на Західній Україні, він, поміж тим, писав: "Неможливо виявити якусь прихильність до поляків, щоб не зразити собі українців, для яких ми трудимось. Неможливо зайнятися щиро українцями, щоб не стягнути на себе недовір'я поляків. У тій нездоровій атмосфері ми працюємо вже десять років. Тому на кожному кроці натрапляємо на підводні камені, й наше судно вже не раз мало що не перекинулося. Ми не робимо докорів Польщі за її підозріле ставлення до нас, бо зовнішній вид усправедлиблює недовір'я. Але скільки конфліктів зроджується на кожному кроці. Скільки довгих і прикрих переговорів треба було вести, аби здобути признання урядом основних прав нашого існування, наприклад, право заложити монастир у Польщі, право набути посілість, право проповідувати місії, право мати ювенат, незалежний від вмішування уряду, право на отців і братів-українців бути вільними від війська в часі миру. Ці труднощі є даліше в ході; вони нам дають широку нагоду до практикування терпеливості..." Стаття збагачена численними картинами: ікони наших святих отців Східної Церкви – Кирила й Мефодія, Володимира і Йосафата; далі – портрети Митрополита та Кир Миколая, вкінці – епохальний знімок із першої візитації Єп.Чернецького, про котру ми так детально розповіли.

Наведемо ще одного листа з рідної землі Владики, котрий наповнить читача смутком, і то тим паче, що автором того писання є товариш Єпископа й учасник тієї найурочистішої хвилини в житті нашого праведника.

У тому ж 1931 році, начеб не відчувши настрої Риму, Єпископ Григорій Хомишин, повернувшись додому, пише листа проти духа візантинізму, проти східнослов'янського обряду. Одначе та справа (Унії) не посувається наперед, бо це – неприродне, як протиприродне те, коли квочка вигріє качата, котрі починають плавати по воді, а вона мусить ходити; якщо хтось хотів би за всяку ціну пристосувати його до

квестії, то воно, власне, проти погляду Владики. Провідники-духівники з народу, котрі не знають способу вираження його побожності, є тими квочками, що не вміють поплисти за своїми качатами".

Далі додає: "Загал вірних не знається на спекулятивних догматичних субтельностях. Вони беруть справу з практичної сторони, й коли бачать той самий зовнішній обряд у себе і в схизматиків, то думають, що то все одно".

Але ж віра не залежить від якоїсь перелицьованої літанії чи запозиченої польської пісні, а від ласки віри, котру Господь Бог дає людям доброї волі, особливо покірним і послушним церковній владі.

Ніяково перечити достойному князеві Церкви. Такі ж зніжковіння відчуваємо й у о. Цешинського, котрий цитує цей текст. Він пояснює слова Кир Григорія досить чітко, як "знеохочення (невдалих) реформаторських зусиль уніятської Церкви".

Для нас корисно, що чужий, безсторонній чоловік по-іншому дивиться на "реформи" Станиславівської єпархії і в чомусь іншому бачить правдиву реформу.

Розділ XIII НА СВОЇЙ ЦІЛИНІ

Єпископ об'їздив станиці на Волині, Підляшші, Холмщині, Кир Миколай входить поволі в свій уряд. Його тиха каплиця стає для нього тихим пристановищем, особливо з часу Єпископства. О, як радо він залишився б у своїй самотності, як любо було б йому з малою валізою об'їжджати й обслуговувати колонії. Благородні священичі серця люблять проживати з Богом, люблять бути душпастирями, але просто ненавидять адміністративну працю.

Папський Візитатор – значна особа в Церковній Провінції. Інколи він наділений високим уповноваженням або ж має перевірити стан Церкви. Якщо нема в нього влади виривати з коренем лихо, то, принаймні, він може всюди заглянути, усе побачити, з кожним поспілкуватися.

Свою зовнішню роль Кир Миколай зрозумів дуже добре, він – Єпископ урочистостей. Коли б захотів вийти за межі тієї ролі, то наразився б на неприємності, осмішив себе. Владика відвідував співпрацівників як гість, якого привітно зустрічали з огляду на значення того, хто послав його. Своєю особою він викликав найвищу пошану і так рятуював ситуацію.

Відвідини ординаріїв відбувалися офіційно. Там він терпляче вислуховував думки про Унію на "кресах". Усе робив Кир Миколай повільно, начеб не хотів закінчити роботу заскоро, бо добитись бажаного успіху... не було надії.

Владика їздив по всіх парафіях і колоніях. Його зустрічали з більшою або меншою урочистістю, як хто вмів, бо бідне його духовенство, а з сердечністю і надіями спілкувався з ним вірний народ, греко-католики і де-не-де православні. Урядові чинники трималися осторонь, усюди вітали його поміщицькі двори, ніби у XVIII столітті. Владика справляв якнайкраще враження.

Єпископ об'їздив станиці на Волині, Підляшші, Холмщині, Поліссі та Білій Русі. Подекуди посвячував церкви: в Жабче, катедру св. Юрія у Ковелі, в Колодяжнім. Відвідував також північні землі, гостював у монастирях Отців Єзуїтів, візитував семінарію в Дубно. У тій семінарії почувався дуже добре, бо це місце не

підпорядковувалося владі польських ординаріїв, а зі зверхниками інституції в нього спільна католицька мова. Влітку Владика виїхав до Риму здати звіт зі своєї візитації.

Кир Миколай відвідав і свою рідну Галичину, родинне село. Його захоплено вітали процесія й натовпи рідного народу. Серед тієї численної юрби Владика впізнав у старенькій жінці-селянці свою рідну матір і на очах тисячного натовпу просто схилив свою сиву голову та поцілував руку дорогої людини. На очах усіх присутніх появилися сльози. Народ відчув величезне піднесення від справжнього акту смирення і синівської любові Владики.

У перші дні вересня відбулася II Унійна конференція в Пінську. Важливою зміною на краще з часу першого форуму була, звичайно, поява свого Єпископа. Між багатьма присутніми помітною особою був Митрополит Едвард Роп. Ухвалено такі резолюції:

1. Оживити Євхаристійний культ відновленням празника Божого Тіла.
2. У проповідях і катехизаціях вживати рідну мову кожного народу: для українців – українську, для білорусів – білоруську, для поляків – польську.
3. Вживати назву "православний" у Святій Літургії і поза нею на означення католиків слов'янського обряду.

Згідно з волею Святійшого Отця Владика Миколай став ординарієм території від сокальського кордону до Вільнюса і від підляських лісів до радянського кордону. Ця територія освячена життєвою дорогою св. Йосафата, хоча без Полоцька і Вітебська, де зв'язані в один три поневолені народи: українці, білоруси, литовці.

Відмежування двох перших було чітко відзначене. "Єпископство для українців і білорусів поки що в одній особі". Це тільки нездійснене бажання Пія XI, насправді Миколай у своїй монашій келії – тихий затворник, що своїм серцем огортає визначену йому землю, обіймає її своєю молитвою. Наче Йосафат у келії Пресвятої Тройці у Вільно. А все ж, серед тих несприятливих обставин у його серці живе надія на краще. Бо Владика Чарнецький без визначеної урядом дієцезії проживає на кошт фондів Апостольської Столиці як її напівдипломатичний представник. Невелику суму він витрачає дуже скупко на своє життя, на вбогих, на книжки, а решту грошей заощаджує на майбутню семінарію, на інші дієцезіальні установи, підбирає собі помічників на генерального вікарія, на організатора майбутніх студій, – усе потаємно. Про це можна було довідатися тільки випадково.

Ми підійшли до найвидатнішої сторінки із життя нашого праведника. Від часу свого призначення Єпископом він мав би розвивати свою діяльність до завершення діла. Але в житті відразу після найвищого розквіту і везіння приходять невдачі, що ведуть до трагедії нездійснених планів.

Унія є своєрідною трилогією трагедій: перша – Йосафат і його діло аж до кінця його століття, друга – XIX вік і зрада Семашка, третя – Андрей і Миколай аж до наших днів.

Чому Унія є трагедією, чому зненавиджена всіма: і ворогами, і "друзями" однієї віри? Ця проблема – одна з найважчих в історії Божого Царства на землі.

Пригадуються слова зі Святої Євангелії: "Вас будуть ненавидіти всі за Моє Ім'я... Пшеничне зерно, коли не впаде на землю і не завмре, залишиться саме – одне; коли ж завмре, то рясний плід принесе.

Але якраз багато, дуже багато загинуло тої золоті пшениці..., а жнив не видно...

Влада темряви. Це найбільше таїнство в історії Христа і в історії Його Царства на землі. Але без того таїнства неважливі ані Гетсиманія, ані Голгота, ані Воскресіння,

взагалі ціле діло спасіння зникає в хмарах привидів. Такі привиди мав Петро, коли казав: "Пожалій себе, Господи! Це хай не станеться з Тобою!"

Ті, котрим дано пережити на собі вплив вплив темних сил та влади темряви, – то люди великої віри, гіганти віри.

Якщо не було б стільки ґрунтовної чесності й праведності, якщо не було б у нас свідків крові впродовж поколінь, ми б не дивилися з таким упевненням на той світлий день світанку, котрого не можуть визначити жодні годинники, як не можна було вказати часу Христового Воскресіння.

Хотілося сягнути до самих глибин Христових Таїнств, коли ми привели нашого героя на вершину його життя, щоб у дусі надлюдської віри вести читача хресною дорогою нашої Церкви та її мученика, аби, дивлячись на всі руїни, не падати духом. Ми є частинкою великої будови, що росте в світі віри.

Вірую побачити великі добра Господні на землі живих.

Розділ XIV ПЕРШЕ МУЧЕНИЦТВО

Мучеником в понятті Св. Церкви є той, хто для Христа або якоїсь християнської чесноти чи правди був насильно позбавлений життя. Мучеником є той, хто внаслідок побоїв, знущань пізніше помер, але й той, хто після смертельного випадку чудесно уник смерті.

Випадок, про який розкажемо, не хочемо називати мучеництвом у богословському значенні, бо врятування владики від смерті не можемо назвати просто дивом.

Перед тим скажемо, що у Римі польський уряд продовжував непохитно стояти на своїх позиціях: Польща не визнавала візантійського Єпископства, а Святійший Отець мав намір продовжувати утримувати віковичного Візитатора. І ось польська влада вирішила змінити ситуацію по своєму.

Щоб зрозуміти те, що сталося, мусимо сказати, що о. Миколай дуже любив воду і часто плавав. Покоління священиків, до якого він належав, практикувало "лікування водою", ініціатором якого був німецький священник о. Севаст'ян Кнайп. І о. Миколай належав до витривалих "кнайпістів". Навіть будучи редемптористом-священником, у Ковелі він одягав на себе якусь стару одягу й виходив далеко за місто до річки Тури, щоб освіжити втомлене тіло.

Ставши Єпископом, о. Миколай не думав покидати своїх звичок, адже чорний довгий одяг і борода робили його схожим на єврея, яких тоді багато ходило в жарку днину купатися до ріки.

Одного літнього ранку 1931 року Кир Миколай вийшов до ріки. Коли він на березі річки почав знімати черевики, підійшов сюди якийсь молодий чоловік, наче також купатися, і роззувся. Коли Миколай піднявся й хотів роздягнутися, незнайомиць вхопив його за стан, щоб жбурнути в глибоку воду. В цю мить Єпископ вчепився руками за одягу нападника, той втратив рівновагу і разом з Єпископом скотився у річку.

Виявилося, що обидва добре плавали. Молодий чоловік першим вискочив з води, вбрав, мабуть, помилково, взуття Єпископа і зник.

Владика Миколай дістався до берега, взув залишені черевики, і, ще мокрим, вирушив швидким кроком додому. Як тільки ввійшов до хати, то невідомо, чи мав час переодягнутися, зголосився до нього представник поліції і почав вибачатися. Знервовано пояснював, що нападник – звичайний грабіжник і додав: "Прошу тим не непокоїтися й нікому про це не говорити".

Так виглядала та пригода. Зрозуміло, що це був напад з наміром позбавити людину життя, а в кращому випадку – якийсь дивний і небезпечний жарт. Бо ж що це за напад на самотню людину, далеко за містом, про який вже через 10 хвилин знає поліція (хіба ж від самого нападника) і відчуває необхідність дати свої пояснення, ще й просить, щоб справа не розголошувалася.

План був докладно продуманий. Єпископа, людину поважну, – сорока семи років, – одягненого в довгу рясу, жбурляють у воду. Хоч особа і вміла б плавати, в такому випадку дуже легко комусь з берега закінчити справу, кидаючи каміння. А потім через кілька годин прийшла б поліція, знайшла тіло, розпізнала його, провела санкцію і оголосила б в усіх газетах: Єпископа Чарнецького знайдено втопленим у ріці Турі. Це не нещасний випадок, бо Владика мав на собі всю одягу. Це справжнє самогубство.

Тоді ж публікували б коментарі: "Єпископ побачив, що його місія цілком невдала, і в розпучі наклав на себе руки, поховавши назавжди всякі утопії про Унію..." Хто ж повірив би у те, що Єпископ ходив купатися і з ним трапився нещасний випадок.

Справді, добре продуманий план. Але Бог не допустив страшної кривди і зневаги Свого праведного слуги, а навіть привів до того, що винуватці так незграбно себе видали.

Цілком зрозуміло, що усією справою керувала поліція. Поліцейські не могли зробити дурнішого кроку, ніж бігти до Єпископа з виправданням. Хіба ж він усього не зрозумів? Краще було б не показуватися йому на очі, а через якийсь час розголосити вістку про те, що понад річкою вештається якийсь божевільний і кидає людей до води. Перелякані євреї якийсь час не ходили б до річки, та й сам Владика міг би повірити в таку брехню. Але ж вийшло цілком інакше – винуватці злочину викрили себе.

Звичайно, що місцева поліція самотійно, без дозволу чи доручення влади, не ризикнула б на такий крок, тим більше, що у цій справі не мала жодного зацікавлення. Та й в уряді, хоч як небажаною була для нього посада Візитатора, не було підстав убивати тихого Єпископа.

Отже, ініціатива не вийшла звідти. Був хтось, кому існування - Єпископа Миколая правдиво загрожувало, як і існування св. Йосафата. Щоб висловити свою гіпотезу, треба спочатку обґрунтувати її аналогічними фактами.

Першим таким фактом було вбивство монаха Юрія, що посідав Варшавську катедру як перший автокефальний Митрополит Польщі. Він висловив думку про те, що хоче приєднатися до Унії. Польський уряд відповів на це: "Нам таке не потрібно!" Звичайно, уряд не пішов би на вбивство чорноризця, бо це нижче "честі" варшавських політиків... І Митрополита Юрія вбив ігумен православного монастиря '. Деякі латинські священики вважали його унійним мучеником. Мабуть, ніхто ніколи не буде піднімати цієї справи.

Ще один факт – історія Єпископа Зотоса. Він був греком, висланим до Варшави як викладач у Духовній академії. Це чесна людина. У той час трапилося так, що Митрополит Варшавський Діонісій потрапив в опалу уряду. Уряд погрожував, що

замість нього призначить Митрополитом Єпископа Зотоса. Тоді духовна партія Діонісія підготувала таку демонічну профанацію: влаштувавши якусь церковну урочистість на Волині, запросила Єпископа Зотоса.

Духовенство урочисто вітало його, з процесіями привело до храму. Відправлена святкова Літургія із золотими ризами та вітальними промовами.

Потім був обід, а першу чарку для Єпископа подали зі снодійним трунком. Духовні безсоромники розглядали сплячого праведника, поклали його біля якоїсь непристойно вбраної жінки і так сфотографували. Світлину відправили до міністерства визнань з підписом: "Такого ви хочете провести в Митрополити!" Зотос, довідавшись про все, помер від серцевого нападу.

Цю інформацію, отриману з достовірних джерел, ми старалися ще підтвердити. Перебуваючи в таборах, я знічев'я запитав в одного Волинського протоєрея: "Що сталося з Єпископом Зотосом?" Він квапливо відповів крізь зуби: "Я з того нічого не мав..."

Тож можемо зробити висновок: такі люди, і тільки вони могли посягнути на життя Єпископа Чарнецького, отримавши від уряду мовчазну згоду. Бо про те, де, коли і як купається Єпископ Чарнецький могли знати тільки ті, що були поблизу.

Можливо, ініціатором злочину був якийсь православний духівник. Для вбивства Митрополита Юрія треба було ігумена, до знищення Зотоса – протоієреїв, для Єпископа Чарнецького вистачило диякона чи дячка.

Хтось може нам дорікнути, що після Другого Ватиканського Собору і появи достойного патріарха Афанагора недобре було розповідати такі брудні випадки з життя Православної Церкви.

Але ж екуменізм – це дорога правдивості з обох сторін. Ми віримо, що достойний патріарх Афанагор, який щиро бажав поєднання братів, і всі його однодумці з таким же обуренням і огидою засудили б убивців Зотоса, Чарнецького, гонителів наших ієрархів і духовенства. Бо екуменізм не прикриває плям тому, що вони свої, а сміливо їх засуджує, адже вони найбільше шкодять взаємній пошані та поєднанню братів у Христі між собою.

Єпископ Чарнецький у цьому випадку терпів за віру. Те, що в критичній ситуації він вхопився за одяг нападника – надзвичайна Божа допомога. Інакше настала б смерть. Того дня небо записало його в книгу мучеників, чекаючи більших доказів його мучеництва перед судом Землі.

З того дня Кир Миколай Чарнецький вже не ходив купатися до річки. Він влаштував у новому монастирі за власні кошти купальну кімнату, якою користувалися й інші мешканці монастиря.

Розділ XV НОВИЙ СВЯТИЙ ЮР І ЙОГО АРХИЄРЕЙ

Дозвіл Єпископа на заснування монастиря легалізував на основі конкордату наш побут і працю на Волині, а водночас спонукав до будівництва, крім монастиря, ще й церкви. Бо ж для фундаментальної апостольської праці потрібна власна церква. Тим більше, церква була потрібна для Єпископа, навіть коли б він залишався лише Візитатором Папи.

У ті часи було добре відомо, що не можна думати про отримання дозволу на будову церкви, бо відмова буде юридично обґрунтованою. Тому ми шукали церкву, яка могла б перейти до наших рук.

У Ковелі знаходилась одна православна церква св. Юрія, збудована за царя, котра служила колись гарнізонною. Через десятки років польської держави вона була зачинена. Військове командування, маючи продати невикористовуваний будинок, не вдавалося у церковно-політичні міркування і з легкістю віддало храм Отцям Редемптористам. Уклавши славетну "купчу", церкву винаймали на 30 років, після чого вона мала перейти у власність Чину. Всі вважали цей успіх у таких складних обставинах результатом гарячих молитов, надзвичайною Божою ласкою.

Кир Миколай отримав катедру, а Отці Редемптористи – осередок праці. Церква св. Юрія знаходилася неподалік цвинтаря. Її фасад виходив на вул. Будівляну. З іншого боку, за церквою, був шмат землі, на якому можна було збудувати монастир з належним городом.

Посівши церкву, Чин негайно розпочав спорудження монастиря. Довершили будівлю у 1932 році. Будівництвом займався новий ігумен о. Йосип Гекіре, що змінив о. Костенобля відразу після повернення Кир Миколая з Риму. Було збудовано двоповерховий будинок з підвалом за звичайним планом монастирів Отців Редемптористів.

Постав монастир і розмовниця; у монастирі була якась десятка келій, каплиця, спільний зал, в підвалі, окрім кухні і трапезної, – столярська майстерня для братів та зал для зборів і виставок, з'єднаний з розмовницею.

Домашня каплиця присвячена Співстраждальній Матері Божій на бажання Преосвященного Владики, який з дитячих років мав гарячу набожність до Неї; ця набожність захистила його від дороги, на яку він у визначений час життя міг ступити. Каплиця була начеб домашньою каплицею Владики.

З відкриттям церкви почалася організація ковельської парафії. Місто не мало настільки українського характеру, як наприклад, Володимир. Було багато російських родин, серед українців переважало міщанство й простолюддя, чимало євреїв, трохи німців-протестантів, які мали свій збір з будинком для пастора.

Польський елемент у місті значно розрісся. Поселенців з Галичини майже не було.

Коли відкрилися двері гарної церкви, а з її вежі почувся мелодійний звук імітації дзвонів, люди почали приходити спершу з цікавості, а згодом і з побожності. Побачили Літургію, яка служилася в їхньому обряді, старанно, побожно, з пошанівкою до найдрібніших літургійних приписів.

Монастир постійно утримував власним коштом псалмопівця, котрий співав у церкві щодня, а на великих Богослужбах співав хор під його керівництвом.

Владика служив у церкві по великих святах, а щоранку – в домашній каплиці разом з усіма ієромонахами.

З самого початку Кир Миколай посвятив церкву св. Юрія, що стала його катедральним храмом, посвятив і монастир, який став його Єпископською палатою.

Швидко виросла маленька парафія у Ковелі – потіха Владики. Складалася з різних людей, котрі прийшли до нашої Церкви, і їм там сподобалося, бо побачили правдивий Христовий дух, а ласка св. Хрещення дала їм відчутти правдиву Христову Церкву.

Члени парафії були, насправду, різноманітного походження: то російсько-

німецька родина, то польсько-українська, то латинсько-українська ³, – й інші, котрі знайшли в нашій Церкві вирішення своїх проблем.

Особа Архiereя, котрого вони зрідка бачили, була для них живим образом віри, яку приймали. Бачили його нечасто, бо він, хоч і не охоче, але дотримувався східного звичаю, а саме того, що Єпископ не сповідає і не працює в своєму храмі.

Головною причиною приєднання нових вірних до парафії була полонізація Православної Церкви. Навіть офіційний орган православної митрополії "*Слово*" виходив польською мовою. А найбільше вірні не приймали того, що українські діти в школі навчалися Божого закону польською мовою. Більше того, двоє вчителів-українців не мали права навіть між собою розмовляти українською.

У Ковелі, в школі імені Президента Мосніцького, де налічувалося 4000 учнів, третина яких – з українців-право-славних, а третина – євреїв, діти не чули іншої мови, крім польської. Всі діти молилися польською.

Тільки один десяток греко-католицьких дітей вивчав релігію рідною мовою і то навіть у присутності інспектора, який завжди був розлючений. Управління школи так залишити справу не могло. Тому, аби обійти конкордат, скликали збори батьків греко-католиків у справі мови, якою викладався Божий закон, думаючи викликати страх і затвердити викладання польською мовою. Але наша парафія випередила: провели батьківське зібрання у розмовниці монастиря і висунули на обговорення згадане питання.. Звичайно, всі проголосували за викладання українською мовою. Тоді учасники зборів підписали готові заяви, і справа була вирішена. Керівництво школи зрозуміло, що вже нічого зробити не може, і збори у школі не відбулися.

Іншою ділянкою парафіяльної праці було *Братство Матері Божої Неустанної Помочі*. Воно вимагало від своїх членів щомісячної сповіді й св. Причастя. Це вже велика річ!

Під титулом братства можна було робити легально багато справ з широкої душпастирської праці.

У діяльності монастиря чільне місце займає постать ігумена. Був ним більшу частину життя Владики в Ковелі (1931– 1936 рр.) о. Іосиф Гекіре, який за віком, покорю і праведністю – найближча особа для Кир Миколая.

Надзвичайна простота, здорове мислення, ніжне серце, проста віра, до того ж старанність, виховання західної колегії, – ось що робило цього праведника батьком малої чернечої громади і цінним другом та дорадником Єпископа.

Ковельський монастир, з огляду на своє відокремлене розміщення, нечастих відвідувачів, повагу та скромність своїх мешканців, справив враження милої, тихої обителі, де душі могли постійно займатися розумовою і молитовною працею.

Думаємо, надійшов час заглянути в страждальну душу Владики Чарнецького.

"Плакала Вона, плачучи вночі, і слюзи її котилися в Неї по щоках", – тими словами описані терпіння Страждальної Богоматері. Це таїнство глибоко записане в душі Владики Миколая, і воно, за словами Єпископа, врятувало його від погибелі. Душа Кир Миколая ввійшла у зв'язок з Багатостраждальною Матір'ю тоді, коли він пережив своє навернення.

Той момент був великим у житті Владики Чарнецького, момент незмірного болю з причини зневаги доброго Господа, а одночасно солодкого щастя про незрозумілу любов до Всевишнього, до Його вбогої душі; доброта Божа, що прощає, й власна негідність і підлість; величезна ласка, яка пригнічує душу та доводить її начеб до смерті. Такий стан виражений словами Святого Духа: "Бездня безодню призиває",

– безодня нічевості людини й безодня милосердя Божого.

Близьким до того стану, хоч у незрівнянно ширшому й багатшому змісті, є Непорочне Серце Марії, що конає на Голготі... Страждання і смерть Христова для люблячого її Серця була страшенним мечем, виразом жахливої Божої справедливості та Божого милосердя. Радість з океану Божого милосердя й біль заради людської невдячності та гидоти, що приводить її до меж життя й вічності. Вона це все розуміє, хоча не спроможна нікому цього розказати, хіба своїм обранцям-каянникам.

Таким обранцем був Владика Миколай. Він постійно перебував у покаянні, звідси – неустанне почуття своєї негідності й смирення, вдячності за своє обрання й помилування. Набожність до Співстраждальної Божої Матері була постійним нагадуванням, що вчинив гріх.

Покірний став достойником Церкви. Страждальна Мати довершила в ньому Своє покликання на землі. Вона радіє своїми дітьми, зокрема Владикою Миколаєм. Як виглядав о. Миколай, ставши Єпископом? Він досягнув своєї висоти; попереднє життя було гідним приготуванням до Єпископства. Вчителі аскетизму ставлять вимогу для тих, хто приступає до священства, щоб пройшли дорогу очищення, аби позбулися нахилів до смертних гріхів. У о. Миколая сталося це в момент навернення: він рішуче відкинув небезпеку смертних гріхів.

Ми бачили його як священика-духівника семінарії. Можна описати той час як дорогу просвічення, а набуті чесноти виказуватимуть деяке з'єдинення з Богом. Власне стан з'єдинення і вимагається від Єпископа. Дорога єднання з Господом є найвищим рівнем духовності.

Отець Миколай як Архиєрей приступив до престолу. До його діянь ми можемо достосувати похвали, які Богом натхнений гагіограф висловлює про первосвященика Симона Онії: "Первосвященик за життя свого полагав храм і за днів своїх укріпив святиню". А далі описується його служіння: "Як рання зоря між хмарами, як місяць у повні; як сонце, що сяє на Всевишнього святиню; як веселка, що виблискує у оболочках слави; як троянди квіт весною, як лілея при джерелах водних, як парость ладан-дерева за літньої пори; як вогонь і куріння в кадильніці, як посуд із кутого злота, оздоблений різним цінним камінням; як та маслина, що плодами рясна, як кипарис, що аж до хмар височіє! Коли він зодягався у шати пишні й вбирав на себе прекрасні оздоби, й до вітваря священного сховався угору, – то він прикрашав святині огорожу" (*Сир. 50. 1,6-11*).

Доповнював службу при вітварі, щоби помножити жертву Найвищого Царя: "А він простягнув свою руку над нашою й виливав дещо виноградної крові..." (*Сир. 50, 15*).

Душа первосвященика Миколая дійшла до свого зеніту, прибрана в духову ризу архиєрейства – Св. Тайни. Вона, наче храм, залитий золотом сонця, – має стан ночі в повноті місяця – розквітла: запашна, плодюча.

Первосвященик старозавітної Церкви носив табличку з нашитими в чотири ряди різнокольоровими перлами, які символізували разом серце служителя і пам'ять про дванадцять поколінь Ізраїля перед Богом. Душа нашого Архиєрея мала інших дванадцять перлів: дванадцять чеснот, котрі правило Чину веліло практикувати й плекати впродовж дванадцяти місяців року. "На них, – каже вказівка статуту, – наче на дванадцяти каменях, вони здійматимуть будинок своєї досконалості".

Владика Миколай ревно практикував оту вказівку.

Душа його щораз більше трудилася над визначеною чеснотою. Віддавна

існувала для вжитку членів Чину окрема книжечка з короткою характеристикою кожної чесноти у вигляді запитань. Ту латинську книжечку сподобав собі Владика і постарався, щоб її переклали рідною мовою. Він сам на початку іспиту щодня вголос відчитував кілька питань із неї.

Так було впродовж років. Він виробив й утвердив у собі зведення аскетичних понять про кожну чесноту, а потім пристосовував їх до щоденного життя.

Розділ XVI ДВНАДЦЯТЬ КАМЕНІВ

Віра Владики Миколая ґрунтувалася на поважній науці, у якій кожний елемент був на своєму місці: Божа правда в Церкві й людські недоліки. Міцність його віри видно з того, що гоніння й переслідування не тільки не похитнули її, але навіть не збентежили. Щодо правдивої надприродності його віри, ми б сказали, що для Кир Миколая Другий Ватиканський Собор не був би якоюсь катастрофою, не був би навіть несподіванкою, а чистотою вічної Божої правди.

Ми знаємо, що при фізичному й нервовому виснаженні він переживав моменти "ночі духа", тобто випробування чистої Божої віри, як це часто траплялося у житті Господніх слуг.

Його духовність виросла з покути й навернення, тому Владика Миколай не довіряв собі, не довіряв ні тому, чи він достойний любові чи ненависті в Бога, ані всім ласкам, що ними був обдарований: дар витривання, пошана з боку праведних людей, навіть достойників Церкви, піднесення до гідності Єпископа, безліч потайних навернень, що діялися під його руками, – це все нічого! Усе це не могло вивести його з меж повної недовіри до себе, а тим самим із пристані Божої надії. *"Все уповання моє складаю на Тебе, Божа Мати, зберігай мене в Твоєму Покрові"* ! Та молитва, на нашу думку, дуже вдало відображає душу Владики Миколая.

Правда, на важливі випробування його нервова натура відгукувалася песимізмом, але не опущенням рук. Так, наприклад, на повідомлення про спалення церков на Холмщині він написав до Риму, що "Унія майже похоронена".

Довіра до Господа Бога виявлялася якраз у тих незвичайних, безнадійних обставинах, коли Владика Чарнецький не опускав рук. Як місіонар, як Єпископ трудився, полишаючи час жнив Богіві.

Маємо докази, що його надії на майбутнє випереджували дійсність. Він думав про співпрацівників у своїй дієцезії: про людей для відкриття малої семінарії, про професорів для великої. Він ощадливо збирав кошти на розбудову тих установ. Усе це, звичайно, пропало, але чеснота залишилася! Єпископ Миколай не був мізантропом, що розвалює Боже діло, ані фантастом, який мріє про неможливе. Він був реальною людиною, що бачила дійсність, схильний до песимізму, але з ласкою надії на Всевишнього. Владика Миколай – людина, повністю віддана Богові. Всі акти його життя зводилися до любові Бога, а в ній – усі чесноти. Він понад усе любив Господа.

Йому не залежало на чомусь, серце шукало одного Бога, воля в усьому єдналася з Божою волею.

Повне віддання Божій волі давало йому силу в тому, що не могли вивести його з внутрішнього спокою усі переслідування, приниження, непризнання. Такою була

душа Владики в любові до Бога.

Єпископ Чарнецький був справжнім героєм смирення, надзвичайно простим і скромним. Він ніколи нічого не говорив про себе. Хіба що при необхідності й так, ніби йдеться про іншу особу. Він також ніколи й нічого не говорив поганого про своїх ближніх. Така неустанна праця над собою виробила в нього лагідну натуру. Скільки це коштувало зусиль, скільки нікому невідомих перемог над собою. Як би не скривдив його уряд і прислужники, він завжди виправдовував їх учинки, навіть не думаючи поскаржитися.

Делікатно виправдовував ієрархів та священників, користаючи з якогось відповідного моменту. Шанував навіть помилкові погляди своїх співрозмовників. Усі ці нюанси – наслідок великих зусиль, стиглий плід єднання з Богом.

Миколай був дуже вбогим, навіть висвячений на Єпископа. Носив монашу вбогу рясу⁹⁸.

Владика не мав діє цезії та жодного утримання від уряду, але отримував квоту від Апостольської Столиці, з чого здавав докладний звіт.

Його видатки, насамперед, йшли на милостиню, яку роздавав потайки, але щедро; на книжки, які так любив, в яких розумівсь особливо на східно-церковну тему. Збирав кошти для розбудови дієцезії. Апостольська Столиця висилала його як свого дипломатичного представника у Литву і Латвію (мабуть, і в Естонію). Він їхав туди потягом у вагоні третього класу (для ощадності), а вже тільки в Ковелі або в Ризі, де його чекали міністри, переходив до вагона вищого класу.

Дехто з членів Чину критикував його незвичайну ощадність, бо, наприклад, на своє утримання у монастирі, де мешкав, давав тільки вартість літургійної стипендії, як це робили гості-редемптористи. Зрештою, користувався спільною трапезою і всім іншим як звичайний чернець.

Убогість через ощадливість зустрічаємо в різних Святих . На милостиню для вбогих Владика витрачав велику частину своїх скромних прибутків. Коли, як Візитатор, здавав до Конгрегації рахунки з своїх видатків, викликав подив з такої графи, як "милостиня – особисті видатки". Деякі видатки покривали йому шовкову рясу для урочистих виступів. Рідня також небагато могла отримати від нього. Він оправдовувався: "Вони, Богу дякувати, не в нужді".

Через заощадливість Владика купував щороку "туристичну карту", яка дозволяла на пільговий переїзд до різних туристично важливих місць, баз, курортів тощо. Причини – відвідини місцевостей з апостольським намірнням.

Із заощаджень Єпископа (біля 15 тисяч золотих) не залишилося нічого. У 1939 році все знецінилося. Що ощадливість Владики Миколая не була скнарством, свідчить той факт, що коли йому повідомили про руїну держави, це не справило на нього жодного враження.

Чистота Кир Миколая Чарнецького виражалася у надзвичайній обережності стосовно жіноцтва. В апостольській праці не можна було помітити у нього якоїсь різниці між спілкуванням з чоловіком і жінкою, але при зустрічі з останніми зберігав сувору скромність очей.

Щодо чернецтва, уникав жіночих монастирів, і настоятелі, знаючи його делікатність та неохоту до такої праці, не скеровували його туди.

Після того, як став Єпископом, ситуація змінилася: його всюди запрошували, і ніяк не пасувало відмовитися. У той час він давав реколекції у Сестер Василіянок у Львові, в Підмихайлівцях, у Сестер Йосифіток у Цеблові та, мабуть, ще в багатьох

інших жіночих монастирях, всюди залишаючи слід Христових чеснот.

Чернець має також своїм обов'язком практикувати чистоту серця. Знаємо, що в своєму дусі тривалого й неустанного навернення Владика дбав про чистоту своєї совісті через

неустанне навернення до Господа Бога . Правило постановляє редемптористів-священиків обов'язок тижневої сповіді.

Як відбував Владика Миколай свою сповідь, своє неустанне навернення, залишиться, очевидно, невідомим. Скажемо тільки, що в останні роки життя старенький Владика сповідався все частіше в першого з черги священика, котрий його відвідував.

Кир Миколай з першої хвилини свого Єпископства став по-геройськи слухняним Святійшому Отцеві. Виконував важний послух – службу, цілком безнадійну, носив титул без значення, а в усьому докладно пристосовувався до вказівок, даних собі, з огляду на обряд.

Владика Миколай був досконалим членом архиєрейського збору. Але він не перестав бути слухняним ченцем. Хоч Єпископ мав право звільнити себе від карності й строгих приписів правил, Кир Миколай виконував їх з докладністю правильного редемпториста. Вставав разом з усіма, відбував упродовж дня три розважання у визначений час і всі інші спільні вправи, приходив на домашні зібрання, зберігав приписане мовчання в визначених місцях і годинах. Так було не тільки у власному монастирі. У Римі, в резиденції Архимандрита, його послух правилам і покора під час перебування там стали прикладом для всього Чину.

Архимандрит, пишучи окружного листа до всіх провінцій і домів п'яти частин світу, назвав Кир Миколая прикладом смирення доброго редемпториста. Він, хоча не зобов'язаний як Єпископ, але запізнившись на трапезу, упав на коліна, поцілував землю й попросив дозволу зайняти місце за столом. У разі відбуття брав благословення, з простотою новика відправляв Хресну дорогу.

Кілька слів про чесноту смирення. Святий Бенедикт, розглядаючи ту чесноту в дванадцяти степенях , на перше місце ставить її сутність. "Це страх Господній, неустанно наявний перед очима душі, що під Його впливом зберігаємо заповіді Божі". "Страх Господній – чистий: він вічно перебуває" (77с. 19,10). Цей страх створив у нашого праведника ніжну совість, яка є плодом смирення – тремтіння маленької душі перед Обличчям Господа.

Близько стоять одна біля одної делікатна і скрупульозна совість. Починається страхом Господнім, який полишає тремтіння в нижчій природі, часом ніби якусь травму. Але під Божим проводом послуху душа освічується й знає, де і коли існує правдива воля Всевишнього, – так виробляється врівноважена совість. А в іншій душі залишаються сумніви, часто з повним незнанням Божого закону.

Ніжна совість межує з скрупульозністю, а все ж є здоровою і приємною Богові, бо в сумніві вибирає те, що певніше, боячись порушити Божий закон при повній свідомості своєї свободи; вибирає те, що краще, аби вдовольнити Господа Бога, Котрий дивиться на неї.

Такий страх Господній і така совість характерні нашому праведникові. Коли Владиці Чарнецькому траплялося зустрічатися чи проживати поруч з людиною, що випиналася наперед, користаючи з найменшої нагоди, Кир Миколай з незмінним смиренням і легкістю поступався, навіть піддавався там, де дозволяло сумління.

Слід згадати про те, що Владика Миколай ніколи не вбив жодної тварини чи

комахи, бо "Господь Бог дав їм життя".

Щоб розповісти про умиртвлення плоті о. Миколая, достатньо однієї фрази: Владика жив завжди, як кожен редемпторист. А це – бичування, ланцюжки, публічні покути – практики смирення, скромний харч, на який не погодився б жодний світський духівник. Життя, поєднане з Богом. Тут виникає запитання, чи Кир Миколай мав дар контемплії, чи був містиком?

На це важко відповісти через прихованість його внутрішніх переживань. Не можна б навіть подумати, щоб Єпископ Чарнецький залишив якісь автобіографічні записки. Ніхто не знає, хто був його духовним провідником. Це питання в нього і в теорії, і в практиці – було дуже упрощення. Залишаються хіба ті моменти, коли він мав говорити від Бога або про Бога як сповідник або як проповідник.

Владика Миколай не був оратором. Його співрозмовники дивувалися з простоти й ніби невідповідності слів Єпископа, але все ж говорив він від серця. Його слово несло в собі силу якоїсь неземної ваги, воно дивувало й посилювало прагнення Бога.

Коли порівняти його проповіді з проповідями наших добрих місіонарів, останні, наче жмуток засушеного пахучого сіна, зібраного старанням з усіх квітучих левад з найкращих польових квітів, а його мова – це свіжі, щойно зібрані паростки, тільки цілком позбавлені правильної форми. "Я невіжа словом, – міг він сказати, – а не розумом".

Що ж розповісти про його молитву? Природна компетентність Господа Бога, що спирається на роздумування, була в нього якась неконкретна й не справляла на Владика Миколая жодного враження. Але, коли почав молитву та мав піднятися до Бога разом зі своїм слухачем, приходила до нього інша духовна сила.

Лише з таких міркувань можна здогадатися, що його скуплення було глибоким й частим, деколи переривало безпосередній зв'язок з зовнішнім оточенням. На нашу думку, душа Владика контемплювала Божі дива.

Владика був мужем молитви. Залюбки молився на вервиці, молився в каплиці, у кімнаті, йдучи коридором.

На устах у Владика Миколая були різні молитви, що ними він знищував неустанні напади диявола. Набожність до Божої Матері займала серед молитов значне місце. Була це благальна й велична молитва. Це можна побачити в календарній статті Владика, що є величанням Марії, почерпнутого з незліченних багатств східної Літургії. З великою любов'ю він переписує там молитви з *Акафісту Успіння Божої Матері*: "Палато Духа Пресвятого, вогненний престол невидимого Царя, небесний кивоте, носилки Божого Слова, вогневидна колеснице, спочинку Живого Бога, гніздечко небесного Вірла, Богогласна горлице, тиха голубко, незданна руками Церквою Єдиного Бога, Чаше Небесного Царя"... У такій, сказати б, програмній статті, не пишеться речей, котрі не є частиною душі.

Хто прийняв на себе стільки хрестів: і священничий стан з обов'язком аскетизму; і чернецтво, живучи за правилами св. Альфонса, і бурлацьке Єпископство, і хрест ісповідника віри, – мусів бути душею, замученою для Бога. Владика Миколай Чарнецький ніс свій хрест мужньо, без вагань та нарікань. Він міг сміливо сказати про себе: "Я ношу на моїй тілі Рани Ісуса" (*Гал. 6, 17*).

Чеснота несіння Хреста з'ясувала найбільше в третій, останній період його життя.

Розділ XVII НЕВТОМНИЙ АПОСТОЛ

З Божої волі та за постановою Христового Намісника Владика Миколай вдавсь до роботи, цілком протилежної його природним уподобанням: адміністратор церковної одиниці, дипломатичний представник, – чи може бути щось невідповідніше його характерові. Проте душа Кир Миколая, ведена Святим Духом, впевнено долала інтриги, сплетені слугами світової політики, – тихо, мудро, тактовно. Сповнилося слово Христове, що Його учні будуть ведені перед царями і Владиками світу.

Духовні особи, які подалися в адміністрацію, захоплюються чародійною паличкою влади й залюбки видають накази; дипломати Апостольської Столиці радіють своїми успіхами, – часто-густо відбиваються від берега апостольства й нездатні більше запускати сітей.

Владика Миколай зрозумів, що може виконувати завдання Апостольської Столиці Божим Словом, ведучи за собою вірних. Неписані закони дають свободу Церкві, а душі ревно здобувають належні собі права.

Єпископ не покидав свого місіонарського ремесла. Він вирішив: годі нарікати на темноту, непевність священиків, особливо тих, що прийшли з православ'я, треба їх апостолувати.

У перші дні вересня 1933 року Владика зібрав волинське духовенство до Ковельської обителі на триденну духовну науку, надаючи цій роботі великого значення. Єпископ Чарнецький проповідував науку вдвох з одним редемптористом, який якраз тоді отримав призначення до праці на Волині. Помічників доручив читати аскетизм, а сам вів навчання практичного характеру. Учасників було п'ятнадцять. Хоча різними були вони за національністю, вихованням, рівнем освіти, – результати були поважними, бо ж для більшої частини учасників така наука відбувалася вперше у житті. Вони стали добрими місіонерами, як і всі працівники Ковельської обителі, досвідчивши в своїх апостольських походах усе те, що знають лише сини св. Альфонса.

Тому не дивно, що вони, виконуючи "малу роботу" на Волині, виривалися на ті широкі місійні поля, а коли фізичні сили не дозволяли, – до галицьких Витаній і Тавору, тобто до чернечих осередків, до семінарій, до імпровізованих (бо інших у нас не було) реколекційних будинків на апостольське жниво.

Наймилішим заняттям для Кир Миколая було проведення закритих реколекцій. Як Редемпторист він з великою ревністю й любов'ю шліфував душі в їх індивідуальній досконалості, чи наставляв їх на шлях істини!

Згадаймо про духовні вправи в найбільшій нашій духовній установі – у Львівській академії, де Владика Чарнецький проводив реколекції у 1934–1935 рр. За давньою традицією вони відбувалися напередодні Празника Богоявлення упродовж восьми днів. Відкриття здійснювалося з вечора в семінарській церкві, а всі інші науки читали у нововималюваній каплиці.

Хто ж міг би краще вести реколекції для молодих левітів, кандидатів священства, ніж довголітній духівник семінарії, Єпископ і святий, виплеканий на духовності "Великого священика" св. Альфонса. Хоча виховувався під впливом Отців Єзуїтів, у веденні духовних вправ не торкався їх системи.

Відчувалося, що, фактично, як місіонар виростав у школі синів св. Альфонса: канадійського новіціату, о. Буржуа і його товаришів, а також молодшого бельгійського

покоління. Реколекції, велика розсудливість і практичність у розвитку ідей та сердечна чуттєвість. На практиці набув тих засад, бо, в дійсності, не мав змоги пройти другого новіціату.

Учитель святої вимови, послухавши його проповіді, забили би губу на його дуже прості слова.

Ми не раз згадували про риторику нашого праведника. Але це – риса людської мудрості. У дійсності – перш за все чітко та серйозно була поставлена святість священничого стану й вимоги праведності для носія того небесного достоїнства.

Його прості слова на тлі вічних правд немов громом вразили серця молодих слухачів. Духовне життя в той час було у нас естетично оформлене і могло скривати в одиницях різні пороки без якогось особливого занепокоєння совісті. Надприродний дух міг повіяти тільки з правдивої чернечої обителі, та й то устами Святого.

Молоді слухачі почали приходити один за одним, щоб порадитися, очистити своє сумління.

Доки Владика Миколай був непомітним у гурті ченців свого Чину, доки зустрічався виключно з своїм простолюддям, ніхто на нього не звертав уваги, плоди його життя були приховані. Але Боже Провидіння винесло його діяння на вітвар Церкви, і світ побачив його добрі діла та наслідував його чесноти. Не тільки Божим Словом, але й своєю появою всюди, куди повела його місія, – він сіяв добре зерно. Новий уряд не давав йому спокою. Не тільки свячення церков, відвідання парафій на своїй території, але з'їзди й конгреси потребували його присутності.

Папа Пій XI після східної Конгрегації, встановленої Бенедиктом XV, по-новому орієнтує Св. Церкву на Сході. Тому всі великі урочистості мусіли мати східну сторінку. Кир Миколай отримав доручення репрезентувати східний обряд на Євхаристійному Конгресі в Дубліні. З волі Найвищого Пастиря він виступить у східній формі.

Колись ті східні ієрархи, якщо й з'являлися на все-католицьких зібраннях, були предметом екзотики, цікавим музейним експонатом. Вони не мали спільної мови навіть з братами по обряду.

Кир Миколай репрезентував католицький Схід таким, яким хотіла його мати Св. Церква, – правдиво східним і правдиво католицьким. Католицьке всесвітнє зібрання побачило Єпископа іншого обряду та східного духу, але такого, що католицьким світоглядом, наукою і праведністю перевершив чимало західних єрархів. Кир Миколай виконав свою місію в Дубліні, у Будапешті – на очах майбутнього Папи Пія XII. Він був однією з предтеч благодаті – Ватиканського Собору; хоч у рідному краї залишався для багатьох голосом волаючого в пустелі.

Владика постійно підтримував тісні зв'язки з іншими будинками Редемптористів. У славному відпустовому містечку в Польщі – Тухові – бував досить часто і з приємністю давав удома свідчення скромного і вбогого життя польських Редемптористів.

Вони зустрічали достойного гостя з "Малопольщі" та за короткий час вже не мали досить слів пошани й поваги до Єпископа.

Слід згадати подорож Владики до Святої Землі. Побував він і у Царгороді. З огляду на те, що його власні переживання не були ніколи предметом розмови, немає можливості довідатися, коли й яким шляхом мандрував він до святих і славних місць, хоча з певністю можемо сказати, що ми в той час мешкали з ним під одним дахом. Чи був він учасником збірного паломництва у травні 1934 року, що описав інший учасник

о. Йосиф Сліпий, тодішній ректор академії, – годі перевірити.

Як би воно не було, Кир Миколай Чарнецький був гідним представником східно-католицької Церкви, як колись (1907 р.) Митрополит Андрей.

Закордонні мандри Владики Миколая не були туристичними через відсутність роботи на своєму Єпископському престолі, але апостольською місією для добра Католицької Церкви.

Розділ XVIII БОРОТЬБА ЗА БОЖІ ХРАМИ

Поселенці з Галичини прибували на Волинь, але через свою невелику кількість залишалися в діаспорі. Найчастіше вони мешкали, як меншина, в православних селах.

Коли б зовнішньо можна було зажити галицьким організованим життям – збудувати церкви, читальні, рідну школу, кооператив – через 10–20 років Волинь і білоруська північ змінили б своє обличчя.

Церква-будинок – це видимий знак свідомої громади. Спершу польський уряд і адміністрація не застановилася над тим, що народи Підляшшя, Волині захочуть жити вільно. І тому в перші роки вдалося збудувати кілька церков без особливих труднощів. Але дуже швидко вони зрозуміли свою помилку. І ось з Варшави надійшла потаємна інструкція про недопущення побудови жодного греко-католицького храму. За їхньою логікою, це було цілком зрозумілим: українським колоністам, що не мають своєї церкви, набриднуть відправи й вінчання в убогих хатах чи стайнях, і молоде покоління піде в Православну Церкву, а через деякий час забуде своє походження.

Щоб призупинити побудову Божих храмів, урядовці знайшли підставу в XIV статті конкордату Апостольської Столиці з Польщею: "Жодна будова, переміна чи реставрація церков і каплиць не відбудеться інакше, як тільки в згоді з технічними і мистецькими приписами законів, котрі належать до зведення будинків і консервацій пам'ятників" (*Подальший текст стосується збереження пам'ятників і пам'яток*).

Отже, громада, яка хотіла споруджувати свій храм, через руки душпастиря вносила подання до староства: вказувала місце закупленої площі й подавала (досить дорогий) план будівлі. Воеводська комісія мала перевірити, відповідність того місця, чи достатній відступ від дороги і будівель, а опісля розглядала сам проект.

Якщо мова йшла про костел польської колонії, можна було починати будову ще до того моменту, поки згаданий урядовий інженер побачить план. Коли греко-католицький священик за великі гроші придбав землю і підготував план, ці документи роками зберігалися в канцелярії воеводства, потім приходила відповідь: план не годиться, бо, наприклад, "не такі вікна" і т. п. Готувався інший план, і так без кінця. Те саме відбувалося і в новоуніятських громадах. Священики й далі мусіли служити по хатах.

У 1933 році, прибувши на Волинь, автор цього життєпису запропонував Кир Миколаю будувати окремі хати без усякої зовнішньої ознаки Божого храму, а всередині прилаштувати їх до Божого культу. Адже нам ще не заборонили служити в селянських хатах. Владика дав згоду.

Для першої спроби вибрав колонію Гнійне. Владика відвів на це 300 золотих із фондів Апостольської Столиці як допомогу. Восени ми закупили дерево в місцевого

поміщика, взимку вже його зрубали. Один із громадян Андрій З. повідомив, що він будує нову хату. Навесні усе село приступило до роботи, а вже пізньою осінню 1934 року постала чи то хата, чи каплиця з кольоровими шибками.

На найближчий празник Богоявлення 1935 року відслужено першу Святу Літургію, а вже через кілька днів з волості прибула поліція з урядниками й опломбувала будинок.

Я спробував добитися правди у старости повіту в Володимирі. Він прийняв мене з облудною чемністю й пообіцяв усе залагодити. Я йому за це подякував. Вийшовши з будинку старости, зустрів людей з Гнійного і довідався, що саме той негідник покарав Андрія З. великим штрафом (70 золотих) за те, що той, маючи дозвіл на будову хати, "збудував церкву". Будинок ззовні і виглядав, як звичайна хата. Штраф покритв Владика. Я вдався до воєводства. Воєводою був пан Юзефський, дядько згаданого старости. Звичайно, він також дав негативну відповідь. Це просто цинізм людини, що певна своєї сили в безправності інших. Розповімо ще одну сцену з життя волинської Церкви, яка тоді відбулася.

Село Тутовичі Сарненського повіту приєдналося до Католицької Церкви. Приєдналося цілісно й отримало душ-пастиря в особі єромонаха (колись почаївського о. Микити Денисенка). Він жваво взявся до діла – "почав будову церкви", бо приходська перебувала в руках уже майже не існуючих православних. У травні 1935 року на запрошення о. Микити з'їхалося кілька священиків, аби звеличити урочистість посвячення закладин церкви.

Богослужіння відбувалися у просторій stodolі, оздобленій, як церква. Народ масово йшов до св. Сповіді. Він просто був захоплений багатством ласки, яку отримав у правдивій Церкві: "Ми ж ніколи такого не чули!" – радісно говорили вони, хоча ззовні це була stodola, але всередині – храм, переповнений вірними, які майже всі щодня причащалися.

Надійшов час посвячення фундаментів майбутньої церкви. Отець Микита зробив усе можливе, аби приєднати "католиків", котрі могли зашкодити. Запросив на урочистість місцеву поміщицю. На святкову вечерю запросив також коменданта поліції й посадив поміж священиками. Той поведився, наче якась значна особа, – відчувся претензійний тон "урядника" царських часів. У справі побудови храму ми погодилися на всі умови. Нічого з того не вийшло. Посвячені фундаменти кликали до Бога про поміч, аж поки не розпалися. Нічого не вийшло, та ще до Варшави надійшло донесення, що на тому святі проповідувалися антидержавні ідеї. Це було звичайним наклепом, бо в проповіді не було ані сліду якоїсь політики чи якогось патріотизму. Хто для такого народу загородив дорогу до Божого Царства, не мав довго чекати на Господню кару.

Коли я був у Тутовичах, справа каплиці в Гнійному була зрушена з місця. Я вирішив звернутися у тій справі до Апостольської Столиці, і Кир Миколай підтвердив мою думку.

Сфотографував скромну каплицю й, опломбувавши її, склав французькою мовою реляцію до Апостольської Столиці про всі випадки, пов'язані з каплицею, додаючи список ще семи церков, будову котрих було припинено.

Ці документи від імені Кир Миколая вислано дипломатичним шляхом через Нунціатуру. Дійшовши до Риму, вони справили ефект вибуху бомби. Телефонною лінією йшли блискавичні повідомлення і накази Рим–Варшава–Луцьк–Володимир–Верба. Одного літнього дня прибули з Верби службовці та поліція, скликали громаду й

зняли пломби з каплиці, даючи людям підписати документ як свідчення виконаного розпорядження влади. З того дня капличку посідала громада, а Кир Миколай у найближчу чотиридесятницю сам виголошував у ній духовні проповіді.

З інших семи покривджених громад ніхто не виправив свого становища. Церкви не піднялися з землі.

Ще одна важлива справа давала нагоду адміністрації переслідувати Святу Церкву – посідання громадою власного цвинтаря. Знаючи цю болючу тему поселення, православні батечки використовували її, аби приєднувати греко-католиків до своєї парафії. Вони бачили, що галичани своєю побожністю і шанобливим ставленням до Церкви дають їхнім прихожанам якнайкращий приклад.

Коли приходили нові поселенці, батечко кликав їх до себе і намовляв перейти на православ'я, кажучи, як доведеться комусь померти, то він не допустить, аби його похоронили на цвинтарі, а поховають тіло там, де закопують тварин. Цей аргумент був переконливим і перетягував на православні парафії найкращих прихожан.

Місіонар, викликаний для похорону своїх вірних, часто опинявся у безвихідному становищі: захоронити тлінні останки греко-католика у землю було проблемою. Траплялося навіть так, що мусів насильно вдиратися на православний цвинтар, розбиваючи колодку на вхідній брамі.

Інколи наші священики вдавалися на хитрощі. Один місіонар – це було також у Гнійнім – приїхав поховати чоловіка. На православний цвинтар його не пустили. Тоді він зателефонував до староства у Володимирі про те, що є покійник, якого немає де хоронити. Йому не дали ніякої відповіді. Зрозуміло, хотіли добитись, щоб чоловіка похоронили на непосвяченому місці. Тоді місіонар подзвонив ще раз: "Чи везти тіло до староства?" Це допомогло: дуже швидко вислали комісію, яка відвела на православному цвинтарі шматок землі для греко-католиків.

Говорячи про місійну працю, не можна не згадати подію, яка сталася у Володимирі. Померла місцева жителька, молода жінка (небога о. Лавренчука, приєднаного до Церкви, але не прийнятого польським Єпископом). Вона, будучи відданою українкою і ревною католичкою, перед смертю, з-за відсутності українського священика, прийняла св. Тайни від латинського, й одразу виникла низка труднощів. Чоловік покійної старався про процесію з православного собору, проте староста, довідавшись про прибулого місіонаря, – відмовив. Треба було брати чорні фани з костелу. Де хоронити покійну? На нещастя, місіонар зустрівся з місцевими польськими священиками, вони запитали про місце поховання померлої і висловили своє обурення. Як можна вагатися щодо місця могили! Коли справою зацікавився інфулат, настала безвихідь.

Як можна молоду конвертитку хоронити на польському цвинтарі, далеко від могили її батьків, рідні? Що скажуть родичі, котрі провадять її на вічний спочинок, та й уся українська громада. З іншого боку, треба прикрити о. Лавренчука перед латинським Єпископом, бо, може, колись він отримає від нього допущення до греко-католицького духовенства. Слід було щось придумати.

Між двома городами у цьому містечку лежала доріжка, а вкінці стояли дві брами на православний і латинський цвинтарі. Місіонар доручив комусь вийти наперед процесії й зробити так, начеб то не допущено похорону на православний цвинтар і тому, з необхідності, вибрано латинський.

Похід вирушив через усе місто. Коли дійшли до доріжки між цвинтарями, зустріч зі сторожем не відбулася, на велике задоволення місіонаря. Сторож,

побачивши отця в одязі православного священика та ще й з бородою, не мав жодних сумнівів і дозволим зайти на цвинтар.

Над могилою місіонар виголосив слово про Унію, її гоніння і відродження на волинській землі. Опісля громада відпровадила місіонаря до міста.

Драма в кількох актах. По-перше: Кир Миколай підтвердив цю справу як правильну з душпастирського огляду. По-друге: через кілька днів ігуменат у Ковелі отримав урядовий запит: чи це правда, що якийсь місіонар з Ковеля похоронив католичку на православному цвинтарі. Далі слідувала виписка з канонів. Місіонар відповів Єпископові: "Оскільки справа стосується мене, я сам за це відповідаю. Дійсно, я поховав згадану католичку. Не знаючи міста, я пішов за тілом, куди мене повели. Могилу викопали на православному цвинтарі. Сталося це через помилку і замішання, яке, звичайно, буває в будинку скорботи, тим більше, що багато хто з родини покійної католички були православними". Таким чином, справа в Курії була закрита. По-третє: накинулася православна преса (мова йшла про безладдя в церковному керівництві у Володимирі), що допустили уніятського місіонаря на православний цвинтар і дозволили йому виголосити проповідь в уніятському дусі.

Часом проблема кладовища вирішувалася з допомогою латинських священиків. Так у селі Охнівка парох польської військової колонії, якому якраз відвели місце на цвинтарі для латинської громади, віддав частину площі греко-католикам за умови, що ті допоможуть вирівняти територію і поставити огорожу. Але таких католицьких парохів було дуже мало.

У тому ж селі була збудована церква, схожа на храм у Гнійному. Місіонар шукав способу її легалізації. Він порозумівся зі згаданим священиком, бо для нього це було вигідним, – мав би можливість скористатися новою будівлею у дні державних свят. Цей священик з дозволу своєї консисторії посвятив оту церкву, легалізував. Мав відправляти служби тричі на рік, а ключі зберігалися у греко-католиків. Угоду дві сторони уклали в нунціатурі. Священик з усім погодився.

Проте стався такий випадок: інший місіонар, необізнаний з тереном, заїхав у це село і на прохання людей відправив богослужіння без дозволу латинської Курії. Вороги на це чекали. Відразу опломбували двері церкви. Що робити? Чи знову починати справу з Римом? У будь-якій війні полководці двічі не повторюють однієї і тієї ж, хоча й вдалої операції, бо вона тоді не вдається. Церква залишилася закритою аж до кінця Польщі.

Розділ XIX ПЕРЕД БУРЕЮ

Зближаємося до епохальних подій, які вдарили такою могутньою хвилею об життєвий човен нашого героя, а водночас захитали до основ вікову будову українського народу, як ні один досі катаклізм за всю його історію.

Випадки, про які тепер будемо говорити, начеб готують нас до години бурі й потрясінь.

У житті кожної людини є одна історія зовнішня, що її зауважує і бачить кожний, є й інша, прихована для оточення і розкривається тільки перед власною свідомістю, ще й не відразу, а в перспективі віддалених років, і то для людини, котра живе під Божим оком і пильно слідкує за Господнім діянням у собі. Така людина бачить, інколи, зв'язок, суцільність між обома сторонами свого життя, сказати б, послідовність Божого Провидіння.

Вірність і невірність, нагорода й кара, – це два невіддільні елементи у Старому Завіті.

Ісус сказав до апостолів: "У світі ви будете сумні..." І ще: "Кожну вітку, що приносить плоди, Отець Мій очищає, щоб принесла ще більші плоди".

Владика Миколай Чарнецький – людина, яка була визначена Верховним Пастирем виправити кривду, що її зазнав описаний край у своїх найістотніших правах, відновити займанщину св. Йосафата. Кир Миколай став Князем Церкви на землях визволеної та відновленої Унії. З того часу історія тієї землі – то його власна історія.

Історія Польщі за двадцять років її існування – це не якийсь релігійний здвиг народу, не боротьба класів, як хтось міркує, але змагання між двома народами: з чисельною перевагою матеріальних засобів, а інший – з багатством моральної сили.

Великим нещастям для Польщі були її східні кордони. Вони дозволили ожити смертельній традиції Ягайла, що стала причиною прірви, в яку вона скотилася.

Нащо їй було чужих земель, за котрими стояла велика сила прошених і непрошених захисників, вдсятеро сильніших від неї? Отримавши відразу стільки українських і білоруських земель, вона визначила своїм першим завданням: знищити їх національний характер. Білорусів боронив відсталий консерватизм, що не подавав жодних мостів до з'єднання з польським елементом. Головна боротьба була звернена проти українського народу, і на неї покладено більшу частину потенціалу держави.

Польща почала прямувати до своєї нездійсненої мети. Спочатку в плані культурному, закриваючи одну за одною українські середні школи, обмежуючи вступ до вищих навчальних закладів, а народні школи – опольщуючи.

Потім в економічному: уряд виділяє колосальні кошти на колонізацію українських і білорусько-литовських земель, де тільки бачить шматок врожайного ґрунту. Шлях у політику для неполяків був повністю закритим.

І ось Кир Миколай, бачачи біду свого народу, мусів розв'язувати моральне питання, яке стояло перед ним: чи можна батькові для рятування прожитку своїх дітей формально прийняти іншу національність. Звичайно, він розв'язав це питання за принципом природного права: закон оборони своєї родини стоїть вище паперової приналежності до якоїсь нації.

Український народ швидко береться до справи національного відродження. Робиться спроба, хоч і невдала, до організації таємного університету. На кошти народу створюється товариство *"Рідна школа"*.

Також створюються кооперативи, союзи, фабрики.

У тих збірних установах український народ показує таку чесність, працьовитість, організованість, що дивує приїжджих чужинців, переважає навіть деякі аналогічні польські установи, стає якоюсь невеликою економічною силою.

Простолюддя підноситься релігійно, а освічені верстви звертаються до Церкви. Подібно освічена молодь. Результатом релігійних зусиль народу був здвиг 1933 року у Львові *Українська молодь Христові*". Це був величний вияв приналежності до Св. Церкви цілого галицького народу. В Європі не було іншого такого народу, котрий так

одноставно став би на стороні Христа під керівництвом своїх душпастирів.

Було велично, коли в день св. Юрія відбувся кількогадинний почесний похід перед тронем князя й батька народу Митрополита Андрея.

Народ готується до пізнішої збройної оборони. Постала підпільна організація "*Відродження*". Висока мораль її учасників охопила широкі маси народу. Це юнацтво було висококультурне, доспіле. Виростала велика сила народу. Діяння підпільної організації було, здебільшого, невинним. І посвячення могил народних героїв – ось уся акція, але тюрми прийняли незначне число молоді. Вона сміливо стояла перед суддями. Владика з повагою ставився до таких шляхетних синів свого народу.

Проте трапився випадок: один із тих в'язнів, який потім мав визначне місце у визвольній організації, просив своїх слідчих про св. Сповідь. (Вдалося якось передати до тюремної камери книжку "*Життя св. Альфонса*"). Йому в цьому відмовили. Коли довідався про це Владика, відвідав приймальню в'язниці разом з іншим редемптористом і через подвійні ґрати дав йому.

Польські державні чинники побачили, що легальних методів придушення українського розвитку замало. То ж вирішили вдатися до насильства і безправ'я. Повторювалися царські методи-погроми. Військові відділи, підсилені поліцією, нападали на мирних громадян, били невинних людей майже до смерті. Жертвою тих масових погромів часто були освічені, культурні особи, які не належали до нелегальних організацій й не мали жодних стосунків з поліцією.

У палаті Митрополита Шептицького лежали побиті люди, – тільки там ще могли знайти притулок, – а наші лікарі їх обслуговували. При тому всьому цивільні банди грабували й руйнували народне майно, кооперативи, розбивали машини тощо. Пропало тоді чимало народного заробітку.

В останні роки свого існування з жаху перед своїми громадянами Польща впала в стан якогось передсмертного шалу. .

Змінювалися покоління, але не змінювався народ. Повторювалося те, що було за давньої Польщі. Ті самі хижі наміри її той самий жах перед опором своєї жертви. Наш Владика аж надто добре знав сумну минувшину й зі смутком бачим повторення історії. З'являлися рішення за рішеннями: в останніх роках Польщі постає концентраційний табір Береза-Картузька, де ув'язнювали розумних і свідомих українців. І то без усякого суду, лише за визначенням повітового старости або місцевої поліції. Відносно місіонарів таких радикальних методів не використовували. Під погрозою арешту усунено визначного помічника Владики в Ковелі о. В. В. (сталося це 1935 року, а Береза почалася в 1936 році). Коли Кир Миколай був душею справи, згаданий місіонар – її правою рукою. Так Владика позбавили потрібного робітника.

На території, довірений Кир Миколаєві, розігралася ще одна історична драма. Звісно, царська Росія за 120 років свого панування (1797–1917 рр.) провела два католицькі народи через жахливі приниження, при чому загарбала все майно і безліч храмів на користь "казенного православия". Були в тому зрідка і латинські храми та посілости. Коли ці землі відійшли до Польщі, вона велику кількість ґрунтів і храмів Греко-Католицької Церкви безцеремонно віддавала на військові поселення або вжиток латинників, тобто на польські костели. Решта залишилася в руках православних як місце їхнього релігійного культу. Найбільше дратувала польських правителів висунута на захід наша земля Холм–Підляшшя, осв'ячена кров'ю мучеників і місцем спочинку мощів великого Йосафата (Біла). На тій території було доволі давніх церков, які обслуговували православні священики для того народу, що в день горя прийняв

православ'я. Однак багато з тих церков і греко-католицьких посіlostей вже давно загарбала Польська держава (наприклад, монастир у Білій – польська парохія), ті храми – це останній грабунок царської Росії (1870 р.). Вони всі були збудовані уніятами, які мали до тих об'єктів незаперечне право.

Хто саме звернув увагу на ту церковну область – невідомо. В кожному разі, Католицька Церква, що не раз в історії доконувала "кондонації", тобто зречення від конфіскованих державою об'єктів культу та майна, жадаючи за це від останньої якихось поступок чи користей для себе, – зайнялася тепер і тою церковною галуззю. І ось постав проект укласти умови між Апостольською Столицею та Польською державою: Церква не буде вимагати повернення неправно забраного майна Уніятської Церкви в тому краї, а держава виплатить дрібне відшкодування у квоті, здається, двох мільйонів золотих, котрі мають піти на потреби Уніятської Церкви.

Справді дійшло до такої умови, тобто до продажу того, що вже безповоротно пропало в кігтях Польської держави. Знаємо з певністю, що Владика був проти такої трансакції.

З боку державних чинників, учасників договору ця справа була куди краще продумана. Дійсно, все давнє греко-католицьке майно переходило за тим договором у власність держави. Але ж до цього майна належали всі церкви, що були храмами православного культу. Про це подумали ватиканські дипломати. Хто ж, зрештою, міг сподіватися такого злочину й такої підлості?

Невдовзі після підписання такого "чесного" договору появилися на холмській землі якісь невідомі люди і почали палити православні церкви. Православний народ рушив до оборони, але все даремно – банди були озброєні, й опір став безнадійним. Вогні палали по всьому краю.

У страшний 1938 рік польський уряд робив усе, щоб на тій українській землі не було найменшого українського сліду! А вісьмома роками пізніше було депортовано всіх українців на той бік.

Але цього було ще мало. Державні чинники почали ширити між українським населенням звістку: "Рим продав нам ваші церкви!" Після цього легко було створити серед населення ворожі настрої проти Католицької Церкви.

Кир Миколай був морально зломаний тими випадками. Він, повідомляючи Рим про те, що сталося, додав: "Тим можна вважати Унію похороненою".

Ми зустрічалися після 1940 року incognito з холмщакми, захисниками своїх церков. Яким болем були наповнені їхні серця... Бо ж і так чимало їх, тих церков, було закритих, а молодь виростала без священика.

Всі безрадно дивилися на божевільний національний фанатизм. На захист у цих складних обставинах став сильний, могутній, від кого хіба православні не могли сподіватися оборони, – Митрополит Андрей.

Він з того приводу видав окремий Пастирський лист, у якому заперечив наклеп, закинутий Апостольському Престолові про продаж ним православних церков.

А потім став в обороні православних храмів, що є місцем почитання Бога. Тому назвав це злочином проти природного закону.

Такого пояснення не могла допустити польська верхівка. Лист Митрополита був skonфіскований.

Коли звістка про це дійшла до Риму, Папа окремим листом похвалив виступ Митрополита. Владика Миколай показував, де міг, копію папського листа. Небагато допомогло це приватне спростування. Баламутство щодо цього факту поширювалося.

Воно траплялося навіть серед наших ревних католиків і священників.

Події змінюють одна одну. Необхідно згадати про постання маленької держави за Карпатами, про яку негайно подумала Апостольська Столиця. Ненависть поляків до українського народу пішла ще далі, за Карпати. Це ж постала народна держава, зверхником якої був світлий греко-католицький священник. Це ж не могло заховатися від заїлого ненависника: Польща відразу вислала туди підпільні загони, щоб допомогти ворогові придушити цей пробний порив до волі...

Ще один сонячний день у житті нашого Владика. Віленський унійний з'їзд. Владика подався туди в товаристві двох товаришів, професорів студентату Редемптористів (він покриває виграти на подорожі). Учасники з'їзду розміщалися в будинку Дховної семінарії, що опустіла на час канікул. Це був початок липня 1939 року. Направду сонячні дні, ясніші, ніж коли-небудь ми бачили.

Зібрання й відчити відбувалися у залах університету Ст. Баторія. Число учасників доволі велике. Це не якісь делегати, а просто охочі з різних дієцезій, які цікавилися рухом. Зустрілися ми з двома польськими Редемптористами.

Фактично керівником з'їзду був о. Ян Урбан, Єзуїт. Скромний учений, знаток Східної Церкви, повновартісний католик. Виправляв помилки польських східняків-дилетантів. Хоча панував погідний настрій дискусій, але якось важко було перекинути міст від резолюцій до практики.

Отець Ян справляв враження свого святого Покровителя: "Голос, що кличе в пустині".

Увечері учасники з'їзду перебували в семінарській церкві, де відбували свої побожні вправи.

Ми відвідували цікаві об'єкти міста. На маленькому пароплаві відбули прощу до Кальварії, де Владика побожно обійшов стації Хресної дороги. Там уперше почули литовську мову.

Під кінець Владика віднайшов сумний пам'ятник ганьби: колишню палату Йосипа Семашка, де той зрадник мешкав останні роки свого життя. З правдивим цинізмом він писав свої мемуари, де спокійно розказував свій підлий план знищення цілих мільйонів католицького народу.

Ходять також чутки, що саме там він мучився страшними докорами совісті. Чи це правда? Так проходив останній ясний день Владика на сонячній Литві.

А Польща продовжувала жити своїм життям. Готуються проспекти на знищення зненавиджених "кресів". Перший: забезпечення східного кордону шляхом виселення українців ланцюгом, мабуть, п'ятдесят чи більше кілометрів вглиб Польщі.

Другий: ліквідація всіх умов купна, складених за Польщі, щоб відібрати українцям ті шматки панської землі, які їм вдалося закупити. Ще за кілька днів перед вибухом війни: масові арешти з призначенням до Берези-Картузької.

Українці ж чекали з дня на день приходу німців як єдиного рятунку для себе, бо ж самі собою не можуть про щось конкретно думати, а німець – природний союзник. Ніхто не сумнівався про близький кінець Польщі.

Ніхто також не сумнівався у чесності союзника. Українців мало цікавив його антисемітизм, котрий до війни був ще досить культурним. Невідомі їм були і засади його стосовно слов'ян. Згадувалося минуле: цивілізоване правління Австрії, великий народний зрив. Це все ще поєднувалося з прагненням боротьби проти комунізму, ворога Церкви. Адже загаль народу – вірний своїй Церкві.

Ніхто не припускав, що одурманення перемогами доведе Рейх аж до такої

злочинності. Всі дивилися на Захід... З тим народом їх зв'язувала культурна душа, тож, повні золотих надій, чекали справедливості та волі.

Чи справді приходив Бог розсудити правду-кривду двох народів? Великий Батько Батьківщини Андрей на Свято-юрській горі дивився куди глибше на той суд народів. Він передбачав величний підйом свого народу до Господа, який обіцяв якнайкраще майбутнє. Але він добачав і дві смертельні рани на душі того народу: це вівтар і родина.

Над поправою й освяченням духовенства він зложив усі засоби, всі замисли, виплекані в глибоких роздумуваннях. За здоров'я родини невтомно змагалися весь час на місіях члени його улюбленого Чину. Що він думав про майбутнє? Одного разу своїм друзям Митрополит сказав: "Дві потвори ростуть у силу. Вони кинуться на себе і розтрощать себе".

А що думав наш праведник? Він вважав би провиною проти відання Божого Провидіння робити якісь здогадки про майбутнє... "Не ваше діло знати часи і хвилини, котрі Отець положив у Своїй власті..." Але того, що сталося, не сподівався.

Настала влада темряви, в якій Христовий вірний учень почав свою годину страждань, що тривала останні дванадцять років його життя. Напередодні того він пізнав велику потіху: в обителі свого Чину в Голоску голосив духовні вправи для молодих студентів, що першими готувалися до ієрейських свячень. А в день св. Альфонса 2. VIII. 1939 року в храмі Чину у Львові поклав архиєрейські руки на перших сімох випускників українського студентату – своїх дорогих братів.

Перед вибухом війни він на кілька днів чомусь виїхав з Ковеля до Варшави, а потім прибув ще раз до Львова, де його захопила воєнна хуртовина. Залишився у монастирі при Церкві Непорочного Зачаття наприкінці серпня 1939 року.

Він уже ніколи більше не побачив свого престольного храму...

1965 року Божого

Біографія о. Романа Бахталовського, ЧНІ

Отець Роман Бахталовський народився 21 жовтня 1897 року в селі Яблунів на Тернопільщині в багатодітній сім'ї греко-католицького священника Данила Бахталовського. Два його рідні брати теж вибрали дорогу священства – Корнелій став єпархіяльним священником, а Стефан вступив до Згромадження Отців Редемптористів. Заохочений прикладом старшого брата та захоплений ревністю бельгійських Редемптористів на чолі з о. Йосифом Схрейверсом, котрі на протязі кількох літ вже провадили свою місіонерську діяльність в Галичині, Роман Бахталовський, тодішній студент третього курсу Станиславівської семінари, зголошується 1919 року до Редемптористів. Таким чином стає одним з перших українських монахів-редемптористів новоповсталої Львівської Віцепровінції східного обряду Чину Найсвятішого Ізбавителя. Новіціят відбуває під проводом о. Йосифа Схрейверса – знаного бельгійського місіонера, автора численних богословських та аскетичних творів, котрий 1913 року приїхав разом з іншими бельгійськими редемптористами в Галичину, щоб тут працювати для найбільш опущених серед українського народу людей та заснувати східну гілку Чину Найсвятішого Ізбавителя. В січні 1921 року Роман приймає дияконські та священничі свячення з рук станиславівського Єпископа

Григорія Хомишина, після чого виїжджає до Бельгії для закінчення студій. Після повернення з Бельгії працює викладачем і вихователем в ювенаті (школі для хлопців), який провадили Отці Редemptористи в Збоїсках біля Львова (нині – вул. Мазепа). 1927 року захворів на туберкульоз – у тодішніх часах майже невиліковну хворобу. Після чудесного виздоровлення, яке приписував заступництву

Пресвятої Богородиці, на знак вдячності Матері Божій укладає відомий *Акафіст до Матері Божої Неустанної Помочі*, котрий вже в 1931 році був виданий друком. Від вересня 1937 року о. Роман викладає Святе Письмо в семінарії Редemptористів у Голоску біля Львова. 1939 року починається до врятування молодой Львівської Віцепровінції від більшовиків, випроваджуючи групу студентів-монахів до Тухова в Польщі, де знаходилася семінарія Варшавської Провінції Редemptористів. Тут студенти залишаються до 1941 року. З 1942 року о. Бахталовський – ігумен монастиря в Станиславові. 13 вересня 1945 року засновує жіноче Згромадження Сестер Непорочного Серця Марії, харизма якого базується на Фатімських об'явленнях Богородиці. Згромадження перетривало та розвивалося протягом усіх десятиліть комуністичного терору, а нині з новими силами продовжує служити нашому народові молитвою, самопожертвою та ревною душпастирською працею, намагаючись очистити людські душі від зла, яке десятиліттями сіяла безбожна влада. 13 вересня 1949 року за відмову перейти на московське православ'я о. Бахталовського арештовують і після видання вироку – 10 літ ув'язнення в таборах – засилають на Сибір. Після смерті Сталіна попав під амністію та 1956 року повертається в Україну. Продовжує свою душпастирську та літературну діяльність. Одночасно приготує кандидатів до священничого та монашого стану. 1956 року закладає чоловічу гілку Згромадження Непорочного Серця Марії ("*Еммануїл*"). 13 жовтня 1968 року (знову 13 числа місяця, тобто в день, присвячений Фатімській Матері Божій!) на квартирі отця КДБ проводить обшук, а 23 листопада його – у віці 71 рік! – другий

раз арештовують, звинувачуючи в антисупільній та антирадянській діяльності" та приналежності до неіснуючої Української Греко-Католицької Церкви. На цей раз вирок – 3 роки ув'язнення в таборах посиленого режиму та 5 років заслання. 27 вересня 1976 року, після відбуття терміну ув'язнення, повертається в Україну, але оскільки влада не дозволила йому оселитися в Галичині, поселяється у м. Хмільнику біля Вінниці. Тут співпрацює зі священниками латинського обряду, а одночасно приготує кандидатів до священства в Згромадження Отців Редemptористів та займається духовною опікою Сестер Непорочного Серця Марії. Багато пише. Здається, що *Акафіст до Матері Божої Неустанної Помочі* започаткував літературну діяльність о. Романа. Протягом свого життя уклав близько 20 акафістів й інших богослужень, написав велику повість "*Иоан Дівственник*", численні твори з аскетички, повісті про життя Святих, а також підручники з богослов'я та десятки збірок катехез, розважань і реколекційних наук, зокрема для духовних осіб. Згідно зі споминами Владики Филимона Курчаби, – тодішнього Настоятеля Львівської Віцепровінції Редemptористів, – КДБ називало о. Романа "ідеологом католицького підпілля", то ж не дивно, що за ним постійно спостерігали та часто організовували в його домі обшуки, внаслідок яких забирали усіляку релігійну літературу та власні твори отця. На підставі каталогу, в якому міститься список його творів, написаних напередодні 1949 року, тобто до часу першого арешту, можемо з певністю, а водночас з уболіванням ствердити, що матеріали, які вдалося врятувати та зберегти, зокрема завдяки відвазі та старанності Сестер Непорочного Серця Марії, становлять лише невеличку частину

письменницького доробку о. Романа Бахталовського.

Отець Роман Бахталовський помер 6 жовтня 1985 року на світанку визволення нашої Батьківщини від червоного насилля, як Мойсей, що протягом сорока літ мучився зі своїм народом на пустині, аби врешті допровадити його до обіцяної й довгоочікуваної землі свободи. Згідно зі свідченням авторитетних дослідників, о. Бахталовський з певністю належить до найвизначніших богословів нашої Церкви XX-го століття. Неабияку цінність серед усіх його творів посідають історичні спогади *"Апостол з'єдинення наших часів"*, де автор змальовує постать нашого українського "святого Миколая" – Слуги Божого Кир Миколая Чернецького, ЧНІ, якого українському читачеві, котрий хоча трохи обізнаний з історією нашої Церкви XX століття, не потрібно представляти. Повість ця тим більше цікава, бо о. Бахталовський та Владика Чарнецький були одними з перших українських Редemptористів. Отож твір містить не лише сухі історичні дані, але носить на собі печать особистого свідництва автора, на очах якого розвивалися події, описані в повісті.